

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 3'2017

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Академією муніципального управління та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 6 від 16 березня 2017 року) та Вченою Радою Академії Муніципального Управління (Протокол № 9 від 14 березня 2017 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу

допускається лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 20.03.2017

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2017
© "Економіка. Фінанси. Право",
2017

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, декан юридичного факультету Академії муніципального управління, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України
Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувачий спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор, професор кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор, доцент кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Дацій Олександр Іванович, д.е.н., професор, в.о. ректора Академії муніципального управління, Заслужений працівник освіти України

Заступник керівника редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, професор кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та адміністративного менеджменту Академії муніципального управління

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Академії муніципального управління

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., доцент
Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прухнівський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Ткаченко Сергій Анатолійович, к.е.н., доцент, виконуючий обов'язки ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Видавничий редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

ЗМІСТ

<i>С.А. ТКАЧЕНКО.</i> Трактуння аспектів теорії операторної структури діагностики системи стратегічного управління фірми	4
<i>А.В. ТОДОЩУК, І.І. КОЦЬ.</i> Характеристика стану толінгових операцій на вітчизняних підприємствах	8
<i>С.О. БОБУХ.</i> Модернізація державного бюджетування в умовах глобалізації	13
<i>О.С. БОГМА.</i> Теоретична сутність поняття бюджетний інтерес	16
<i>Т.Е. ГОРОДЕЦЬКА, В.О. КОРНІВСЬКА, Ю.В. ЄМЕЦЬ.</i> Податок на доходи фізичних осіб у системі податків з населення	20
<i>А.В. ХОМУТЕНКО, В.П. ХОМУТЕНКО.</i> Діагностика стану та тенденцій розвитку податкового адміністрування в Україні	24
<i>Ю.С. ХУДОЛІЙ, В.О. ІЛЬЧЕНКО.</i> Актуальні напрями інноваційного розвитку банківської діяльності: міжнародна практика та перспективи для України	32
<i>О.В. МАНЖУРА.</i> Структурного розвитку національної економіки: механізм, елементи, взаємозв'язки	37
<i>В.В. ПАВЛОВ.</i> Сутність та сфера застосування «дью ділідженс» як інструменту передінвестиційного аналізу	41
<i>О.М. ПЕТІНА.</i> Кредитування соціальних потреб молоді як засіб сприяння розвитку інноваційного потенціалу	45
<i>С.Ф. САННІКОВА, М.В. ІВАНОВА.</i> Наукове підгрунття та основні тенденції інноваційної активності промислових підприємств України	50
<i>В.М. СТОРОЖЧУК.</i> Економічна лібералізація: системний аспект дослідження	55

АНОТАЦІЇ, КОМЕНТАРІ, КОНСУЛЬТАЦІЇ

Адвокати обговорили можливості експертизи при визнанні недійсними кредитних угод	59
Визначилась трійка фіналістів IV міжнародного конкурсу з комерційного арбітражу	60

ТКАЧЕНКО

Сергій Анатолійович
nukoblikaudit@inbox.ru

УДК 338.242.2:[65.012.122:338.43]

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, в.о. ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

ТРАКТУВАННЯ АСПЕКТІВ ТЕОРІЇ ОПЕРАТОРНОЇ СТРУКТУРИ ДІАГНОСТИКИ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ФІРМИ

INTERPRETATION OF ASPECTS OF THE THEORY OF STRATEGIC MANAGEMENT SYSTEM OPERATOR DIAGNOSIS FIRM STRUCTURE

У статті розглянуті різні підходи до побудування функціональної структури підсистеми інтегрованої економічної діагностики. Доведено, хоча вони і не являють собою обґрунтованого та закінченого проектного вирішення, все ж їх потрібно розглядати з позицій ітеративного процесу як важливі кроки, які наближають до вирішення вказаної проблематики. Серед подальших розвідок актуальністю відрізняється питання пов'язане із викладенням концепції побудови функціональної структури підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств й об'єднань.

В данной научной статье рассмотрены различные подходы к построению функциональной структуры подсистемы интегрированной экономической диагностики. Доказано, хотя они и не являются обоснованного и законченного проектного решения, всё же их нужно рассматривать с позиций итеративного процесса как важные шаги, которые приближают к решению указанной проблематики. Среди перспектив дальнейших исследований значительной актуальностью отличается вопрос, связанный с изложением концепции построения функциональной структуры подсистемы (функции) интегрированной экономической диагностики в функционально развитых системах стратегического управления деятельностью предприятий (объединений).

In this scientific article we discuss various approaches to the construction of the functional structure of an integrated economic subsystem diagnostics. It is proved, even though they themselves are not informed and complete design solution, yet they should be considered from the standpoint of an iterative process, as important steps closer to the solution of the said problems. Among the prospects for further research significant relevance different question related to the statement of the concept of building a functional structure of an integrated economic subsystem diagnostic to functionally advanced systems of strategic management activities of industrial enterprises and industrial associations, more.

Ключові слова: інтегрована економічна діагностика, підсистема, підходи, побудування, різні, розглядання, система, функціональна структура

Ключевые слова: интегрированная диагностика, подсистема, подходы, построение, различные, рассмотрение, система, функциональная структура

Keywords: the integrated economic diagnosis of, subsystem, the approaches, the construction, various, consideration of, system, the functional structure, target

ВСТУП

Здійснення якісних взаємозв'язків процесів управління господарською діяльністю вимагає, щоб створювані на підприємствах функціонально розвинуті системи стратегічного управління суб'єктів господарювання охоплювали усі без виключення функції управління і забезпечували б повну замкненість функціонального контуру управління продуцентами продукції. До функцій, на які повинне бути звернено особливу увагу як розробників функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань, так й робітників промисловості, належить економічна діагностика, яка виступає основою для прийняття управлінських рішень на усіх рівнях управління господарською діяльністю. Практичний досвід і виконані наукові дослідження таких авторів – вчених-економістів, як В.М. Голоскоков [1], М.П. Го-

лубев [2], А.Е. Воронкова [3], Л.А. Костирко [4], К.А. Кравченко, В.П. Мешалкін [5], В.А. Мізюн [6], Ш.А. Омаров [7], А.В. Ромашов, В.В. Баранов [8], Р.С. Голов та інші [9] і інших переконливо доказують, що успішне вирішення проблеми формування та впровадження такої важливої функції управління, як діагностика, можливе тільки за умовою створення і розвитку в діючих та спроектованих функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств і виробничих об'єднань самостійної функціональної підсистеми інтегрованої економічної діагностики. Виділення діагностики в самостійну підсистему функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань продиктоване, із одного боку, самостійною роллю і значенням цієї функції в управлінні та, з іншого, - впливає із загальносистемних аспектів даної проблеми: підсис-

тема має свої цілі і критерії якості функціонування; цільні взаємозв'язки діагностики з іншими функціями управління надають можливість розглядати її як органічну частину системи управління в цілому, тобто як підсистему великої системи. Проектування в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств та виробничих об'єднань функціональної системи інтегрованої економічної діагностики - складна і трудомістка робота, яка потребує вирішення ряду питань теоретичного та практичного характеру.

МЕТА РОБОТИ полягає у розгляді підходів формування функціональної структури функції інтегрованої економічної діагностики в системі стратегічного управління і ін.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічною основою статті виступає діалектичний метод і основні положення теорії діагностики та управління. У процесі дослідження використовувалися наступні методи: *абстрактно-логічний* (для теоретичного узагальнення і формулювання висновків); *монографічний* (при дослідженні теоретичних методик діагностики й управління); *економіко-статистичний, розрахунково-конструктивний, порівняльний* (при аналізі та оцінці сучасного стану діагностики в управлінні); *групування* (із метою характеристики практики діагностики в управлінні); *метод економіко-математичного моделювання* (при розгляді функції інтегрованої економічної діагностики), ін.

РЕЗУЛЬТАТИ

Функціональна структура або конкретний спосіб, яким внутрішні частини підсистеми пов'язані між собою і підпорядковані її загальній цілі, являє собою найважливіший елемент побудови підсистеми інтегрованої економічної діагностики. Функціональна структура показує, як підсистема й складові її частини виконують висунені до неї вимоги. По відношенню до будь-якої своєї частини ціль підсистеми (функції) інтегрованої економічної діагностики виступає виразником цілей усіх інших своїх частин та таке інше.

Основа побудови функціональної структури підсистеми інтегрованої економічної діагностики – методологія, яка призводить до досягнення кінцевої цілі підсистеми. Початковим етапом такої методології повинне бути виділення в підсистемі усієї сукупності взаємопов'язаних економіко-аналітичних процесів, які виступають основою побудови функціональної структури. Під структурою підсистеми інтегрованої економічної діагностики необхідно розуміти сукупність складових елементів методу, які мають відносно стійкий порядок внутрішніх просторово-часових зв'язків та таких, що визначають функціональне значення підсистеми і її зовнішні взаємодії, ін.

Таким чином, підсистема інтегрованої економічної діагностики - S складається із сукупності елементів s , і представлена у вигляді формули (1):

$$s \in S. \quad (1)$$

При цьому s виступає елементом методу S тоді

та тільки тоді, коли функціональні характеристики вищезначеного елемента у взаємозв'язку із іншими забезпечують досягнення підсистемою S її генеральної цілі F . Елемент методу підсистеми управління можливо розглядати як деяку її складову частину, відокремлену і виділену за якою-небудь певною ознакою, яка має самостійну приватну ціль f й включає певну групу завдань та інше.

З поняттям структури підсистеми пов'язано поняття про ієрархічні зв'язки, тому що взаємозв'язок між s й S будується за принципом ієрархії, який передбачає підпорядкування елемента підсистемі управління як в сенсі розподілення виконуваних функцій діагностики, так і в сенсі її положення, ін.

В класичній теорії організації поняттю ієрархічної структури відповідає так званий «принцип сходів». Сутність ієрархічної побудови структури підсистеми інтегрованої економічної діагностики виступає в розподілі її на декілька рівнів, кожний із яких пов'язаний з верхнім відношенням підпорядкування і з найближчим нижнім – відношенням контролю. Кількісно ієрархічна структура підсистеми оцінюється коефіцієнтом ієрархії, величина якого визначається відношенням кількості елементів нижнього рівня до кількості елементів наступного, більш високого рівня. Цей показник для кожного рівня підсистеми інтегрованої економічної діагностики обирають в залежності від структури і складності економіко-аналітичних процесів і інше.

Формування структури підсистеми (функції) інтегрованої економічної діагностики в загальному випадку може бути здійснено за різними ознаками: функціональному, організаційному або складу компонентів, які входять в неї. Але у будь-якому випадку окремі структурні частини підсистеми інтегрованої економічної діагностики повинні відповідати наступним вимогам: бути прив'язані до будь-якої загальної характеристики підсистеми управління; бути такими, щоб їх можливо було визначити як змінні, які істотно впливають на досягнення підсистемою своєї кінцевої цілі; великі частини повинні об'єднувати в собі більш дрібні, які розкривають характер функціонування підсистеми управління у цілому; повинен чітко проглядатися необхідний логічний та функціональний взаємозв'язок окремих частин один із одним і з підсистемою в цілому; сукупність структурних частин підсистеми повинна забезпечувати інтегровану обробку даних та коаліційне видавання відповідної інформації на усі рівні системи управління.

За характером і спрямованістю ліній зв'язку між окремими елементами методу підсистеми функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та виробничих об'єднань можуть поділятися на такі, що мають радіальну, ланцюгову, деревовидну і змішану структуру. Підсистемі інтегрованої економічної діагностики найбільш відповідає змішана функціональна структура із перевагою в неї деревовидних ліній зв'язку, яка знаходить застосування в умовах складності процесів, що відображаються. В залежності від специфіки економіко-аналітичних процесів

взаємозв'язки елементів деревовидної структури підсистеми управління в різних її частинах можуть бути побудовані за методом одностовбурних, багатостовбурних та кущових утворень й багато ін.

Топологія структурної схеми підсистеми інтегрованої економічної діагностики визначається, із одного боку, просторовим розосередженням об'єктів функції економічної діагностики і, з іншого – їх логічними та інформаційними взаємозв'язками. У процесі побудови функціональної структури підсистеми управління необхідно усувати можливість отримання надлишкових інформаційних даних й виключити дублювання інформаційних потоків. При цьому структура підсистеми управління повинна будуватися на системних принципах мінімізації кількості ступенів ієрархії і з урахуванням найбільш простих схем взаємозв'язку між внутрішніми частинами функції, ін.

У зв'язку із великою складністю функції економічної діагностики на промислових підприємствах та у виробничих об'єднаннях побудування повної схеми функціональної структури підсистеми інтегрованої економічної діагностики доволі трудомістке і не виправдане з точки зору її прямого комплексного дослідження. Тому, до побудови структурної схеми підсистеми управління доцільно застосовувати один із наступних цільових підходів та ін.

Виходячи із того, що функціональна структура відображає усі необхідні інформаційні процеси, які повинні бути реалізовані в процесі роботи підсистеми інтегрованої економічної діагностики, тоді вона може бути представлена орієнтованим графом. Вершина такого графу – виконувана підсистемою функція, а дуги будуть відображати їх відношення прямування. Тобто, орієнтований граф буде являти собою таку графічну модель підсистеми управління, в якій вершини зображують її змінні, а спрямовані гілки між вершинами – функціональні взаємозв'язки змінних. Всередині цієї моделі кожна підфункція підсистеми управління буде виражена відповідним підграфом, що об'єднує інформаційні процеси, так необхідні для її реалізації.

Ще одним типом графічної моделі підсистеми інтегрованої економічної діагностики може бути блок-схема. Типовим елементом блок-схеми виступає елементарний блок. Блоки поділяються на прості і складні. Простий блок має один вхід та один вихід і функціональний зв'язок або передавальну функцію між ними. Зміна передавальної функції одного блоку не повинна впливати на передавальну функцію інших блоків. Складний блок може мати декілька входів та декілька виходів. У цьому випадку функціональне співвідношення між входами і виходами повинне включати процес складання або комбінування. Якщо виходи не тотожні, передавальна функція стає складною, що призводить, як правило, до логічного поділу блоку на менші, значно більш прості блоки. Поряд із генеральними входами та виходами можуть бути і допоміжні входи та виходи. Їх або включають, або не включають в блок-схему, у прямої залежності від її призначення [10, с.318], ін.

Потрібно також відзначити й деякі недоліки блок-схем. Найбільш вагомими з них наступні: виконуючі

блок-схему, ми вважаємо, що всередині себе блоки не зазнають ніякого іншого впливу, окрім впливу через входи; всередині блоків можуть бути приховані важливі управлінські функції і інше.

Тим не менш, згадані недоліки у більшості випадків не заважають застосуванню функціональних блок-схем. Саме їх гнучкість, наочне зображення тільки того, що необхідно для вирішення встановленої конкретної задачі (як правило, не окремих елементів як таких, а складених із них функціональних одиниць), робить блок-схеми потужною зброєю дослідження систем управління. Й важко припустити, щоб граф-схеми замінили блок-схеми. Їх необхідно розглядати як додаток до блок-схем, інше.

В теорії та практиці економічної діагностики неодноразово робились спроби зображення функціональної структури економічної діагностики в умовах функціонально розвинутої системи стратегічного управління підприємством й виробничим об'єднанням. Розглянемо деякі із цих поглядів.

Так, Ш. Б. Свєрдлик відзначає, «... підсистема економічного аналізу ... повинна складатися із ряду блоків, спеціалізованих на виконанні конкретного класу аналітичних завдань, ... пов'язаних із усіма функціональними і структурними підсистемами ... як прямим, так й зворотнім зв'язком» [11, с. 199]. Але далі автор виділяє в підсистемі блоки контролю, критеріїв відбору економіко-аналізованих показників, аналізу й оцінки причин відхилень, інші, та розкриває їх взаємодію, що більше характеризує організаційно-технічну сутність підсистеми управління, аніж її функціональні характеристики і інше.

У цілому ряді робіт неодноразово зустрічається зображення підсистеми інтегрованої економічної діагностики в блочному вигляді [12, с. 93] та інші. Зокрема, в одній із робіт у системі інтегрованої економічної діагностики виділяється 13 (тринадцять) економіко-аналітичних блоків, орієнтованих на дослідження основних груп показників виробничо-господарської діяльності підприємства (об'єднання) [12]. Однак, вищеозначена структурна схема базується на методології періодичної діагностики виробничо-господарської діяльності підприємства (об'єднання), яка хоча і виступає об'ємною, але тим не менш являє собою лише один із видів діагностики в системі інтегрованої економічної діагностики і не відображає специфіки змісту інших її видів й ін.

В. Б. Ліберман та А. З. Гейф в укрупненої моделі функціональної підсистеми виробничо-господарської діяльності підприємства виділяють вже 3 (три) види діагностики (оперативна, поточна й перспективна), які, на їх думку, охоплюють наступні 9 (дев'ять) розділів діагностики: організаційно-технічного рівня і технічного розвитку виробництва, основних засобів, матеріальних ресурсів, праці та заробітної плати, випуску і реалізації готової продукції, собівартості продукції, прибутку та рентабельності, фінансового положення підприємства, узагальнюючу оцінку роботи підприємства і ефективності управління та економічного стимулювання [13, с. 33-35]. Такий підхід також не позбавлений ряду значних недоліків. По-перше, навіть 3 (три) види діагностики не

вичерплюють усієї системи інтегрованої економічної діагностики на підприємстві (об'єднанні). По-друге, автори включають в модель підсистеми управління напрямки розвитку діагностики, які внаслідок цілого ряду причин формувати і впроваджувати недоцільно (наприклад, узагальнююча оцінка роботи підприємства та об'єднання). По-третє, немає чіткого розмежування того, які саме із сторін діяльності підприємства слід аналізувати в оперативному, поточному й перспективному режимах. Із моделі авторів випливає, що кожен вид охоплює дев'ять розділів економічної діагностики. Водночас практика має у своєму розпорядженні переконливі приклади того, що, наприклад, при оперативній діагностиці техніко-організаційний рівень виробництва не має сенсу, тоді як для поточної (періодичної) діагностики діяльності підприємства (об'єднання) перелік із зазначених вище дев'яти розділів представляється відверто недостатнім тощо.

Ще менш вдалі виявлені на практиці спроби зображення функціональної структури підсистеми діагностики на окремих підприємствах. В найкращому випадку усе зводиться до побудови схем інформаційних взаємозв'язків локально сформованих, впроваджуваних завдань економічної діагностики, ін.

ВИСНОВКИ

Таким чином, комплексне розглядання різних підходів до побудовання функціональної структури підсистеми інтегрованої економічної діагностики дозволяє зробити висновок про той факт, що хоча вони і не являють собою обгрунтованого та закінченого проектного вирішення, все ж їх потрібно розглядати з позицій ітеративного процесу як важливі кроки, які наближають до вирішення вказаної проблеми. Серед розвідок актуальністю відрізняється цільове питання пов'язане з викладенням концепції побудови функціональної структури підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств тощо.

Список використаних джерел

1. Голоскоков, В.Н. Структурная реформа железнодорожного транспорта и логистические технологии / Владимир Николаевич Голоскоков. - Москва: Креатив. экон.-ка, 2007. - 277, [2] с.: ил., табл.; 20см.; ISBN 978-5-91292-014-1.
2. Голубев, М.П. Методология создания эффективных вертикально интегрированных холдингов / Михаил Павлович Голубев. - Москва: ИНФРА-М, 2010. - 519, [1] с.: ил.; 22 см. - (Научная мысль / Гос. образовательное учреждение высш. проф. образования "Российс. экономическая акад. им. Г.В. Плеханова" (ГОУ ВПО "РЭА им. Г.В. Плеханова")); ISBN 978-5-16-003864-3.
3. Діагностика стану підприємства: теорія і прак-

тика: [монографія] / за заг. ред. проф. А.Е. Воронкової. - Х.: ВД «ІНЖЕК», 2008. - [2-ге вид.]. - 520 с.

4. Костирко, Л.А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства / Л.А. Костирко. - 2-ге вид. - Х.: Фактор, 2008. - 336 с.

5. Кравченко, К.А. Организационное проектирование и управление развитием крупных компаний: методология и опыт проектирования систем управления / К.А. Кравченко, В.П. Мешалкин. - Москва: Альма Матер: Академический Проект, 2006. - 527 с.: ил., табл.; 21 см. - (Технологии социологии) (Технологии менеджмента); ISBN 5-902766-30-3 (Альма Матер).

6. Мизюн, В. А. Интеллектуальное управление производственными системами и процессами [Текст]: принципы организации и инструменты / Владимир Анатольевич Мизюн; Российс. акад. наук, Самарский науч. центр. - Самара: Изд-во СНЦ РАН, 2012. - 213с.: ил.; 21см.; ISBN 978-5-93424-590-1.

7. Омаров, Ш.А. Діагностика результатів діяльності коксохімічних підприємств [Текст]: автореферат дисертації ... канд. економ. наук: 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Ш.А. Омаров; [Місце захисту: НДЦІПР НАН України]. - Харків, 2008. - 20 с.

8. Ромашов, А.В. Стратегии развития научно-производственных предприятий аэрокосмического комплекса: инновационный путь / А.В. Ромашов, В.В. Баранов.- Москва: Альпина Паблишерз, 2009.- 217с.: ил.; 22см.

9. Системы управления инновационно-инвестиционной деятельностью промышленных организаций и подготовкой машиностроительного производства [Текст]: монография / [Р.С. Голов и др.]; под ред. Р.С. Голова, А.В. Рождественского. - Москва: Дашков и К°, 2014. - 447 с.: ил., табл.; 22см.

10. Холл, А.Д. Опыт методологии для системотехники / А.Д. Холл; [пер. с англ.; под редакцией Г.Н. Поварова]. - Москва: Советское радио, 1975.-448с.

11. Свердлик, Ш.Б. Организация экономического анализа в условиях автоматизированной системы управления предприятием / Ш.Б. Свердлик и другие // Организация и методы экономического анализа в промышленности: монография / под общей ред. Ш.Б. Свердлик. - М.: Экономика, 1972. - 439 с.

12. Баканов, М. И. Экономический анализ [Текст]: теория, история, современное состояние, перспективы / М.И. Баканов, А.Н. Кашаев, А.Д. Шеремет; под редакцией М.И. Баканова. - М.: Финансы, 1976. - 264 с.; 22 см.

13. Либерман, В.Б. Автоматизация работ по анализу деятельности предприятия [Текст] / Владимир Борисович Либерман, Аркадий Зиновьевич Тейф // Механизация и автоматизация производства. - 1977. - № 4. - С. 32-35.

ТОДОЩУК

Андрій Васильович
a.todoschuk@gmail.com

УДК 339.9

ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ
ТОЛІНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ НА
ВІТЧИЗНЯНИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ

КОЦЬ

Ірина Ігорівна
irynakots555@gmail.com

THE CHARACTERISTICS OF
TOLLING OPERATIONS'
STATE AT DOMESTIC
ENTERPRISES

к.е.н., доцент, Національний
університет «Львівська
політехніка», Навчально-науковий
інститут економіки і
менеджменту, кафедра
зовнішньоекономічної та митної
діяльності

аспірант, Національний
університет «Львівська
політехніка», Навчально-науковий
інститут економіки і
менеджменту, кафедра
зовнішньоекономічної та митної
діяльності

У статті проведено комплексне дослідження та обґрунтування стану толінгових операцій на вітчизняних підприємствах. Відображено та проаналізовано динаміку зведених показників стану толінгових операцій в Україні за кількісними, товарними та географічними параметрами. Досліджено конкретні тенденції розвитку толінгових операцій на прикладі підприємств Львівської області.

В статье проведено комплексное исследование и обоснование состояния толлинговых операций на отечественных предприятиях. Отражена и проанализирована динамика сводных показателей состояния толлинговых операций в Украине по количественным, товарным и географическим параметрам. Исследованы конкретные тенденции развития толлинговых операций на примере предприятий Львовской области.

In the article a complex research and grounding of tolling operations' state at domestic enterprises are done. The dynamics of aggregate indicators of tolling operations' state in Ukraine by quantitative, product and geographical parameters is reflected and analyzed. The specific trends of tolling operations' development on the example of enterprises of Lviv region are investigated.

Ключові слова: толінгові операції, давальницька сировина, готова продукція, експорт, імпорт, показники

Ключевые слова: толлинговые операции, давальческое сырье, готовая продукция, экспорт, импорт, показатели

Keywords: tolling operations, raw materials, finished products, export, import, indicators

ВСТУП

В умовах євроінтеграційних перетворень, що на сьогодні посідають місце домінуючої тенденції у розвитку національної економіки, дедалі більша кількість представників вітчизняного бізнесу зацікавлюється у запровадженні або подальшій активізації їхньої зовнішньоекономічної діяльності. Як свідчить сучасна практика функціонування вітчизняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, вагому частку українського експорту до країн Євросоюзу визначають толінгові операції, які в основному реалізують національні товаровиробники на засадах переробки давальницької сировини іноземних контрагентів та подальшого експорту виготовленої на її основі готової продукції. Такі тенденції не є випадковими, а об'єктивно зумовленими існуванням вагомих проблем у господарській діяльності значної частини вітчизняних бізнес-структур, вирішення яких уможливиться на засадах толінгової взаємодії, за якої іноземний суб'єкт виступає замовником толінгових операцій, а вітчизняний суб'єкт виконує роль переробного підприємства. Для багатьох національних товаровиробників запровадження

толінгових операцій є об'єктивною необхідністю, до якого вони вимушені вдаватись, аби не припинити свого функціонування на ринку. Та, водночас, толінгові операції можуть послужити для підприємницьких структур вагомим важелем розвитку їхньої господарської діяльності та надалі відновлення ефективної автономної роботи. Адже, окрім забезпечення виробничої діяльності переробного підприємства сировинно-матеріальними ресурсами та цілковитого фінансування її потреб, іноземний замовник також оплачує вітчизняному контрагенту виконані ним роботи, може надавати прогресивні виробничі технології та техніку, покращувати соціальний захист працівників та побутові умови їхньої праці, розвивати логістичну інфраструктуру, тощо.

Ефективне управління толінговими операціями підприємства повинно ґрунтуватись на якісній інформаційній базі, що є результатом реалізації цільових діагностичних процедур. В основі діагностики толінгових операцій, як і будь-якої діагностики, закладено систему індикаторів як кількісних вимірників стану та параметрів толінгових

операцій на підприємстві, котрі дають змогу ідентифікувати, досліджувати, оцінювати та аналізувати ретроспективні, сучасні та перспективні тенденції розвитку толінгових операцій. Таким чином, для прийняття стратегічних і тактичних рішень у толінговій сфері, а також самостійної виробничо-господарської діяльності керівництво підприємства повинно володіти комплексною обґрунтованою інформаційною базою. Поряд із діагностуванням стану толінгових операцій на окремому підприємстві важливим завданням є також дослідження загальних тенденцій розвитку толінгу в державі, окремому регіоні та у діяльності сукупності підприємств. Це дасть змогу комплексно проаналізувати стан толінгових операцій за різними параметрами, ідентифікувати ключові тенденції їхнього розвитку, виокремити пріоритетні фактори впливу у цій сфері, дослідити причинно-наслідкові зв'язки.

МЕТА РОБОТИ

З огляду на вищевикладені положення мета роботи полягає у комплексному дослідженні ретроспективних та сучасних тенденцій розвитку толінгових операцій за зведеними показниками держави, окремої області та конкретними показниками окремих підприємств.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічна база для виконання досліджень була сформована із спеціалізованих наукових праць [1-4], офіційних статистичних даних [5-8], звітності вітчизняних переробних підприємств.

Для одержання результатів роботи були використані такі методи досліджень: групування – для систематизації та впорядкування зібраної статистичної інформації про стан толінгу на вітчизняних підприємствах, статистичного аналізу – для діагностики стану толінгових операцій на вітчизняних підприємствах, порівняльного аналізу – для зіставлення показників толінгових операцій вітчизняних підприємств у різних досліджуваних роках, графічний метод – для наочного відображення результатів дослідження та інші.

РЕЗУЛЬТАТИ

Насамперед, дослідимо загальні зведені показники, котрі репрезентують тенденції розвитку толінгових операцій на вітчизняних підприємствах, що дасть змогу сформулювати комплексне бачення їхнього стану у ретроспективі та на сучасному етапі. У табл. 1 наведено динаміку обсягів експорту та імпорту давальницької сировини вітчизняними підприємствами.

Таблиця 1

Динаміка обсягів експорту та імпорту давальницької сировини вітчизняними підприємствами за 2010-2015 рр.

[складено на основі офіційної інформації Державної служби статистики України [5; 7-8]]

Показники, од. виміру	Аналізовані періоди, роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяги експорту давальницької сировини, млн. грн.	481,96	842,43	944,42	853,33	1518,35	1467,65
Обсяги імпорту давальницької сировини, млн. грн.	24922,87	37325,10	25703,03	28946,97	35988,65	51686,54
Питомі ваги експорту давальницької сировини у загальному обсязі експорту, %	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Питомі ваги імпорту давальницької сировини у загальному обсязі імпорту, %	5,2	5,8	3,9	4,8	5,6	6,3

За даними табл. 1 чітко видно кількісне переважання обсягів імпорту давальницької сировини над відповідним експортом впродовж усього досліджуваного періоду 2010-2015 рр. Це вказує на однозначне домінування ролі переробного підприємства серед вітчизняних суб'єктів господарювання у толінговій взаємодії. Про пасивну участь операцій з давальницькою сировиною у розвитку експортної діяльності свідчать мізерні частки експорту давальницької сировини у загальному обсязі експорту, котрі залишались на незмінному рівні 0,2 % впродовж 2011-2015 рр. Стосовно імпорту давальницької сировини, то можна стверджувати про кількісний розвиток цієї сфери за рахунок зростання обсягів імпорту впродовж 2010-2011 рр. та 2012-2015 рр. Найбільший приріст обсягів

імпорту давальницької сировини можна спостерігати у 2015 р. на фоні 2014 р., що свідчить про активізацію толінгових операцій у вітчизняному підприємстві.

У табл. 2 відображено динаміку обсягів експорту та імпорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини іноземних замовників або вітчизняних підприємств.

У контексті простеження кількісної динаміки результатів толінгових операцій, тобто експорту-імпорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, слід зазначити про однозначне переважання експортних операцій над імпортними операціями у цій сфері. Цей факт служить ще одним аргументом для підтвердження домінування ролі переробного підприємства серед вітчизняних суб'єктів господарювання у толінговій

взаємодії. Як і у випадку зростаючої динаміки обсягів імпорту давальницької сировини впродовж 2010-2011 рр. та 2012-2015 рр., аналогічну ситуацію можемо спостерігати і у динаміці обсягів експорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини,

що є закономірним явищем у толінгових операціях. Тоді як зниження обсягів імпорту виготовленої з давальницької сировини продукції простежувалось у 2013 р. та 2015 р. відповідно до аналогічної тенденції динаміки обсягів експорту давальницької сировини.

Таблиця 2

Динаміка обсягів експорту та імпорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, за 2010-2015 рр.

[складено на основі офіційної інформації Державної служби статистики України [5; 7-8]]

Показники, од. виміру	Аналізовані періоди, роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяги експорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, млн. грн.	30179,94	50175,14	39707,90	40153,75	50456,40	74148,98
Обсяги імпорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, млн. грн.	415,26	669,48	1291,18	1049,89	1705,03	1369,37
Питомі ваги експорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, у загальному обсязі експорту, %	7,5	9,3	7,3	8,1	7,9	8,9
Питомі ваги імпорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, у загальному обсязі імпорту, %	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,2

За офіційними статистичними даними [5; 7-8] можемо стверджувати, що ключовими партнерами вітчизняних переробних підприємств у толінговій взаємодії у 2015 р. виступили німецькі замовники (16,26 % імпорту давальницької сировини від його загального обсягу), польські замовники (12,86 %) та угорські замовники (12 %). Стосовно експорту готової продукції, виготовленої на основі ввезеної давальницької сировини, то ключовими країнами-партнерами у 2015 р. виступили Угорщина (15,58 % експорту готової продукції від його загального обсягу), Німеччина (15,34 %), Нідерланди (4,93 %), Чехія (4,77 %), Італія (4,64 %), Румунія (3,01 %), Словаччина (2,82 %), Польща (1,39 %).

Щодо товарної структури толінгових операцій, то лева частина імпорту давальницької сировини у її загальному обсязі імпорту припадає на машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання (38,4 %). Також вагомі частки імпорту давальницької сировини вітчизняними переробними підприємствами належать текстильним матеріалам та текстильним виробам (16,5 %), полімерним матеріалам, пластмасам та виробам з них (12,5 %), мінеральним продуктам (11,8 %). Стосовно експорту готової продукції з давальницької сировини, то у 2015 р. найбільш вагомі частки експорту припадали на машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання (41,4 %), текстильні

матеріали та текстильні вироби (14,3 %) та продукцію хімічної промисловості (12,5 %) [5; 7-8].

Більш конкретні висновки про стан толінгу на вітчизняних теренах можна одержати за результатами дослідження тенденцій розвитку толінгових операцій на окремих підприємствах. Варто зазначити, що до переліку досліджуваних суб'єктів господарювання увійшли вітчизняні переробні підприємства, котрі найбільш активно займались толінговими операціями впродовж 2012-2016 рр. у Львівській області, котра серед інших областей займає вагоме місце у толінговій співпраці України (частина імпорту давальницької сировини у Львівській області у 2015 р. становила близько 17 % від загального імпорту давальницької сировини у державі) та вирізняється швидкими темпами розвитку толінгових операцій [5; 7].

За офіційними даними Головного управління статистики у Львівській області [6] впродовж 2012-2016 рр. в області толінгом займалось 151 підприємство, що реалізовувало переробку ввезеної на митну територію давальницької сировини іноземних замовників. У табл. 3 представлено динаміку відхилень обсягів імпорту давальницької сировини та експорту виготовленої на її основі продукції підприємствами Львівської області.

Динаміка абсолютних та відносних відхилень обсягів імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції у Львівській області за 2013-2016 рр.

[складено на основі офіційної інформації Головного управління статистики у Львівській області [6]]

Показники	Аналізовані періоди, роки			
	2013/2012	2014/2013	2015/2014	2016/2015
Абсолютні відхилення, млн. грн.				
Обсяги імпорту давальницької сировини	436,1	1768,8	3871,0	2878,8
Обсяги експорту готової продукції з давальницької сировини	509	2 625,9	4 733,2	2 964,3
Відносні відхилення, %				
Обсяги імпорту давальницької сировини	16,64	57,86	80,22	33,10
Обсяги експорту готової продукції з давальницької сировини	15,24	67,23	72,47	26,31

Впродовж 2012-2016 рр. у Львівській області спостерігалось зростання обсягів імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини, що свідчить про нарощення обсягів толінгових операцій на підприємствах Львівської області. При цьому слід зауважити, що найбільш активне зростання простежувалось у 2015 р. порівняно із 2014 р. (80,22 % по імпорту та 72,47 – по експорту), що було продовженням поступово наростаючих тенденцій імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції в області від 2012 р.

Щодо товарної структури толінгових операцій, то усі переробні підприємства Львівської області можна умовно систематизувати за трьома товарними групами: підприємства, котрі займаються виготовленням одягу, білизни та взуття; підприємства, котрі займаються виготовленням автомобільних кабелів; підприємства, котрі займаються виготовленням інших товарів. До найбільш активних учасників толінгових операцій області, котрі спеціалізуються на виготовленні одягу, білизни та взуття, у 2016 р. увійшли: ДП «Датський текстиль» (12 % у загальному обсязі імпорту давальницької сировини за товарною групою), ТзОВ «ЙОХА-УКРАЇНА» (11,1 %) на 0,9 %, ПрАТ «ВАТ Калина» (8 %), ПрАТ «Стрийська швейна фабрика «Стрітекс» (7,8 %), ДП «Львівтекс» датської компанії «Грін Коттон» (6,5 %). Серед лідерів толінгових операцій у Львівській області у 2016 р., котрі займаються виготовленням автомобільних кабелів, є ТзОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГмБХ» (49,8 % у загальному обсязі імпорту давальницької сировини за товарною групою), ТОВ «Електроконтакт Україна» (19,5 %), ТОВ «ОДВ-Електрик» (10,2 %), ТОВ «Фуджікура Аутомотів Україна Львів» (7,2 %), ТОВ «ЦВГ Україна» (7,1 %). Стосовно переробних підприємств, котрі займаються виготовленням інших товарів в межах толінгових операцій, то у групу провідних переробних підприємств області у 2016 р. увійшли: ТзОВ «Бадер Україна» (69,3 % у загальному обсязі імпорту давальницької сировини за товарною групою), ТзОВ «Райтекс» (7,8 %), ТОВ «Об'єднана мода України» (3 %), ТОВ «Клінгспор» (1,9 %), ДП «Амбіенте Ферніче Україна» (1,8 %) [6].

ВИСНОВКИ

На підставі аналізування зведених показників толінгу по Україні, Львівській області та конкретних показників провідних переробних підприємств Львівської області можна зробити певні висновки [5-8]:

- у толінговій співпраці вітчизняні підприємства, як правило, виконують роль переробного підприємства, виконуючи низку робіт з переробки давальницької сировини іноземних замовників, що закономірно обґрунтовано наявністю очевидних істотних проблем, насамперед, у фінансовій та виробничій сферах та підтверджується офіційними статистичними даними щодо вагомого переважання обсягів імпорту давальницької сировини над її експортом та відповідно переважання обсягів експорту готової продукції з давальницької сировини над її імпортом;

- впродовж 2013-2015 рр. спостерігається істотне зростання обсягів переробних робіт на вітчизняних підприємствах, що підтверджується офіційними статистичними даними щодо нарощення темпів зростання обсягів імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини на вітчизняних теренах;

- ключовими країнами-партнерами вітчизняних переробних підприємств у толінговій співпраці у 2015 р. були Німеччина, Польща, Угорщина, Китай, Італія та Гвінея, а підприємства Львівської області в основному співпрацювали із польськими, німецькими, датськими, чеськими, угорськими та словацькими замовниками;

- толінгові операції на вітчизняних теренах у 2015 р. пріоритетним чином були представлені машинобудівною, легкою (текстильною), хімічною галузями промисловості, а також кольоровою металургією, тоді як у Львівській області домінує машинобудівна та легка промисловість;

- активний розвиток толінгових операцій на переробних підприємствах Львівської області свідчить про вигідність реалізації таких операцій у контексті вирішення існуючих проблем діяльності, покращення різних параметрів функціонування, формування бази для подальшого самостійного розвитку бізнес-структур.

Список використаних джерел

1. Барна М.Ю. Толінгові операції в Україні: переваги та недоліки / М.Ю. Барна, Н.М. Гарбар // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.4. – С. 165-169.

2. Гончаров Ю.В. Вплив толінгу на конкурентоспроможність легкої промисловості України / Ю.В. Гончаров, А.О. Дворецький // Вісник Хмельницького національного університету. - 2009. - Т. 1. - № 4. - С. 99-101.

3. Єфременкова Н.А. Шляхи підвищення якості швейних виробів в умовах толінгу / Н.А. Єфременкова, Т.В. Байдак // Вісник КНУТД: Серія «Економічні науки». - 2015. - № 1 (83). - С. 59-65.

4. Мельник О.Г. Особливості здійснення толінгових операцій суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності / О.Г. Мельник, З.М. Дутко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво

в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2013. – №778. – С. 348-358.

5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>

7. Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2015 році» [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України, Київ, 2016. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2014 році» [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України, Київ, 2015. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

БОБУХ

Сергій Олександрович
bobukh.1978@mail.ru

УДК 336

МОДЕРНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇMODERNIZATION OF PUBLIC BUDGETING IN THE CONTEXT OF
GLOBALIZATIONаспірант, ДВНЗ "Переяслав-
Хмельницький ДПУ імені
Григорія Сковороди"

Стаття присвячена дослідженню модернізації державного бюджетування в умовах глобалізації. В статті охарактеризовано поняття «бюджетування», позитивні і негативні риси процесу бюджетування, вказано на стратегічні орієнтири щодо подальшого реформування державного бюджетування України в умовах глобалізації.

Статья посвящена исследованию модернизации государственного бюджетирования в условиях глобализации. В статье охарактеризовано понятие «бюджетирование», положительные и отрицательные черты процесса бюджетирования, указано на стратегические ориентиры относительно дальнейшего реформирования государственного бюджетирования Украины в условиях глобализации.

The article is devoted to modernization of public budgeting in the context of globalization. The article describes the concept of «budgeting», positive and negative aspects of the budgeting process, provided strategic guidance on further reform of the state budget of Ukraine in conditions of globalization.

Ключові слова: державне бюджетування, глобалізація, модернізація

Ключевые слова: государственное бюджетирование, глобализация, модернизация

Keywords: state budgeting, globalization, modernization

ВСТУП

В науковій літературі питання щодо модернізації державного бюджетування в умовах глобалізації висвітлюється досить обмежено. Основна увага приділяється коментарям та роз'ясненням. Серед українських вчених дослідженням даної теми займалися: В.М. Волик, С.Ф. Голов, В.М. Гринькова, О.Й. Косарев, С.В. Онищенко, В.П. Савчук, О.О. Терещенко, А.Ю. Хорко та інші, проте на даний час ця тема є досить актуальною, а деякі питання потребують подальших досліджень.

МЕТА РОБОТИ полягає в дослідженні модернізації державного бюджетування в умовах глобалізації.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, статистичні дані Державної служби статистики України та Міністерства фінансів України.

При проведенні дослідження використано такі методи: системний та структурний, порівняння та узагальнення, статистичний.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогодні серед науковців нема єдності в розумінні багатьох питань бюджетування. Існують розбіжності в розумінні сутності «бюджетування», принципів бюджетування, його методів, складових

процесу постановки системи бюджетування, які потребують подальшого вивчення і знаходження єдиної спільної думки.

Аналіз існуючих наукових розробок і публікацій свідчить про досить низький рівень теоретичних і методичних знань і навичок з бюджетування.

Бюджетування – це процес управління бюджетними коштами державного бюджету та бюджетів місцевого самоврядування, що базується на встановлених пріоритетних напрямках розвитку країни, обраній нею фіскальній стратегії, методах вибору напрямів та розрахунках сум бюджетних видатків, оцінці результатів використання бюджетних коштів [1]. Для сучасного бюджетування характерно створення і виконання мережі програм: бюджетних, державних, галузевих, регіональних тощо, які складають цілісну систему і повинні бути підпорядковані державній стратегії. Важливим також є оперативне управління програмами у ході їх виконання для досягнення встановлених цілей.

Для бюджетування необхідно:

1. Виокремити поточні видатки бюджету та видатки розвитку – ці бюджетні програми будуть по-різному оцінюватися та мати різний термін дії.

2. Визначити дійсно ефективних розпорядників коштів та дійсно необхідні для їхньої діяльності суми коштів, які будуть фіскальними обмеженнями. Для цього слід запровадити перелік і стандарти державних послуг.

3. Намагатися налагодити бюджетування так, щоб уникати частоті (наприклад, раз на рік) та складної оцінки ефективності і результативності бюджетних програм. Тобто показники діяльності установ повинні слугувати індикаторами ефективності програми.

4. Мати достатній резерв витрат на розвиток, маніпулювання якими дозволить підвищувати ефективність бюджетування та вивільнятиме кошти на інші програми розвитку [2].

Як і будь-яке явище, процес бюджетування має свої позитивні і негативні риси. Серед переваг бюджетування можна виділити:

– Аналіз бюджетів дозволяє своєчасно вносити коригувальні зміни.

– Дозволяє вчитися на досвіді складання бюджетів минулих періодів.

– Дозволяє удосконалити процес розподілу ресурсів.

– Сприяє процесам комунікацій.

– Служить інструментом порівняння досягнутих і бажаних результатів.

Серед недоліків бюджетування можна виділити наступні:

– Різне сприйняття бюджетів у різних людей (наприклад, бюджети не завжди здатні допомогти у вирішенні повсякденних, поточних проблем, не завжди відображають причини подій і відхилень, не завжди враховують зміни умов).

– Протиріччя між досяжністю цілей і їх стимулюючим ефектом: якщо досягти поставлених цілей занадто легко, то бюджет не має стимулюючого ефекту для підвищення продуктивності; якщо досягти цілей занадто складно, стимулюючий ефект пропадає, оскільки ніхто не вірить у можливість досягнення цілей [3].

Оцінка соціальної та економічної ефективності діяльності органів державної влади є основою для визначення обсягу бюджетних асигнувань на наступний рік. Якщо міністерство не досягнуло в поточному періоді встановлених у програмі цілей або критерії та індикатори результативності його діяльності не відповідають заздалегідь встановленим, необхідним є скорочення або дострокове припинення фінансування запланованих програм. Відтак, новий метод дає змогу найефективніше розподіляти бюджетні кошти між пріоритетними напрямками державної політики завдяки отриманню об'єктивної інформації про результати реалізації програм, їх прозорості, зниженню ризику прийняття нерациональних рішень. Перехід на бюджетування призводить до своєчасного коригування програми для підвищення її результативності; гнучкого перерозподілу коштів з урахуванням результатів реалізації програми; прийняття рішення щодо доцільності подальшого впровадження програми; підвищення відповідальності державних органів влади за виконання завдань та заходів. Впровадження нової системи бюджетування в систему управління державними видатками припускає проведення ряду послідовних заходів, зокрема:

– Формування концепції нового підходу, котра повинна включати цілі, завдання, етапи реформи, удосконалення й впровадження основних елементів

бюджетування, таких як планування, визначення та оцінка результатів наданих послуг або виконуваних робіт, використання стратегічного бюджетування. Варто зазначити, що саме за допомогою останнього здійснюється розподіл державних коштів на основі встановлених пріоритетів, стратегічних цілей, тактичних завдань з виділенням фінансових ресурсів, необхідних для функціонування міністерств і відомств, схвалюються основні показники фінансового плану, здійснюється їх коригування внаслідок змін, що відбулися, аналізується соціальна і економічна ефективність діяльності органів державної влади, прогноуються основні бюджетні параметри на наступні роки. Це забезпечує спадкоємність державної політики і передбачуваність розподілу бюджетних коштів, а також чітку процедуру їх коригування.

– Удосконалення системи статистичного і бухгалтерського обліку, звітності та контролю за витратами державних коштів. Це має забезпечити прозорість діяльності державних органів влади і можливість на основі їх звітів визначати ступінь досягнення планованих результатів, оцінювати обсяг і якість надаваних послуг. Впровадження бюджетування, як правило, супроводжується переходом від касового методу обліку виконання бюджету на метод нарахувань або введенням окремих його компонентів. Такий бюджет називається накопичувальним. Він дає змогу відображати майбутні платежі, реально підтвержені надходження та фінансові зобов'язання, оцінювати результати реалізації програм, порівнювати витрати на надані державою суспільні блага або послуги з їх ринковою вартістю.

– Підвищення прозорості діяльності органів державної влади, вдосконалення звітності про витрати бюджетних коштів та досягнуті результати.

– Щорічний розподіл бюджетних коштів між органами виконавчої влади та реалізованими програмами на основі результатів оцінки поданих заявок, що містять доповіді про результати діяльності та якості управління державними коштами.

– Удосконалення системи оцінки і контролю соціально-економічної ефективності бюджетних витрат. Реалізація запропонованих заходів дасть змогу сформулювати чітку систему критеріїв та індикаторів оцінки ефективності діяльності державних органів влади, забезпечити об'єктивність оцінки результатів реалізації програм, оптимізацію структури та управління державними видатками. Крім того, сприятимуть встановленню відповідності середньотермінових фінансових планів щорічно розробленим макроекономічним прогнозам, здійснених в процесі бюджетного планування [4].

Розвиток на демократичних засадах ефективного державного бюджетування, наукового обґрунтованого визначення його пріоритетів та орієнтирів фіскальної політики – це важливі чинники, що забезпечують конкурентоспроможність економіки України. Відтак питання модернізації державного бюджетування в контексті глобалізаційних процесів є дуже важливими і потребують подальших наукових досліджень. Саме з цих позицій державне бюджетування необхід-

но розглядати як вагомий інструмент впливу на формування динаміки розвитку державних фінансів України.

Реформування державного бюджетування, починаючи з часів проголошення незалежності України, є перманентним процесом, що спрямований на підвищення ефективності акумулювання та використання бюджетних коштів для досягнення державних цілей. Нестабільність економіки та низка внутрішніх викликів функціонування механізмів управління державою потребують реформування державного бюджетування як цілісного комплексу з урахуванням трансформації її основних складових, властивостей синергії та емерджентності. Необхідність внесення змін до нормативно-правових актів у бюджетній сфері зумовлена потребою в розширенні фінансової бази та фінансової самостійності місцевого самоврядування як важливої складової механізму підвищення добробуту населення та економічного розвитку громад, забезпечення їх з боку держави повним комплексом публічних благ, удосконалення міжбюджетних відносин з метою забезпечення неупередженого розподілу бюджетних ресурсів, дотримання принципів самостійності та збалансованості бюджетів, підвищення ефективності використання бюджетних коштів, розширення та акумулювання бюджетних доходів, стимулювання економіки країни до стійкого економічного розвитку.

Необхідно виокремити такі стратегічні орієнтири щодо подальшого реформування державного бюджетування України:

- удосконалення принципів формування бюджету та механізмів використання бюджетних ресурсів;
- структурування загального фонду державного бюджету;
- впровадження системи збалансованих автономних фондів сектору державних фінансів;
- впровадження механізмів стримування динаміки видатків соціального спрямування [5].

У процесі реформування державного бюджетування слід враховувати ряд можливих ризиків, які формуються в пост кризовий період. Вплив цих ризиків здатний створити хибні орієнтири для бюджетної політики і призвести до деформації державного бюджетування [6]:

- в умовах депресії на внутрішньому ринку формується надлишок ліквідності, яка не затребувана кредитною системою;
- відновлення після кризи суверенних рейтингів країни зумовлює зниження вартості запозичень на зовнішньому ринку, які за певних умов можуть бути дешевше, ніж внутрішні запозичення;
- заходи бюджетної політики в разі відсутності координації дій між фіскальними та монетарними

суб'єктами владних повноважень можуть провокувати неадекватні превентивні дії Національного банку як реакцію на інфляційні і валютно-курсові ризики;

– досягнення економічного поживлення шляхом зміщення двигунів зростання з Центру в регіони є природною тенденцією до фіскальної суверенізації місцевої влади.

Зазначені виклики для державного бюджетування України частково вже реалізувалися в процесі бюджетної та податкової реформ, однак, визначені проблеми та шляхи їх вирішення потребують додаткових досліджень та наукових обґрунтувань у контексті глобальних фінансових трансформацій.

ВИСНОВКИ

Із вищесказаного можна зробити такі висновки. Бюджетування у сфері централізованих фінансів дає змогу розв'язати проблеми управління державними фінансовими ресурсами, концентрувати видатки на пріоритетних напрямках державної соціально-економічної політики як на державному, так і на місцевому рівнях, отримувати заплановані результати. Саме процес бюджетування сприятиме визначенню обсягів бюджетного фінансування відповідно до суспільних потреб та підвищенню ефективності бюджетних витрат у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Бабич Т.С. Макрофінансове бюджетування: навч. посіб. / Т.С. Бабич, Т.В. Жибер; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В.М. Федосова. – К.: КНЕУ, 2011. – 311 с.
2. Жибер Т.В. Базисне бюджетування та перспективи його використання в Україні – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kdu.edu.ua/conf_fzd/materials.pdf.
3. Федорченко О.Є. Удосконалення системи бюджетування на підприємстві – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2015/11.pdf.
4. Іонін Є.Є. Особливості методологічних аспектів бюджетування в системі управління державними видатками – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://kheu.km.ua/m/PDF/Science%20and%20Economics%20-%202013,%20N.%204%20\(32\),%20V.%201.pdf](http://kheu.km.ua/m/PDF/Science%20and%20Economics%20-%202013,%20N.%204%20(32),%20V.%201.pdf).
5. Чуркіна І.Є. Діалектика трансформації бюджетної системи України в умовах глобалізації: монографія / І.Є. Чуркіна. – Тернопіль: Астон, 2015. – 386 с.
6. Нова архітектура бюджетної системи України: ризики та можливості для економічного зростання. – К.: НІСД, 2010. – 35 с.

БОГМА

Олена Сергіївна
Miledi1982@mail.ru

УДК 336.14:336.01

ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ БЮДЖЕТНИЙ ІНТЕРЕС

THEORETICAL ESSENCE OF CONCEPT BUDGETARY INTEREST

к.е.н., доцент кафедри
фінансів, банківської
справи та страхування,
Запорізький національний
університет

Стаття присвячена вивченню існуючих трактувань поняття економічний інтерес з метою надання на цій основі визначення категорії бюджетний інтерес. Встановлено наявність декількох підходів до концептуалізації досліджуваного поняття: як користь, вигода; мотив та стимул; сукупність економічних потреб; певна цільова установка; відображення економічних відносин. На основі узагальнення існуючих точок зору на досліджуване явище запропоноване власне визначення поняття бюджетний інтерес.

Статья посвящена изучению существующих трактовок понятия экономической интерес с целью предоставления на этой основе определения категории бюджетный интерес. Установлено наличие нескольких подходов к концептуализации исследуемого понятия: как польза, выгода; мотив и стимул; совокупность экономических потребностей; определенная целевая установка; отображение экономических отношений. На основе обобщения существующих точек зрения на исследуемое явление предложено собственное определение понятия бюджетный интерес.

The article is sanctified to the study of existent interpretations of concept economic interest with the aim of grant on this basis of determination of category budgetary interest. The presence of a few going is set near conceptualization of the investigated concept: as a benefit, benefit; reason and stimulus; totality of economic necessities; the having a special purpose setting is certain; reflection of economic relations. On the basis of generalization of existent points of view on the investigated phenomenon own determination of concept is offered budgetary interest.

Ключові слова: економічний інтерес, бюджетний інтерес, потреба, економічні відносини, бюджетна безпека

Ключевые слова: экономический интерес, бюджетный интерес, потребность, экономические отношения, бюджетная безопасность

Keywords: economic interest, budgetary interest, necessity, economic relations, budgetary safety

ВСТУП

На сьогоднішній день ефективна бюджетна система виступає основою підвищення фінансової стабільності будь-якої країни й забезпечення стійких темпів її економічного розвитку, оскільки саме державний бюджет, як основний інструмент мобілізації та перерозподілу державних ресурсів, забезпечує фінансування всіх функцій та завдань держави, спрямування необхідних обсягів інвестицій в економічну та соціальну сфери. Таким чином, забезпечення необхідного і достатнього рівню бюджетної безпеки виступає однією з найбільш актуальних державних проблем для будь-якої країни, не виключаючи нашу.

Бюджетна безпека країни представляє собою такий стан бюджетної системи та процесу, за якого в умовах відсутності реальних загроз, своєчасного реагування на потенціальні ризики, відбувається повна реалізація національних інтересів у бюджетній сфері. Таким чином вважаємо, що необхідність

створення й наукового обґрунтування сучасної концепції бюджетної безпеки України, як важливої умови забезпечення стабільних умов функціонування та стійких темпів розвитку нашої країни, зумовлює доцільність встановлення сутності категорії «бюджетний інтерес».

Вивченню концептуальних основ забезпечення бюджетної безпеки України присвячені праці В. Андрущенко, Т. Вахненко, О. Василика, А. Гальчинського, В. Геєця, В. Кудряшова, І. Луніної, В. Опаріна, Г. П'ятаченко, В. Суторміної, І. Чугунова та ін.

Різноманітні аспекти реалізації економічних інтересів розглядали у своїх працях такі відомі західні вчені-економісти: К. Альдерфер, С. Брю, А. Вальрас, М. Вебер, Т. Веблен, Дж. Кейнс, Ф. Котлер, Р. Коуз, Л.Дж. Мілль, Д. Рікардо, А. Сміт, Ж. Сей, Д. Френсіс, М. Фрідмен, Ф. Хайск, І. Шумпетер та ін.

Проблематику забезпечення економічної безпеки країни, місце економічних інтересів в системі

економічної безпеки, сутність та види економічних інтересів досліджуються в роботах українських та російських економістів: Л. Абалкіна, О. Барановського, С. Булгакової, З. Варналія, О. Власюка, В. Геєця, А. Грязнова, А. Здравомислова, Н. Колесова, В. Кулікова, В. Лівшица, Т. Любімової, О. Мамедова, В. Мунтяна, Г. Пастернака-Таранушенко, Ю. Хаустова, В. Черковца, В. Юрьєва та ін.

На сьогодні сформовано значну теоретичну базу в галузі визначення сутності, принципів, проблем та напрямів забезпечення економічної безпеки в цілому та бюджетної безпеки зокрема, вирішення теоретичних питань реалізації економічних інтересів в системі забезпечення економічної безпеки країни. Поряд із цим, незважаючи на значну кількість публікацій, водночас, й дотепер існують невирішені проблеми у теорії та практиці забезпечення бюджетної безпеки країни, зокрема слід відзначити відсутність системності понятійного апарату у цій сфері, адже незважаючи на відносну вивченість питання, єдиного розуміння сутності поняття бюджетний інтерес немає.

МЕТА РОБОТИ

На основі викладеного вище можна сформулювати мету дослідження, яка полягає у розгляді трактувань поняття економічного інтересу з погляду окремих вчених, узагальненні досвіду дослідників аналізованої проблематики та надання на цій основі власного визначення поняття «бюджетний інтерес».

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи виступили наукові праці українських та російських науковців з проблематики економічних інтересів, матеріали періодичних видань, Internet-ресурси.

При проведенні дослідження використано методи узагальнення та наукової абстракції, порівняння.

РЕЗУЛЬТАТИ

Враховуючи той факт, що на сьогодні в науковій літературі не приділено належної уваги розгляду власне бюджетних інтересів, для уточнення

сутнісного та змістовного наповнення цієї категорії вважаємо за доцільне дослідити існуючі трактування категорії «економічний інтерес», адже система економічних інтересів включає в себе бюджетні інтереси в якості однієї зі складових.

Перш ніж перейти до розгляду сутності власне економічних інтересів відзначимо, що у науковій літературі суспільний інтерес як більш широке поняття розглядається як усвідомлення потреби суб'єкта або соціальної спільноти, що впливає з умов їх існування та діяльності. Водночас інтерес представляє собою відношення потреб до умов їх реалізації. Відповідно, національний інтерес є усвідомленням та відображенням в діяльності лідерів нації корінних потреб держави [1]. Об'єктивну сторону інтересів суспільства складають суспільні або загальносоціальні потреби, продуктивні сили та система суспільних відносин. Суб'єктивна сторона суспільних інтересів – це сукупне ідеальне відображення суспільних потреб різними рівнями та формами суспільної свідомості: буденною, теоретичною, морально-ціннісною, соціально-політичною, правовою, економічною та ін. Розвиток цього відображення можна представити як суперечливий процес пізнання людством власних потреб, що, не обмежуючись їх механічним віддзеркаленням, спрямований на творення нових форм життєдіяльності [2].

Підкреслимо, що у сучасній економічній теорії й дотепер відсутнє однозначне трактування категорії «економічний інтерес». Так, аналіз наукової літератури з досліджуваної проблематики дозволяє виокремити декілька точок зору на поняття «економічний інтерес», який найчастіше розглядається як (табл. 1):

- користь, вигода, яку можна отримати у процесі економічних відносин;
- мотив та стимул;
- сукупність економічних потреб;
- певна цільова установка (наприклад, прагнення до задоволення потреб, отримання прибутку та ін.);
- вираз (відображення) економічних відносин.

Таблиця 1

Трактування поняття «економічний інтерес» з погляду окремих авторів

Автор	Трактування поняття «економічний інтерес»
1	2
Семененко В.М., Коваленко Д.І та ін. [3, с. 29]	Економічний інтерес – це <i>користь, вигода</i> , яка досягається в процесі реалізації економічних відносин. Це <i>мотив та стимул</i> соціальних цілеспрямованих дій економічних суб'єктів з метою отримання певних результатів для задоволення різноманітних потреб
Климко Г.Н., Нестеренко В.П. та ін. [4]	Економічний інтерес – це реальний, зумовлений відносинами власності та принципом економічної вигоди <i>мотив і стимул</i> соціальних дій щодо задоволення динамічних систем індивідуальних потреб. Економічний інтерес є породженням і соціальним проявом потреби. Інтерес виникає, коли задоволення потреби усвідомлюється як конкретна мета (максимізація прибутку, привласнення товару, користування або володіння певним товаром тощо). Отже, економічні інтереси – це <i>усвідомлені потреби</i> існування різних суб'єктів господарювання
Базилевич В.Д. [5]	Економічні інтереси є <i>формою</i> вияву <i>економічних потреб</i> , відображають певний рівень і динаміку задоволення економічних потреб, <i>спонукають</i> економічних суб'єктів до діяльності для задоволення потреб

Продовження табл. 1

1	2
Мельник С.І., Горбан І.М., Цуп М.Ю. [6, с. 64]	Національні економічні інтереси можна охарактеризувати як <i>прагнення</i> держави в умовах обмеженості ресурсів <i>задовольняти</i> свої постійно зростаючі <i>економічні потреби</i> , забезпечувати якісне самовідтворення. Їх можна визначити як співвідношення <i>відносної корисності</i> отриманого економічного блага і масштабу витрат, необхідних для його досягнення
Єрмошенко М.М. [7, с. 98].	Національний економічний інтерес – це сукупність <i>об'єктивних економічних потреб</i> незалежної країни, які виявляються в єдності різних економічних інтересів нації, що відображає суспільні потреби, задоволення яких забезпечує ефективний, стабільний соціально-економічний розвиток країни та формує конкурентоспроможну національну економіку
Гаріфова Л.Ф. [8]	Економічні інтереси господарюючих суб'єктів – особливі інтереси, що виникають в результаті взаємодії внутрішніх і зовнішніх соціальних груп: інтереси, <i>спрямовані на отримання прибутку</i> ; на <i>збереження економічного потенціалу</i> господарюючого суб'єкта
Жукова Е.Б. [9, С. 11]	Економічні інтереси – це категорія, що виражає <i>економічні відносини</i> у всій їх відтворювальній цілісності, яка формується на основі властивих суб'єктам потреб, які складають їх матеріальний базис, а також історично визначеної відповідної системи економічних відносин, які виступають соціальною основою економічних інтересів
Нікітов І.І. [10, с. 6]	Економічні інтереси, будучи первинною <i>формою прояву економічних відносин</i> , виступають реальною причиною економічних та соціальних дій, які стоять за безпосередніми спонуканнями – мотивами, помислами, ідеями тощо – індивідів, соціальних груп, держави, які приймають участь в цих діях
Панюшкіна Е.В. [11, с. 6]	Економічні інтереси – <i>форми прояву потреб і економічних відносин</i> , що виражаються в об'єктивному прагненні господарюючих суб'єктів до оновлення соціально-економічних відносин, інститутів і механізмів їх реалізації з метою досягнення економічної вигоди, більш високого життєвого рівня

З табл. 1. можна побачити, що досить часто у трактуваннях категорії «економічний інтерес» можна зустріти поєднання декількох точок зору – інтерес як вигода (користь) та стимул (мотив); інтерес як стимул (мотив) та усвідомлена потреба; інтерес як форма прояву економічних потреб та економічних відносин.

За результатами аналізу різноманітних трактувань досліджуваної категорії вважаємо за доцільне відзначити, що, на нашу думку, розгляд економічних інтересів в цілому та бюджетних інтересів зокрема як певної цільової установки в напрямі задоволення потреб чи отримання прибутку більше вказує на заходи чи інструменти забезпечення реалізації відповідного інтересу (економічного чи бюджетного). Таким чином, процес реалізації економічного в цілому та бюджетного інтересу зокрема підміняє його сутність.

Враховуючи той факт, що економічні потреби формуються під впливом економічних відносин, економічні інтереси дійсно виступають формою прояву економічних відносин та містять всю сукупність протиріч, властивих економічним відносинам (що й зумовлює виникнення економічних конфліктів в цілому та бюджетних конфліктів зокрема). Формування економічних інтересів в цілому та бюджетних інтересів – як їх складовою – зумовлюється особливостями існуючих економічних відносин, проте вважаємо, що розгляд економічних (та зокрема бюджетних) інтересів лише як форми прояву економічних потреб не дозволяє повністю розкрити сутність досліджуваної категорії.

Розгляд економічних та бюджетних інтересів як користі, вигоди на нашу думку, упускає той факт, що економічна система спрямована не лише на отримання економічної вигоди, а має забезпечувати найповніше задоволення потреб особистості (населення) відповідної країни у соціальному захисті, безпеці, охороні здоров'я, освіті тощо. При цьому, насамперед, ця мета стосується функціонування бюджетної системи та її головного інструменту – бюджету.

Повністю погоджуємося з тим фактом, що економічні інтереси в цілому та бюджетні інтереси зокрема представляють собою один з найпотужніших чинників мотивації дії (вчинків) окремих носіїв таких інтересів чи їх груп. Саме інтереси породжують мотиви, які у свою чергу спонукають до вжиття відповідних дій, при цьому слід відзначити, що така активності носія інтересів виникає саме як реакція на необхідність задоволення існуючих у нього потреб.

У свою чергу, також не можна не погодитися з тим, що інтерес до чогось (у певній сфері) виникає внаслідок прагнення до певного блага, тобто наявності певної необхідності, таким чином, розуміння економічних, а отже і бюджетних інтересів як комплексу економічних (бюджетних) потреб є цілком обґрунтованим.

Таким чином вважаємо, що бюджетні інтереси представляють собою сукупність усвідомлених учасниками бюджетних відносин бюджетних потреб, зміст яких визначається сформованою в суспільстві системою економічних відносин, які можуть бути задоволені за рахунок бюджетних коштів та

виступають стимулом, рушійною силою бюджетної активності їх носіїв в напрямі забезпечення й підтримки життєдіяльності та активізації власного розвитку.

В цілому можна виокремити наступні основні властивості, притаманні досліджуваній категорії:

– об’єктивний характер бюджетних інтересів, який визначається їх якісною визначеністю;

– бюджетні інтереси виходять з бюджетних потреб, тобто виступають формою їх прояву;

– бюджетні інтереси пов’язані з відповідними учасниками бюджетних відносин, тобто, бюджетний інтерес завжди має свого носія – конкретного суб’єкта бюджетних відносин: державу, суспільство, суб’єкта господарювання, окремого індивіду (особистість). Таким чином слід зробити висновок щодо персоніфікованого та суб’єктного характеру бюджетних інтересів, які не можуть існувати окремо від своїх носіїв, тобто бути відділеними від них;

– двоїтий характер бюджетних інтересів, який, з одного боку, проявляється в їх самостійності, враховуючи самостійність та незалежність їх носіїв, а, з іншого боку – у їх взаємозв’язку та взаємозалежності – враховуючи наявність тісних взаємозв’язків між учасниками бюджетних відносин, що дозволяє розглядати бюджетні інтереси країни як комплексну систему;

– бюджетні інтереси формуються під впливом економічних відносин основою яких, як відзначає переважна більшість дослідників, виступають відносини власності;

– бюджетні інтереси виступають рушійною силою бюджетної активності учасників бюджетних відносин, що, враховуючи першочергове значення бюджетної сфери, у свою чергу симулює соціально-економічний розвиток.

ВИСНОВКИ

Таким чином слід відзначити, що в сучасних умовах бюджетний інтерес представляє собою багатоаспектну категорію, яка й дотепер не має однозначного тлумачення. Проте, дослідження в галузі бюджетної безпеки вказують на те, що в концептуальних основах бюджетної безпеки основоположне місце належить саме поняттю бюджетних інтересів, адже саме вони впливають на особливості державної бюджетної політики, яка у свою чергу впливає на ефективність функціонування бюджетної системи та організації бюджетного процесу.

Список використаних джерел

1. Глембоцький Д. Осмислення поняття «національний інтерес» для подальшої реалізації в розвитку країни [Електронний ресурс] / Д. Глем-боцький // Вісник Національної академії державного управління. – Режим доступу до ресурсу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2012-3-5.pdf>.
2. Бутченко Т.І. Сутність державного інтересу [Електронний ресурс] / Т.І. Бутченко // Офіційний

сайт Запорізької державної інженерної академії. – Режим доступу до ресурсу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_35_3.pdf.

3. Економічна теорія: навчальний посібник [Електронний ресурс] / Семененко В.М., Коваленко Д.І., Бугас В.В., Семененко О.В.; За заг. ред. В.М. Семененка та Д.І. Коваленка. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ebooktime.net/book_385_glava_26_4.2.

4. Климко Г.Н. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: підруч. для студ. екон. спец. вищ. закл. осв. [Електронний ресурс] / Г.Н. Климко, В.П. Нестеренко, Л.О. Канищенко, А.А. Чухно / За заг. ред. Г.Н. Климко та В.П. Нестеренко. – 2. вид., перероб. і доп. – К.: Вища школа, 1999. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.twirpx.com/file/257992/>.

5. Базилевич В.Д. Економічна теорія: політекономія [Електронний ресурс] / В.Д. Базилевич. – Інформаційний портал WESTUDENTS. – Режим доступу до ресурсу: <http://westudents.com.ua/knigi/381-ekonomichna-teoriya-poltekonomya-bazilevich-vd.html>.

6. Мельник С.І. Сутність і класифікація національних економічних інтересів / С.І. Мельник, І.М. Горбан, М.Ю. Цуп // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – 2014. – №1. – С. 57–66.

7. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.

8. Гарифова Л.Ф. Экономические интересы хозяйствующих субъектов в информационной экономике: автореф. дис. кан. экон. наук: спец. 08.00.01 [Електронний ресурс] / Л.Ф. Гарифова // Казанский (Привожский) федеральный университет. – Казань, 2011 – Режим доступа к ресурсу: <http://www.dissercat.com/content/ekonomicheskies-interesy-khozyaistvuyushchikh-subektov-v-informatsionnoi-ekonomike>.

9. Жукова Е.Б. Взаимодействие экономических и институциональных интересов в постиндустриальной экономике: автореф. дис. кан. экон. наук: спец. 08.00.01 / Е.Б. Жукова // Саратовский государственный социально-экономический университет. – Саратов, 2012. – 25 с.

10. Никитов И.И. Экономические интересы: противоречия и согласования на разных уровнях: автореф. дис. кан. экон. наук: спец. 08.00.01 / И.И. Никитов // Костромской государственный университет им. Н.А. Некрасова. – Кострома, 2005. – 19 с.

11. Панюшкина Е.В. Теоретические аспекты реализации экономических интересов в условиях современной экономики: автореф. дис. кан. экон. наук: спец. 08.00.01 / Е.В. Панюшкина // Омский государственный университет путей сообщения. – Ярославль, 2013. – 19 с.

ГОРОДЕЦЬКА

Тетяна Едуардівна
tgorodeczskaya@mail.ru

к.е.н., доцент, завідувач
кафедри, Харківський інститут
фінансів КНТЕУ

КОРНИВСЬКА

Валерія Олегівна
vkornivska@ukr.net

к.е.н., доцент, Харківський
інститут фінансів КНТЕУ

ЕМЕЦЬ

Юлія Віталіївна
july-emetz.emetz@yandex.ru

студент, Харківський інститут
фінансів КНТЕУ

УДК 336.226.11

ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У СИСТЕМІ ПОДАТКІВ З НАСЕЛЕННЯ**PERSONAL INCOME TAX IN THE SYSTEM OF TAXES FROM THE POPULATION**

В сучасних умовах розвитку економіки основною метою функціонування податку на доходи фізичних осіб є забезпечення фінансовими ресурсами місцевих бюджетів та створення рівнонапруженого податкового навантаження на основі прямого визначення доходів платника податків. У статті розглянуто функції податку на доходи фізичних осіб і здійснено оцінку його фіскальної ефективності й соціально-регулятивної ролі.

В современных условиях развития экономики основной целью функционирования налога на доходы физических лиц является обеспечение финансовыми ресурсами местных бюджетов и создания равномерной налоговой нагрузки на основе прямого определения доходов налогоплательщика. В статье рассмотрены функции налога на доходы физических лиц и осуществлена оценка его фискальной эффективности и социально-регулятивной роли.

In modern conditions of economic development, the main purpose of the functioning of the personal income tax is to provide local budgets with financial resources and create a uniform tax burden based on direct determination of the income of the taxpayer. In this article, the functions of the tax on personal income and the assessment of its fiscal effectiveness and social and regulatory role are examined.

Ключові слова: податки, податкова система, податок на доходи фізичних осіб, податкові надходження, доходи населення

Ключевые слова: налоги, налоговая система, налог на доходы физических лиц, налоговые поступления, доходы населения

Keywords: taxes, tax system, personal income tax, tax revenues, income of the population

ВСТУП

В умовах проведення економічних реформ податки є складовою фінансового механізму держави, важливим інструментом державного регулювання, а також вагомим засобом формування бюджетних ресурсів. Доходи населення є одним із найважливіших показників рівня життя та розвитку суспільства загалом, оскільки категорія «дохід» є методологічною передумовою для розуміння рівня життя, яка відображає результати функціонування національної економіки та обґрунтування економічної політики держави. Головним принципом, який має бути закладений в податкову систему держави, є принцип податкової справедливості. Така позиція може бути обґрунтована тим, що оподаткуванню повинні піддаватись тільки ті доходи, які залишаються в населення після задоволення необхідних потреб. Податок на доходи фізичних осіб є одним із головних елементів податкової системи України, визначальним джерелом доходів місцевих бюджетів.

Дослідженням особливостей справляння податків з населення протягом тривалого періоду часу займалася значна кількість науковців та вчених. Зокрема, до них можна віднести В. Андрущенко, З. Варналій, В. Мельник, В. Федосов, С. Юрій та багато інших.

Бюджетно-податкова реформа на сучасному етапі внесла певні зміни в механізм оподаткування доходів фізичних осіб та розподіл податку на доходи фізичних осіб між ланками бюджетної системи, тому актуальним є питання дослідження впливу змін податкового та бюджетного законодавства на процес адміністрування ПДФО та на формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

МЕТА РОБОТИ аналіз та оцінка фіскальної ефективності й соціально-регулятивної ролі податку на доходи фізичних осіб з метою визначення шляхів підвищення його ефективності в системі податків з населення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Під час дослідження було використано наступні методи: метод збору та узагальнення інформації,

метод аналізу та синтезу, метод спостереження та групування, таблично-графічні методи. Інформаційною базою є нормативно-правові акти, наукові статті та публікації, звіти про виконання бюджетів, дані Державної фіскальної служби України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Суттєва природа податку, що об'єднує економічні та правові його характеристики, зумовлює складну структуру податкових елементів та характер їх взаємодії. Кожен податок, який існує в певній державі повинен найкращим чином виконувати функції призначенні для задоволення потреб інституту держави і суспільства в цілому та створювати рівномірний податковий тиск за рахунок прямого визначення бази оподаткування. Результати процесу оподаткування дають можливість проаналізувати дієвість податкової системи держави та відображають реальний показник податкового навантаження на процеси діяльності СПД або доходи фізичних осіб [1, с. 39].

Дійсно, зародження основних елементів оподаткування доходів громадян на території сучасної України почалося ще за часів Київської Русі, коли зародилися і утвердилися данина і полюддя, які можна вважати на сьогодні прообразом сучасного податку на доходи. Більш сучасною податкова система незалежної України стала після прийняття Закону України «Про систему оподаткування» 25 червня 1991 року, що і стало початком формування

власної системи прибуткового оподаткування доходів населення та утвердження основних податків і зборів, які діють і сьогодні.

Система податків з населення охоплює значну кількість різноманітних податків та зборів, серед яких основну роль відіграє податок на доходи фізичних осіб, який і формує основну частину податкових надходжень країни.

З урахуванням останніх змін Податкового Кодексу України, станом на 01.01.2016 року було визначено, що платники податку на доходи фізичних осіб та база оподаткування податком залишаються незмінними, проте було внесено низку змін саме до ставок податку. Так, базовою є ставка податку на доходи фізичних осіб, що становить 18% (відбулася відміна прогресивної системи оподаткування) та використовуються ставки у розмірі 5%, 15% та 0%. Залишився без змін порядок надання платникам податку податкової соціальної пільги, ставки якої становлять 50%, 100%, 150% та 200% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи. Починаючи з 2016 року було скасовано утримання єдиного соціального внеску (ЄСВ) для працівників, а нарахування для роботодавців становитиме 22% (диференційованих ставок єдиного соціального внеску залежно від класу професійного ризику виробництва не буде) [2].

Розглянемо формування доходів Зведеного бюджету України за 2013-2016 роки більш детально (табл. 1).

Таблиця 1

Доходи Зведеного бюджету України за 2013-2016 роки (без врахування трансфертів)

[розроблено авторами за даними [3]]

№ з/п	Доходи, млрдгрн	2013 рік		2014 рік		2015 рік		2016 рік	
		План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Податкові надходження	378,99	353,97	388,31	326,78	496,64	507,64	634,40	650,78
2	Податок на доходи фізичних осіб	78,17	72,15	81,41	66,43	91,25	99,98	182,17	199,01
3	Неподаткові надходження	86,55	84,98	130,41	140,09	96,22	73,81	130,50	125,39
4	Разом доходів (без врахування міжбюджетних трансфертів)	470,65	442,79	495,86	408,26	636,41	651,97	781,52	782,75
5	Питома вага ПДФО у податкових надходженнях, %	20,63	20,4	20,97	20,33	18,4	19,7	28,72	30,58
6	Питома вага ПДФО у загальному обсязі доходів бюджету, %	16,61	16,3	16,42	16,27	14,3	15,3	23,31	25,42

Проаналізувавши дані таблиці можна побачити, що у загальному обсязі доходів Зведеного бюджету України (без врахування міжбюджетних трансфертів) частка ПДФО протягом аналізованого періоду є

значною та становила у 2013 році 16,3% та зросла у 2016 році до 25,42%. На 2016 рік запланований обсяг надходження ПДФО становив 182,17 млрд гривень, а фактично за січень-грудень було отримано 199,01

млрд гривень, що більше, порівняно із плановим показником на 9,24% (у грошовому вираженні на 16,84 млрд гривень). Порівняно із попереднім 2015 роком обсяг планових надходжень податку зріс на 90,92 млрд гривень (що у відсотковому вираженні складає 99,64%), та зростання обсягів фактичних надходжень відбулося на 99,03 млрд гривень (у відсотковому вираженні – 99,05%). Така динаміка показника є позитивною та відбулася внаслідок змін податкового законодавства, зокрема зростання ставки податку на доходи фізичних осіб до 18% та відміни

прогресивної системи оподаткування, яка діяла у 2015 році.

Серед інших податків, які справляються з фізичних осіб, вагому роль у формуванні дохідної частини бюджету відіграють єдиний податок, земельний податок та орендна плата, та найменшу частку займають транспортний податок та податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (в частині об'єктів житлової та нежитлової нерухомості) (табл. 2).

Таблиця 2

Структура податків з населення в Україні за 2015-2016 рр.

[розроблено авторами за даними [3]]

№ з/п	Показник, млн. грн	2015 рік	2016 рік
1	Податок на доходи фізичних осіб	99983,17	138781,79
2	Єдиний податок з фізичних осіб	6744,45	10326,54
3	Земельний податок з фізичних осіб	501,10	1032,27
4	Транспортний податок з фізичних осіб	348,54	159,91
5	Орендна плата з фізичних осіб	1357,67	1878,91
6	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фіз. особами, які є власниками об'єктів житлової нерухомості	50,02	97,23
7	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фіз. особами, які є власниками об'єктів нежитлової нерухомості	1,52	112,38
8	Разом доходів (без врахування міжбюджетних трансфертів)	651970	782750

Проаналізувавши дані таблиці можна побачити, що у структурі податків з населення саме ПДФО займає найбільшу частку. Так, у 2015 році частка ПДФО у загальному обсязі доходів населення становила 15,3% та зросла у 2016 році до 17,7%. Меншу частку у загальному обсязі доходів Зведеного бюджету України займає єдиний податок з фізичних осіб, який сплачується при використанні платниками податків спрощеної системи оподаткування та звітності. Питома вага єдиного податку з фізичних осіб у загальному обсязі доходів бюджету становила у 2015 році 1,03% та зросла у 2016 році до 1,32%. Ще меншими є обсяги надходжень від сплати орендної плати з фізичних осіб, частка яких становила за аналізований період 0,21% та 0,24% відповідно. Незначними є надходження до Зведеного бюджету України від справляння земельного податку з фізичних осіб. Так, у 2015 році частка земельного

податку у загальному обсязі доходів бюджету складала 0,08% та зросла у 2016 році до 0,13%, що є позитивною тенденцією для показника. Обсяги надходжень від справляння транспортного податку, податку на нерухоме майно в частині житлової та нежитлової нерухомості є незначними, хоча протягом аналізованого періоду спостерігається зростання їх частки у доходах Зведеного бюджету України.

Отже, податок на доходи фізичних осіб є важливою складовою у формуванні доходів Зведеного бюджету України та в системі податків з населення відіграє найбільшу роль у формуванні бюджетів всіх рівнів, тому дослідження особливостей його адміністрування та удосконалення на сьогодні є пріоритетним завданням для нашої країни. В першу чергу заслуговує на увагу зарубіжний досвід в оподаткуванні доходів фізичних осіб (табл. 3).

Таблиця 3

Ставки податку з доходів фізичних осіб в деяких країнах світу

[розроблено авторами за даними [4, 5]]

№ з/п	Найменування країни	Ставка податку, %	№ з/п	Найменування країни	Ставка податку, %
1	Болгарія	10%	6	Польща	18 – 32%
2	Італія	10 – 50%	7	Росія	18 – 35%
3	Нідерланди	20 – 45%	8	Швеція	31 – 50%
4	Німеччина	15 – 42%	9	Японія	5 – 50%
5	Норвегія	до 42%			

Як можна побачити, тенденція до підвищення ставки податку зберігається в тих країнах, яким необхідно впоратися із бюджетним дефіцитом, а країни із сильною фінансовою ситуацією

намагаються протистояти цій тенденції. Тому для розвинених країн характерна значна диференціація прибуткового податку, крім того ставка залежить

також від бази оподаткування та соціального стану платника (що на сьогодні є досить актуальним) [5].

В Україні еволюція прибуткового оподаткування була зумовлена вимогами часу, змінами соціально-економічного устрою країни, особливостями трансформаційних перетворень в нашій державі та іншими факторами. Вона характеризується постійними змінами податкового законодавства, що зумовлює зміни в механізмі стягнення податків, визначенні бази оподаткування та ставок податку.

Важливим напрямком реалізації справедливого оподаткування також виступає процес легалізації доходів фізичних осіб. Залучення до оподаткування прихованих доходів в подальшому дозволить розширити кількісний вимірник об'єкта оподаткування та реалізувати соціальну спрямованість механізму пільгового оподаткування доходів фізичних осіб.

Тобто, система прибуткового оподаткування доходів фізичних осіб в Україні є досить важливою та потребує певних змін, що дозволить нашій країні створити стабільну та ефективну податкову систему та вийти на більш високий рівень соціально-економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

Отже, податок на доходи фізичних осіб виконує важливу фіскальну та соціально-регулятивну функції. Однак, система оподаткування доходів фізичних осіб в Україні на сьогодні не є досконалою та стабільною. Саме тому, із врахуванням зарубіжного досвіду економічно-розвинених країн, основні напрями удосконалення системи прибуткового оподаткування доходів фізичних осіб повинні включати:

1) удосконалення механізму оподаткування доходів, одержаних платниками податку у вигляді успадкованого майна та подарунків, а також доходів від реалізації майна;

2) підвищення ставок прибуткового податку на пасивні доходи, та доходи отримані як виграш (приз);

3) удосконалення системи адміністрування податку та подання декларації;

4) введення більш жорстких санкцій, щодо навмисного ухилення від сплати податків;

5) запровадження прогресивної системи прибуткового оподаткування тощо.

Саме запровадження прогресивної системи прибуткового оподаткування в Україні, на мою думку, є найбільш значущим кроком для удосконалення системи оподаткування доходів фізичних осіб. Найбільш вдалим прототипом у процесі такого реформування для України є Італія, де ставки ПДФО варіюють від 10% до 50%. Для України найбільш оптимальною є шкала ставок від 12% до 24%, що залежать від обсягів доходів та джерела його походження. Такі зміни дозволять нашій країні створити стабільну та ефективну податкову систему, збільшити доходну частину бюджету держави, подолати бюджетний дефіцит та вийти на більш високий рівень соціально-економічного розвитку у цілому.

Список використаних джерел

1. Гудковський С.Б. Податок на доходи фізичних осіб в Україні: суперечки та перспективи / С.Б. Гудковський, Д.Я. Остапенко // Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ": зб. наук. пр. Темат. вип.: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Харків: НТУ "ХПІ". – 2012. – № 56 (962). – С. 38-43.

2. Зміни щодо справляння ПДФО та ЄСВ у 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/onenews/86322>

3. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>

4. Зарубіжний досвід оподаткування доходів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mybiblioteka.ru/2-155536.html>

5. Оподаткування доходів фізичних осіб: міжнародний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/3030>

6. Податковий кодекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/nk>

ХОМУТЕНКО

Алла Віталіївна
allakhomytenko@mail.ru

УДК 336.225

ХОМУТЕНКО

Віра Петрівна

ДІАГНОСТИКА СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ
РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОГО
АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІTHE DIAGNOSTICS OF STATUS AND
DEVELOPMENT TRENDS OF TAX
ADMINISTRATION IN UKRAINEк.е.н., доцент кафедри
фінансів, Одеський
національний економічний
університетк.е.н., професор кафедри
фінансів, Одеський
національний економічний
університет

Стаття присвячена визначенню теоретичних аспектів сутності та складових системи адміністрування податків, зборів, платежів. Здійснено аналіз стану та тенденцій розвитку окремих елементів системи податкового адміністрування в Україні, який дозволив виявити недоліки таких складових та обґрунтувати необхідність їх усунення.

Статья посвящена определению теоретических аспектов сущности и составляющих системы администрирования налогов, сборов, платежей. Проведен анализ состояния и тенденций развития отдельных элементов системы налогового администрирования в Украине, который позволил выявить недостатки таких составляющих и обосновать необходимость их устранения.

The article is devoted to the theoretical aspects of the definition of the essence and components of the administration system of tax, fees, fees. Status and development trends of the individual elements of the tax administration system in Ukraine are analyzed. It is enabled to reveal the shortcomings of such components and propose to address them.

Ключові слова: адміністрування податків (зборів, платежів), реєстрація та облік, податковий борг, податкові надходження

Ключевые слова: администрирования налогов (сборов, платежей), регистрация и учет, налоговый долг, налоговые поступления

Keywords: administration of taxes (fees, payments), registration and accounting, tax debt, tax revenues

ВСТУП

Економічні та соціальні перетворення, що відбуваються останнім часом в Україні, зумовили необхідність побудови адекватної системи оподаткування, яка б забезпечила достатній обсяг надходжень фінансових ресурсів до бюджетів різних рівнів, стимулюючи при цьому ділову активність суб'єктів господарювання. Тому фінансова наука і практика покликані вивчити закономірності й особливості розвитку фінансових взаємовідносин між державою і платниками податків та знайти їх оптимальні форми з метою досягнення найвищої ефективності справляння податків у контексті покращення добробуту нації. У зв'язку з цим важливого значення набувають питання визначення перспективних напрямів розвитку системи податкового адміністрування з метою підвищення ефективності справляння податків (зборів, платежів) у сучасних умовах господарювання.

МЕТА РОБОТИ полягає у проведенні діагностики стану та тенденцій розвитку податкового адміністрування в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є ресурси Internet, нормативно-правові акти України, наукові публікації.

При проведенні дослідження використано методи системного та структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення тенденцій розвитку системи адміністрування податків, зборів, платежів в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогодні перед Україною стоїть ключове завдання побудови конкурентоспроможної ринкової економіки з подальшою інтеграцією її в європейське співтовариство, з перспективою стати його повноправним членом. Вирішення такого завдання обумовлює необхідність забезпечення економічного розвитку країни, в тому числі й за рахунок формування ефективно функціонуючих систем оподаткування та адміністрування податків (зборів, платежів) відповідними контролюючими органами, адже від діючих механізмів справляння податків залежать забезпеченість країни бюджетними ресурсами та розвиток підприємницької діяльності.

Дослідження показують, що в Україні через систему оподаткування здійснюється перерозподіл значної частки ВВП, яка у 2015 р. виросла порівняно з 2010 р. на 3,9 процентних пункти та склала 32,9 % ВВП країни (рис. 1).

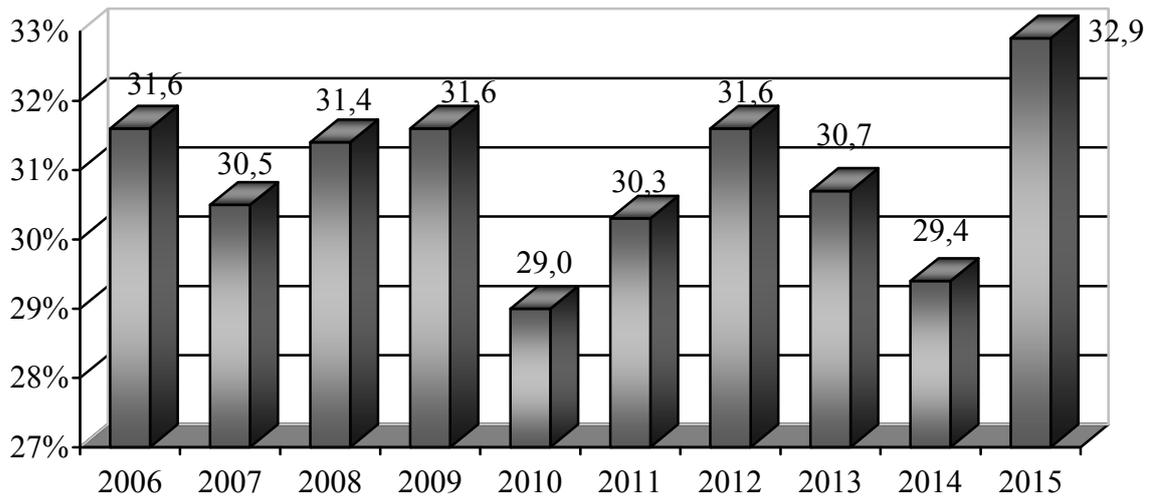

Рис. 1 Частка ВВП України, що перерозподіляється через систему оподаткування та адмініструється органами Державної фіскальної служби України

[складено автором за даними [1; 2]]

Основним поясненням такої тенденції є впровадження нових податків: акцизного податку на роздрібну торгівлю піддакцизними товарами, додаткового імпортного збору, податку на відсотки з депозитів, рентної плати за користування радіочастотним ресурсом та ін. Разом з тим, обтяжливість вітчизняної моделі оподаткування обумовлена передусім не кількістю податків і величиною податкових ставок, а складністю та нестабільністю правового забезпечення системи податкового адміністрування.

Слід зауважити, що щорічно в рамках досліджень Світового банку здійснюються рейтингування 189 країн світу по легкості ведення бізнесу, згідно з якими за останні роки в Україні відмічене поступове покращення показників системи оподаткування. Так, за простою сплати податків у 2016р. Україна посіла 84 місце серед країн – учасниць рейтингу, проти 181-го місця у 2010 р. та 107-го – у 2015 р. При цьому враховувались положення нормативно-правових актів, які регулюють як загальну ставку оподаткування, так і час, що витрачається на облік та сплату податків (рис. 2).

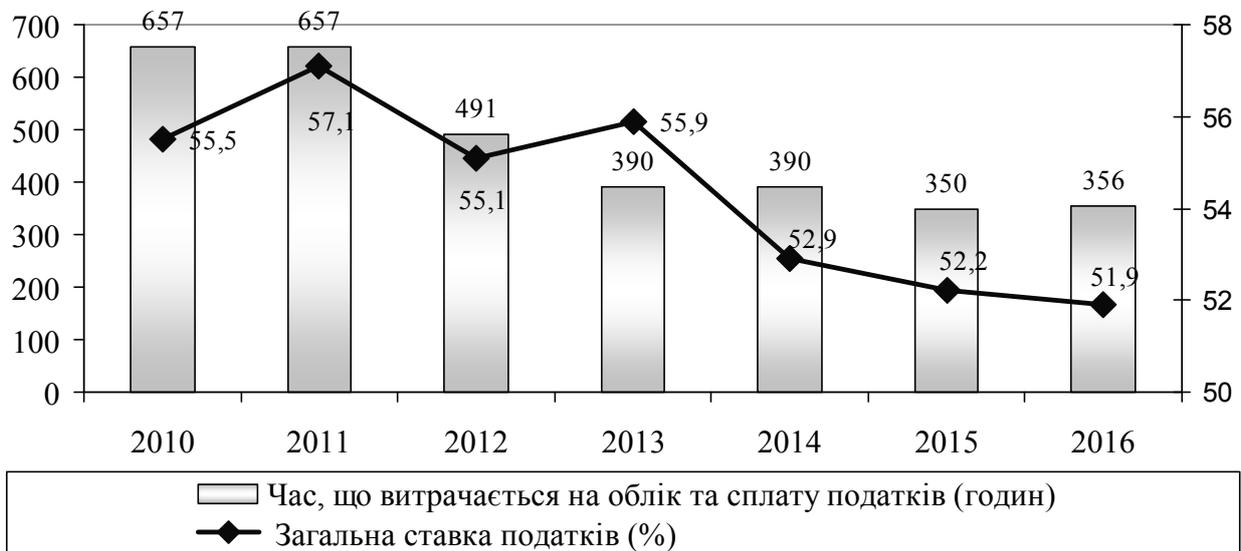

Рис. 2. Динаміка рейтингу України за простою податкової системи протягом 2010-2016 рр. [складено автором за даними [3]]

Водночас, незважаючи на позитивну оцінку правового забезпечення розвитку вітчизняної системи оподаткування, можемо стверджувати, що в Україні залишається ще досить багато проблем в системі адміністрування податків (зборів, платежів) як

теоретичного, так і прикладного характеру, що потребують дослідження та вирішення.

З метою проведення діагностики стану та тенденцій розвитку податкового адміністрування в Україні необхідно з'ясувати його сутність. Вітчизняні

словники термін «адміністрування» тлумачать як: управління, керування, завідування; організаційно-розпорядча діяльність менеджерів й організаторів управління [4, 5, 6]. У перекладі з латинської мови «administrare» означає керувати за допомогою наказів, бюрократично, не враховуючи думки про сутність справи. Зважаючи на це та на наявні у цій царині наукові дослідження [7, 8, 9, 10, 11], ми прийшли до висновку, що адміністрування податків (зборів, платежів) являє собою специфічну систему правових

дій та контрольних заходів органів державної влади, яка спрямована на забезпечення нагляду за дотриманням податкового, митного та іншого законодавства, що регулює податкові правовідносини, за правильністю і своєчасністю справляння податків (зборів, платежів).

Як відомо, Податковим кодексом України до системи адміністрування податків (зборів, платежів) віднесено складові, визначені на рис. 3 [12, р. 2].

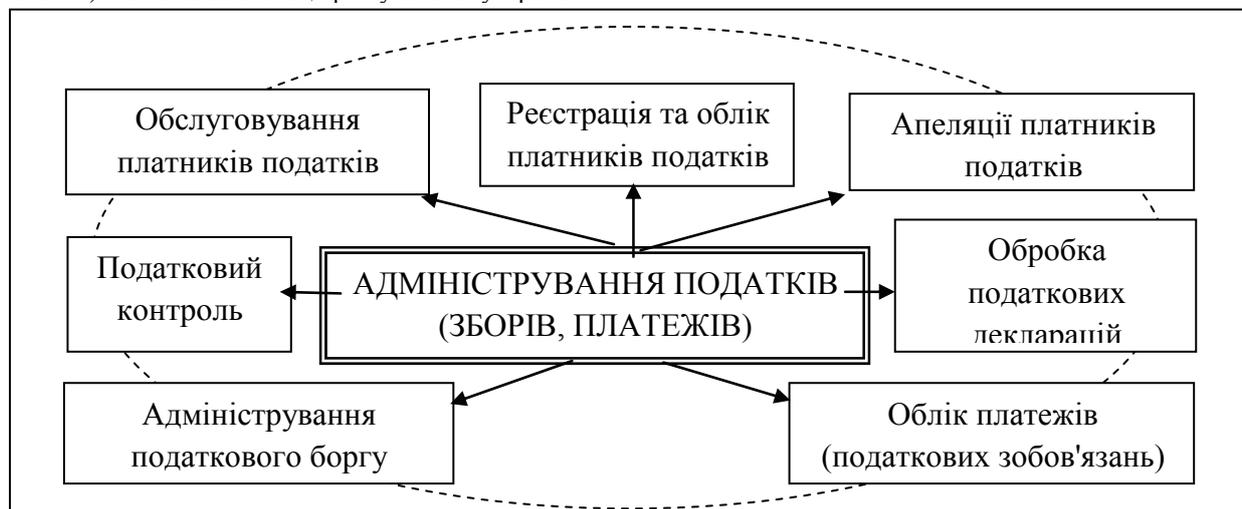

Рис. 3. Складові системи податкового адміністрування в Україні [складено автором за даними [12]]

З рисунку видно, що до системи податкового адміністрування відноситься реєстрація та облік платників податків, функціональні обов'язки по здійсненню яких покладено на органи Державної фіскальної служби України (далі – ДФС). Виконання органами ДФС своїх повноважень з реєстрації та обліку платників податків (зборів, платежів) створює передумови для здійснення контролю за правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю перерахування податків (зборів, платежів) до бюджетів й державних цільових фондів.

Доцільно зауважити, що у 2013 році ДФС (у той час – Державна податкова служба України) запровадила нову систему обліку платників податків як функціональну підсистему інформаційної системи (далі – ІС) «Податковий блок», яка забезпечила облік платників податків на центральному рівні. ІС «Податковий блок» призначена для забезпечення автоматизації процесів чотирьох сегментів податкового блоку і, відповідно, складається з чотирьох функціональних підсистем: «Реєстрація платників податків», «Обробка податкової звітності та платежів», «Облік платежів», «Податковий аудит» та підсистеми «Адміністрування системи», що забезпечує працездатність функціональних підсистем та їх налаштування відповідно до змін умов функціонування [13]. Згадані підсистеми функціонують на єдиній базі даних, яка й повинна сприяти вдосконаленню, зокрема, процесів реєстрації та обліку. Разом з тим, як свідчать результати аналізу

виконання органами виконавчої влади повноважень з обліку платників податків, представлені у Звіті Рахункової палати [14], впроваджена органами ДФС система не є аналітичною, вона не дає можливості здійснення цілісного аналізу повноти обліку як платників податків, так і об'єктів оподаткування або об'єктів, пов'язаних з оподаткуванням, від яких залежать надходження податків (зборів, платежів) до бюджетів різних рівнів. Крім того, як відмічають фахівці Рахункової палати, така система має обмежений доступ, а звіти, сформовані на основі ІС „Податковий блок”, не розкривають усіх даних, необхідних для встановлення повноти обліку платників податків [14]. Саме тому органами Рахункової палати було здійснено компаративний аналіз даних з обліку платників податків різних органів виконавчої влади, результати якого демонструють суттєві розбіжності (табл. 1).

З таблиці 1 видно, що станом на 01.01.2013 р. за даними Укрдержреєстру, в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань (ЄДР) налічувалося 1357,9 тис. юридичних осіб у стані „zareєстровано”, що на 152,1 тис. більше, ніж за даними ДФС. Таке відхилення у даних обліку юридичних осіб пов'язане з різними порядками формування ЄДР та Єдиного банку даних юридичних осіб у ДФС (Міндоходів), у якому, наприклад, не обліковуються такі платники податків як бюджетні установи, що обслуговуються централізованими бухгалтеріями.

Порівняльний аналіз даних про зареєстровану кількість платників податків
[складено за даними 14]

станом на

Показник	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.07.2015
Кількість юридичних осіб (одиниць)				
1. За даними ЄДР (Укрдержреєстр)	1357922	1405069	1455130	920040
2. За даними ЄДРПУ (Держстатистика)	1341781	1372177	1331230	1095812
3. За даними ДФС (Міндоходів)	1205790	1238248	1266759	1281710
4. Відхилення між даними ЄДР і ДФС (ряд.1-ряд.3)	152132	166821	188371	-361670
5. Відхилення між даними ЄДРПУ і ДФС (ряд.2-ряд.3)	135991	133929	64471	-18898
Кількість фізичних осіб – платників податків (тис. осіб)				
1. Чисельність населення (Держстатистика)	45553,0	45426,2	42928,9	42823,6
2. Чисельність зайнятих, усього (Держстатистика)	20354,3	20404,1	18073,3	16407,5
3. Чисельність фізичних осіб зареєстрованих у ДРФО за даними ДФС (Міндоходів)	44354,2	44354,5	41953,3	41916,7
4. Відхилення між даними зайнятих осіб і даними зареєстрованих у ДРФО (ряд.2-ряд.3)	-23999,9	-23950,4	-23880,0	-25509,2

Станом на 01.07.2015 р. у ЄДР налічувалося 920,0 тис. юридичних осіб, що на 361,7 тис. менше, ніж за даними Звіту ДФС. Зменшення кількості юридичних осіб у ЄДР (а також у базі даних Держстату) відбулося внаслідок вилучення з цього реєстру осіб, розташованих на території АР Крим та в зоні АТО, яких ДФС України продовжує обліковувати як платників податків [14].

Проведений порівняльний аналіз даних, наведених у таблиці 1 свідчить, що до Державного реєстру фізичних осіб ДФС України включене майже все населення України, що априорі перевищує кількість фізичних осіб – платників податків у розумінні п. 15.1 ст. 15 Податкового кодексу України [12]. А станом на 01 січня 2016 р. кількість фізичних осіб платників податків, зареєстрованих в ДФС України, навіть перевищила населення усієї України на 1,34 млн. осіб [15]. Це свідчить, перш за все, про некоректність даних по кількості фізичних осіб як платників податків, які містяться в ДРФО, та про неякісний стан їх обліку в органах ДФС України.

Наступним елементом системи адміністрування податків і зборів є облік платежів (податкових зобов'язань), який здійснюється органами ДФС України з метою забезпечення контролю за достовірністю відображення в інформаційній системі показників стану розрахунків платників, механізму виявлення, усунення та упередження випадків неповного, неправильного або несвоєчасного

відображення облікових показників структурними підрозділами за закріпленими напрямками роботи, некоректного формування зведених і звітних показників центральної бази даних [16].

Одним із першочергових завдань системи адміністрування ДФС України на сьогодні є безумовне забезпечення виконання показників наповнення бюджету, що є суттєвим, оскільки ДФС забезпечує найбільшу частку доходів Зведеного бюджету України – 83,5 %. Крім того, в останні роки спостерігається вирівнювання тенденції невідповідності обсягів запланованих та виконаних податкових доходів Зведеного бюджету України. Так, заплановані податкові надходження були перевиконані у 2011, 2015 та 2016 роках (табл. 2).

Перевиконання планових показників у 2015 році, на нашу думку, обумовлене, перш за все, рекордним зростанням цін (індекс споживчих цін у становив 148,7% [1]. За розрахункам вітчизняних фахівців, інфляційний податок у 2015 р. становив 135 млрд. грн. [17]. Крім того, у цей період відбулось значне знецінення національної валюти (рівень її девальвації склав – 153% [18]), що й вплинуло позитивно на абсолютне значення суми податкових надходжень, оскільки частка митних платежів у податкових надходженнях зведеного бюджету складає близько 55% від загальної суми податкових надходжень [2].

Динаміка рівня податкового розриву надходжень до Зведеного бюджету України, що адмініструються органами ДФС (млрд. грн.)
[складено за даними 2]

Рік	Планові податкові надходження	Фактичні податкові надходження	% виконання планових показників
2010	243,7	234,4	96,2
2011	330,6	334,2	101,2
2012	397,5	360,6	90,7
2013	379,0	354,0	93,7
2014	387,2	367,5	94,9
2015	496,5	507,6	102,2
2016	634,4	650,8	102,6

Ще однією складовою системи адміністрування податків і зборів є прийняття та обробка органами ДФС України податкових декларацій (розрахунків) з метою проведення контролю за правильним нарахуванням грошових зобов'язань з податків (зборів, платежів). У цьому контексті варто зазначити, що з 01.01.2014 р. було запроваджене масове пакетне прийняття податкової звітності в електронному вигляді, що надало можливість органам ДФС здійснювати електронну обробку декларацій та їх перевірку. Так, для платників податків, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, електронні перевірки проводяться з 01.01.2014 р., для суб'єктів господарювання мікро-, малого та середнього бізнесу – з 01.01.2015 р., для інших платників податків – з 01.01.2016 р. [15]

Подання податкових декларацій за допомогою електронних сервісів, з одного боку, мінімізує імовірність некоректного їх заповнення та пов'язані з цим витрати платника податків, а з іншого – є інструментом раціоналізації процесу обробки податкових декларацій співробітниками ДФС. Тобто, для всіх учасників податкових правовідносин максимізація використання ІТ у процесі подання податкової звітності є вигідною [19].

Слід зазначити, що за даними Міністерства фінансів України, протягом останніх трьох років частка податкових декларацій, поданих за допомогою електронних сервісів ДФС України стрімко збільшується. Так, якщо у 2013 р. вона становила 30,95% від загальної чисельності прийнятих декларацій, то вже у 2015 році вона зросла до 46,32% проти 45,80% у 2014 року [15]. Водночас, кількість декларацій, поданих у електронному вигляді, ще не досягла оптимального рівня, що свідчить про необхідність створення додаткових умов для платників податків з метою залучення їх до використання ІТ під час подання ними податкової звітності.

Про законослухняність платників податків в частині подання податкової звітності свідчать дані Міністерства фінансів України, згідно з якими частка декларацій, які подані із дотриманням вимог законодавства, у загальній кількості поданих податкових декларацій становила у 2013 та 2015 рр. 95,74%, у 2014 р. – 96,02%, а у 2016р. – 97%, що є достатньо високим показником рівня своєчасного

подання податкових декларацій в органи ДФС України [20].

Варто зазначити, що ст. 120.1 Податкового кодексу України передбачена відповідальність платників податків за неподання або несвоєчасне подання податкової звітності, у вигляді штрафних (фінансових) санкцій, а саме: в розмірі 170 гривень, за кожне неподання (несвоєчасне подання) декларації (розрахунку) зазначені в одному акті; в розмірі 1020 гривень при повторному порушенні за несвоєчасне подання податкової декларації (розрахунку) платником податків незалежно від виду податку, за яке до такого платника протягом року вже було застосовано штраф за неподання (несвоєчасне подання) податкової декларації (розрахунку) та у період до одного року (до 365 або 366 днів – для високоосного року) винесено податкове повідомлення-рішення [12].

Застосування фінансових санкцій здійснюється органами ДФС України в рамках виконання своїх функцій з податкового контролю, який є складовою частиною системи податкового адміністрування.

Податковий контроль, як елемент системи адміністрування податків (зборів, платежів), забезпечує не тільки повноту податкових надходжень до бюджету та державних цільових фондів, але й відповідальність усіх учасників правовідносин за порушення вимог податкового законодавства. У ст. 61 Податкового кодексу України, податковий контроль визначається «як система заходів, що вживаються контролюючими органами з метою контролю правильності нарахування, повноти та своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи» [12].

Згідно з даними щорічних Звітів ДФС щодо результатів контрольно-перевірочної діяльності [15], кількість податкових перевірок за останні роки суттєво скоротилась (табл. 3) в наслідок введення мораторію відповідно до п. 3 Прикінцевих положень Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 р. № 71-VIII [21]. Положеннями нормативно-правового акту передбачено, що у 2015 та 2016 роках перевірки

платників податків з обсягом доходу до 20 мільйонів гривень за попередній календарний рік фіскальними органами здійснюватимуться виключно з дозволу Кабінету Міністрів України, за рішенням суду або згідно з вимогами Кримінального процесуального кодексу України.

Зауважимо, що частка погашених (сплачених) грошових зобов'язань, донарахованих за результа-

тами перевірок, у загальній сумі грошових зобов'язань, донарахованих за результатами перевірок (рівень погашення грошових зобов'язань, визначених за результатами податкового та митного аудиту) є показником як якості контрольних заходів так і обґрунтованості донарахувань податкових зобов'язань.

Таблиця 3

Показники контрольно-перевірочної діяльності органів ДФС України (Міндоходів)*

[складено автором за даними [15]]

Показники	2010 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
1. Кількість перевірок - усього, у т. ч.	359728	105059	79068	18485
– планових	22429	6198	4453	3620
– позапланових	181261	33129	21217	14865
– зустрічних	156039	65732	50398	в/д
2. Донараховано податкових зобов'язань, млрд. грн.	26,64	23,2	36,5	6,10*
3. Зараховано узгоджених податкових зобов'язань до бюджету, млрд. грн.	2,5	3,3	2,9	в/д
4. Рівень погашення грошових зобов'язань, визначених за результатами податкового та митного аудиту, в %	9,4	14,2	7,9	в/д

* наведені дані про узгоджені податкові зобов'язання

в/д – відсутні дані

З набранням чинності з 01.01.2011 р. положень Податкового кодексу України платники податків мають право на оскарження рішень органів ДФС в частині донарахованих податкових зобов'язань [12]. Законодавством передбачена апеляційна процедура оскарження рішень податкових органів, яка є важливою гарантією захисту прав платника податків і можливістю вирішення спорів між платниками та органами ДФС в досудовому порядку. Така процедура дозволяє зекономити ресурси ДФС та платників, уникаючи подальших витрат часу та коштів в суді. За даними звітів ДФС України (Міндоходів) частка розглянутих звернень у рамках виконання такої процедури в загальній кількості звернень платників податків, поданих на сервіс «Пульс» становила у 2013 р. – 96,3%, у 2014 р. – 98,0%, у 2015 р. – 95,6% [15].

Слід зазначити, що відповідно до норм податкового законодавства у разі незадоволення апеляції платника податків органами ДФС, він має право здійснити оскарження рішення контролюючого органу в судовому порядку. Згідно з даними Міністерства фінансів України вартісна результативність розгляду податкових та митних спорів у судовому порядку у 2013 р. становила лише 34,6 % від суми донарахованих податкових зобов'язань, що розглядалися у судах різних інстанцій, у 2014 р. – 22,8%, а у 2015 р. – 36,6% [15]. Таким чином, діагностика рівня погашення грошових зобов'язань, визначених за результатами податкового та митного аудиту, свідчить про наявність тенденцій до

зниження вартісної результативності податкових перевірок.

Стан податкового адміністрування залежить також і від наявності податкового боргу, оскільки його збільшення призводить, відповідно, до зменшення доходів бюджету та до виникнення дефіциту бюджету країни. Так, у разі своєчасного погашення податкового боргу дефіцит зведеного бюджету був би суттєво скорочений: у 2011 р. – на 60%, у 2014 р. – на 37%, а у 2015 р. взагалі був би відсутній, оскільки його питома вага до дефіциту зведеного бюджету склала більше 147% (рис. 4). Наведені дані свідчать про нагальність вирішення питань з покращення стану адміністрування податкового боргу.

З метою покращення методів адміністрування податкового боргу з 1 січня 2017 р. було змінено порядок стягнення коштів з рахунків платників податків. Так, ст. 95.5 Податкового кодексу України передбачено, що якщо податковий борг виник у результаті несплати грошового зобов'язання та/або пені, визначених платником податків у податковій декларації або уточнюючому розрахунку, що подається контролюючому органу в установлені строки, стягнення коштів відбувається за рахунок готівки, що належить такому платнику податків, та/або коштів з рахунків такого платника у банках, яке здійснюється за рішенням керівника (його заступника або уповноваженої особи) контролюючого органу без звернення до суду [12].

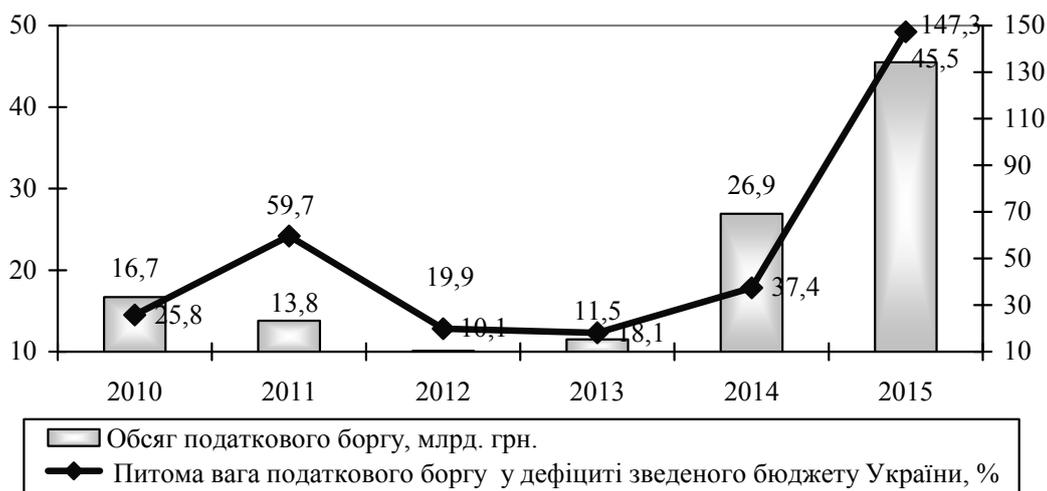

Рис. 4. Динаміка податкового боргу та його питомої ваги у дефіциті Зведеного бюджету України

[складено автором за даними [15, 2]]

ВИСНОВКИ

З метою здійснення діагностики стану та тенденцій розвитку податкового адміністрування було визначено теоретичний зміст дефініції «адміністрування податків (зборів, платежів)» та складові такої системи. Проаналізовано окремі елементи системи податкового адміністрування та виявлено їх недоліки. Наприклад, оцінювання реєстрації платників податків як невід'ємної частини податкового адміністрування продемонструвало наявність суттєвих вад у порядку взяття на облік юридичних осіб та фізичних осіб – платників податків, що підтверджується розбіжністю даних по кількості таких зареєстрованих суб'єктів господарювання у різних органах виконавчої влади. За результатами проведеного аналізу стану податкового обліку платників податків виявлено, зокрема, некоректність даних щодо кількості фізичних осіб – платників податків, які містяться в ДРФО, що свідчить про неякісний стан їх обліку в органах ДФС України. Дослідження стану прийняття та обробки органами ДФС України податкових декларацій (розрахунків) дозволило стверджувати про необхідність створення додаткових умов для платників податків у напрямку залучення їх до використання ІТ під час подання ними податкової звітності. Діагностика рівня погашення грошових зобов'язань, визначених за результатами податкового та митного аудиту, свідчить про наявність тенденцій до зниження вартісної результативності податкових перевірок, що є показником неефективного податкового контролю. Аналіз даних щодо податкового боргу засвідчив нагальність усунення недоліків у частині адміністрування податкового боргу, що усвідомлюють уповноважені органи виконавчої влади, які вже здійснюють відповідні заходи у цьому напрямку. Вирішення окреслених проблем та усунення виявлених прогалин у системі податкового адміністрування сприятиме оптимізації фінансових ресурсів, що формують централізовані фонди коштів.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]: // – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.
3. Ten years of in-depth analysis on tax systems in 189 economies. Paying Taxes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.doingbusiness.org/reports/thematic-reports/~/_media/WBG/DoingBusiness/Documents/Special-Reports/Paying-Taxes
4. Алексеєнко Л.М. Економічний тлумачний словник: власність, приватизація, ринок цінних паперів [українсько-англійсько-російський] / Л.М. Алексеєнко, В.М. Олексієнко. – Тернопіль: Астон, 2003. – 672 с.
5. Менеджерський словник: навчально-довідкове видання / [укладач Г.О. Колесніков]. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 288 с.
6. Большой экономический словарь [под ред. А. Н. Азрилияна]. – 4-е изд. доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 1248 с.
7. Житня І.П., Корецька – Гармаш В.О. Адміністрування податку на додану вартість в Україні: організаційні напрямки розбудови / І.П. Житня, В.О. Корецька – Гармаш // Наукові вісті Давіського університету. – 2010. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals>
8. Крупка М.І. Система адміністрування податків в Україні: стан, проблеми та перспективи / М.І. Крупка, В.М. Кміть, Р.Ю. Паславська-Науковий вісник НЛТУ України. – 2016. – Вип. 26.2. – с. 217 – с. 223
9. Мельник В.М. Домінанти податків і оподаткування та забезпечення повноти їх дії: дис. д.е.н.: 08.00.08 / Мельник Віктор Миколайович. – К., 2007. – 444 с. – С. 176
10. Крисоватий А.І. Адміністрування податків в Україні: організація та напрями трансформації: монографія / А.І. Крисоватий, Т. Л. Томнюк. – Тернопіль: ВПЦ "Економічна думка ТНЕУ", 2012. – 212 с.

11. Журавлев А.А. Эффективность бюджетно-налогового администрирования / А.А. Журавлев // Экономист. – 2008. – № 6. – С. 75-83
12. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print1433749904509397>
13. Офіційний веб-сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/arkhiv/proekt--modernizatsiya-dps-ukraini/arkhiv/proekt--modernizatsiya-derj/podatkovui-blok/>
14. Звіт про результати аналізу стану виконання повноважень органами виконавчої влади щодо повноти обліку платників податків, затверджений рішенням Рахункової палати України від 1.12.2015 р. №10-6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/>
15. Звіти про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua>
16. Наказ Міністерства фінансів України «Порядок обліку платників податків і зборів» від 9.12.2011 р. № 1588 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1562-11>
17. Скаршевський В. І. Українське економічне диво 2015-го й «дива» 2016-го або Ще раз про руйнівну силу інфляції / В. І. Скаршевський [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1413646-ukrayinske-ekonomichne-divo-2015>
18. Офіційний веб-сайт Національного банку України [Електронний ресурс]: // – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
19. Лист Голові Державної фіскальної служби від 27.09.2016 р. [Електронний ресурс]: // – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/%D0%9B%D0%B8%D1%81%D1%82.pdf>
20. Окреме доручення Міністерства фінансів України від 27.09.2016 р. № 11000-08/1117 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/treasury/8620-1117.html>
21. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 року № 71-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/71-19>

ХУДОЛІЙЮлія Сергіївна
yul_dov@mail.ruк.е.н., доцент, Полтавський
національний технічний
університет ім. Юрія
Кондратюка

УДК 336.717: 330.341.1

**АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ТА
ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

**CURRENT TRENDS OF INNOVATIVE
DEVELOPMENT OF BANKING
ACTIVITIES: INTERNATIONAL PRACTICE
AND PROSPECTS FOR UKRAINE**

ІЛЬЧЕНКОВікторія Олександрівна
vika.ilchenko_o@mail.ruбакалавр, Полтавський
національний технічний
університет ім. Юрія
Кондратюка

Стаття присвячена дослідженню актуальних напрямів інноваційного розвитку банківських установ в Україні та світі. Розглянуто сучасний стан вітчизняних банківських технологій. Акцентовано увагу на найбільш перспективних інноваційних перетвореннях на міжнародному банківському ринку.

Статья посвящена исследованию актуальных направлений инновационного развития банковских учреждений в Украине и мире. Рассмотрено современное состояние отечественных банковских технологий. Акцентировано внимание на наиболее перспективных инновационных преобразованиях на международном банковском рынке.

The actual directions of innovative development of the banking institutions in Ukraine and the world are investigated in the article. The current state of the domestic banking technologies is considered. The attention is focused on the most promising innovative transformations at the international banking market.

Ключові слова: банківські інновації, інноваційні технології, банківські послуги, дистанційне обслуговування

Ключевые слова: банковские инновации, инновационные технологии, банковские услуги, дистанционное обслуживание

Keywords: banking innovation, innovative technology, banking, remote service

ВСТУП

Основним напрямом сучасного розвитку світової економічної сфери, у тому числі банківського сектору є активне впровадження інновацій. Запровадження нових банківських технологій – можливість забезпечення довготривалої конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Лідерами банківської сфери є ті, хто працює з фінансовими технологіями, відходячи від консервативних засад банківської справи. Саме тому актуальним є дослідження та визначення найбільш перспективних напрямів розвитку банківського бізнесу в Україні та світі.

Дослідженням особливостей інноваційного розвитку банківської діяльності займалася значна кількість вітчизняних економістів, серед яких С. Афоніна, І. Бехделева, А. Спіфанов, В. Бодаковського, В. Боровкова, Л. Братків, С. Єгоричева, С. Князь, О. Лаврушина, О. Мошенець, О. Гончарук, М. Дзямулича. Серед зарубіжних науковців питанню

банківських інновацій приділяли увагу Р. Шиллер, П. Туфано, Р. Мертона.

МЕТА РОБОТИ визначення актуальних світових напрямів інноваційного розвитку банківського сектору та перспективи їх застосування на українському банківському ринку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методичною та інформаційною основою роботи є монографії, матеріали періодичних спеціалізованих та галузевих видань, Інтернет-ресурси, матеріали наукових конференцій та галузевих інформаційно-аналітичних агенцій.

При проведенні дослідження використано методи аналізу, групування, статистично-аналітичний, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасний етап розвитку сфери банківських послуг, що протікає в умовах загострення конкуренції та кризових явищ на світовому грошово-фінансовому ринку, характеризується трьома основними

тенденціями: підвищенням ролі інноваційних технологій, збільшенням обсягу і різноманітності роздрібних банківських послуг, підвищенням частки інноваційних технологій, формуванням нових сегментів ринку обслуговування населення

Протягом ХХІ століття четверта промислова революція активно захоплює банківський сектор. Зростання фінансових технологій протягом останніх п'яти років відбулося, перш за все, як результат чотирьох ключових подій.

По-перше, це втрата довіри в умовах глобальної фінансової кризи 2008 року. Фінансові послуги завжди базувалися на довірі, саме тому значним бар'єром для залучення на ринок нових клієнтів стала відсутність даного фактора. В останні роки банківським організаціям доводиться працювати відразу в декількох напрямках: залучати нових клієнтів нестандартними послугами та бонусами, утримувати старих клієнтів, кардинально змінювати систему роботи і обслуговування.

По-друге, зростання очікувань споживачів. Експерти міжнародної консалтингової компанії «Vain & Company» узагальнили потреби і очікування споживачів у відношенні до банків і виявили наступні потреби:

- пошук інформації про продукти та послуги банку повинен бути простим і доступним;
- допомога співробітників банку була б доступна у будь-який час – по телефону, Інтернету або безпосередньо у відділенні;
- банківські рахунки мають бути доступними з різних пристроїв;
- можливість проведення банківських операцій по цифрових каналах;

– можливість здійснення покупок, платежів і грошових переказів за допомогою смартфона;

– безпечність, швидкість і бюджетність банківських операцій;

– зворотний зв'язок з банком повинен бути простим і доступним, а реакція на нього – оперативною (в тому числі в соціальних мережах) [1].

По-третє, значне поширення мобільного Інтернету. За допомогою смартфона у більшості населення є мінікомп'ютер у кишені. Враховуючи дану макротенденцію, необхідність існування значної кількості відділень стрімко скорочується, адже здійснити багато операцій з клієнтом можна використовуючи даний гаджет.

По-четверте, це регулювання прав споживачів. Фінансовий сектор жорстко регулюється, адже захист прав споживачів завжди повинен бути в пріоритеті. При цьому регулювання з боку держави може стимулювати інновації банківського сектору. У деяких країнах регулятори є більш доступними, швидкими та гнучкими, що прискорює застосування світових тенденцій на практиці. Наприклад, у Великій Британії органом управління з фінансового регулювання і нагляду (FCA) у 2014 році створено проект інновацій для підтримки інноваційних підприємств, подібний досвід наслідували Сінгапур та Австрія. Метою даного проекту є швидке регулювання нормативної бази, для забезпечення ефективного застосування нових технологій. Проте в багатьох країнах можливості своєчасних змін ускладнюються недостатньою підтримкою з боку держав [2].

Підтримання основних тенденцій інноваційного банківського розвитку (рис. 1) є основою забезпечення конкурентоспроможності сучасного банку.

Рис. 1. Основні напрями інноваційних перетворень у сучасному банківському бізнесі

[розроблено авторами на основі джерела [3]]

Найбільш поширені інновації в банківській сфері – впровадження дистанційного обслуговування клієнта в багатьох варіаціях. У даний час в багатьох розвинених країнах відбувається перехід від класичної філіальної моделі до моделі дистанційного банківського обслуговування, і все більше операцій проводиться клієнтами без візиту в банк.

У зв'язку з перенесенням центру ваги на дистанційне обслуговування функції чинної роздрібною мережі поступово звужуються і філії все більш нагадують спеціалізовані сервіс-центри. Розвиток банківської системи у напрямку дистанційної моделі банківського обслуговування спричинений об'єктивними особливостями

економічної та соціальної сфери функціонування банків: активізацією впровадження новітніх інформаційних технологій, автоматизацією банківських операцій та змінами потреб населення.

Використання телефону як засобу віддаленого дистанційного банківського обслуговування, широко застосовується в банківській сфері у всьому світі. У зв'язку з цим у XXI столітті з'являються банки, які обслуговують клієнтів виключно за допомогою дистанційних фінансових технологій, не використовуючи традиційні фізичні відділення. За допомогою Інтернет-банкінгу користувач може відстежувати рух своїх коштів, розміщувати і закрити депозити, робити перекази, оплачувати послуги, купляти квитки. Прикладом є російський «Рокетбанк» та американський «Сімплбанк», які надають банківські послуги через мобільний додаток для смартфонів. Особливістю банків є інноваційні сервіси, які виходять за рамки стандартних банківських послуг: автоматична аналітика витрат, інструменти управління бюджетом, локація вигідних пропозицій і перекази коштів друзям через соціальні мережі. Такий спосіб обслуговування клієнтів кардинально мінімізує витрати на утримання офісів та філій банку, підвищуючи цим прибутковість.

Досить важливим поліпшенням в обслуговуванні клієнтів є використання нестандартних способів здійснення платежів. Безконтактні платежі – є оптимальною альтернативою пластиковим карткам, які легко втратити. За допомогою технології NFC, яка по суті є варіацією радіозв'язку на надкоротких дистанціях (до метра), можна проводити платежі в магазинах, терміналах через власний смартфон, який повинен підтримувати зазначену технологію. Наприклад, корпорацією «Apple» створено систему мобільних платежів ApplePay, за допомогою якої використовуючи чіп NFC у власному iPhone користувач може здійснювати платежі. Вона працює шляхом відцифрування наявної банківської карти, підтвердження платежу проводиться за допомогою дактилоскопічного датчика Touch ID на телефоні. Ще однією перевагою даного засобу є конфіденційність даних користувача, адже при здійсненні оплати номер банківської карти та пін-код зберігаються у смартфоні, до того ж телефон може зберігати інформацію про декілька банківських карток, що дозволяє клієнтові не носити з собою великий обсяг платіжних карт. У випадку крадіжки або втрати смартфона всі платежі можна негайно заборонити за допомогою функції «Знайти iPhone», при цьому нема потреби блокувати картку. У ApplePay кожна транзакція отримує власний унікальний номер і динамічний код безпеки, який ніяк не допоможе зловмисникам.

Поширення технології безконтактних платежів за допомогою смартфонів ускладнюється відсутністю технологічного забезпечення даної інновації, тому необхідним є оновлення терміналів та касових апаратів безпосередньо у торгових точках.

Перспективним напрямом розвитку у банківській справі є використання технології «великих даних» (Big Data), яка дозволяє швидко обробляти великі обсяги інформації. Big Data – сукупність підходів,

інструментів і методів обробки різноманітних структурованих і неструктурованих даних величезних обсягів для отримання сприйманих людиною результатів, ефективних в умовах безперервного приросту, розподілу по численних вузлах обчислювальної мережі, альтернатива традиційним системам управління базами даних та рішенням класу Business Intelligence [4].

Згідно з дослідженнями міжнародної консалтингової компанії «McKinsey & Company» обсяг даних потужних світових банків перевищує 4 петабайта, проте лише третина їх використовується рентабельно. Використання технології Big Data дозволяє покращити клієнтський сервіс, підвищити ефективність аналізу потенційного клієнта та знизити ризики шахрайства. Наприклад, фінансовим конгломератом «HSBC» запроваджено технологію «великих даних» до складу рішення протидії шахрайства з кредитними картками. В результаті ефективність служби щодо виявлення випадків шахрайства підвищилася в три рази, а точність його виявлення в десять разів. За перші два тижні експлуатації сім фахівців служби безпеки «HSBC» виявили нові кримінальні групи і схеми з загальним потенційним збитком понад 10 мільйонів доларів [3].

Банківські структури виконують функцію зберігання та передачі цінних активів. Оптимізувати здійснення даної операції можливо використовуючи технологію «блокчейн» – розподіленої бази даних, яка зберігає інформацію про всі транзакції учасників системи у вигляді «ланцюжка блоків». За допомогою блокчейна інформація зберігається публічно, при цьому математичний принцип організації технології захищає дані від зміни «заднім числом», або підробки. Наприклад, просто викладаючи файл в Інтернеті на сервер залишається можливість змінити його вміст. При зберіганні файлу в блокчейні – це технічно не можливо. Блокчейн – база даних, яку можуть переглядати і використовувати всі зацікавлені сторони, але при цьому не одна з них не може контролювати його або змінювати раніше внесені записи. Новий запис, наприклад, переказ грошей, купівля акцій, інша угода – вноситься у додаток до вже наявних, які складаються в хронологічний ланцюг, починаючи з першої транзакції. Цей ланцюжок повністю, тобто блокчейн, зберігається одночасно на сотнях або тисячах комп'ютерах.

У січні 2017 року 7 найбільших європейських банків (Deutsche Bank, HSBC, KBC, Natixis, Rabobank, Societe Generale і UniCredit) об'єдналися для створення спільної фінансової платформи для транснаціональної торгівлі на основі блокчейн-технології. Метою є спрощення розрахунків за міжнародними торговельними операціями шляхом управління, відстеження та забезпечення безпеки внутрішніх і міжнародних транзакцій. Технологія здатна зв'язати всіх учасників угоди (замовник, виконавець, підрядчики та всі банки, у яких вони обслуговуються) через Інтернет і мобільні пристрої [5].

За даними консалтингової компанії «Accenture» використання блокчейн-технології допоможе інвестиційним банкам скоротити операційні витрати

до 2025 року на суму від 8 до 12 млрд доларів. Ці суми експерти назвали, проаналізувавши дані про витрати восьми з десяти найбільших інвестиційних банків світу, що дозволило отримати уявлення про потенціал блокчейна. Прогноз не враховує інвестиції, необхідні для впровадження технології, проте ефективність використання технології є очевидною.

Прорив у банківських технологіях за останні десятиліття спостерігається не лише у світових банках – українські банківські структури теж мають значний потенціал інноваційного розвитку. Впровадження нових технологій на вітчизняному банківському ринку здебільшого направлене на оптимізацію обслуговування клієнтів та підвищення безпеки трансакцій.

Найбільш розповсюдженими інноваційними банківськими послугами в Україні є:

– Інтернет-банкінг – ключова новація майбутнього десятиліття, яка сьогодні пропонується клієнтам більшістю банків. Україна входить у топ-10 країн Європи за кількістю користувачів, але через низьке проникнення в регіони все ще має значний потенціал зростання Інтернет-аудиторії у майбутньому. Для банків це відкриває великі можливості, тому експерти роблять основну ставку саме на розвиток віддаленого банкінгу;

– «зона 24» – за допомогою цього продукту клієнт може самостійно керувати своїми рахунками, одержувати консультацію фахівця call-центру, залишати заявку на одержання послуги, записатися на обслуговування в будь-яке відділення банку. Практично кожна «зона 24» оснащена банкоматом, модулем поповнення готівкою CashIn, телефоном доступу до інформаційної служби. Цей напрямок банківської діяльності продовжує вдосконалюватися;

– електронний залишок – упровадження даної послуги в касах банку дозволяє скоротити витрати на обіг монет, оскільки залишок менше однієї гривні зберігається на рахунок мобільного телефону клієнта або у вигляді електронного ваучера;

– POS-термінали в торговельних мережах – все активніше поширюються в українському безготівковому просторі. У 2016 році здійснилось близько 35% безготівкових операцій з платіжними картками, що є у порівнянні з світовими тенденціями низьким показником, проте очікується активізація ринку безготівкових платежів у майбутньому. Низьке технологічне забезпечення торгових точок та стереотипні погляди населення стосовно розрахунку готівкою є основними причинами такої ситуації [11].

Український банківський ринок має високий інноваційний потенціал, проте можливості розвитку не використовуються у повному обсязі. Підтвердженням цього є перший рейтинг інноваційних компаній України, оприлюднений у 2016 році та складений на основі опитування експертного пулу, в якому взяли участь Києво-Могилянська бізнес-школа, інвестиційна компанія SP Advisors, рейтингове агентство IBI-Rating, юридична фірма Integrates, а також представник великої четвірки – KPMG. Фахівці відповідних галузей економіки оцінили рівень унікальності продукції та бізнес-процесів підприємств, кожне з яких є новатором у

своїй сфері. За результатами рейтингу з двадцяти позицій лише одна відведена фінансовій сфері. Найвищу комплексну оцінку масштабу продуктивних, маркетингових та управлінських інновацій з урахуванням рівня конкурентної переваги отримав «ПриватБанк» [12].

Інноваційна політика банку орієнтована на впровадження на всеукраїнському ринку принципово нових провідних банківських послуг, які надають клієнтам нові та спрощені можливості управління своїми фінансами. Серед останніх новинок є система онлайн-верифікації BankID. Система є спільним проектом «ПриватБанку» та «Ощадбанку» та створена за образом і подобою до систем, які вже давно використовуються у Великобританії, Швеції та Фінляндії. Система дає змогу підтвердити особу користувача в Інтернеті, використовуючи його банківські дані, і працює за принципом верифікації через Facebook. Ця інноваційна програма дає змогу запобігати шахрайству з банківськими рахунками та пластиковими картками [14].

В цілому, банківська система України показує позитивну тенденцію інноваційного розвитку. Проте враховуючи кризові явища вітчизняної економіки і, в тому числі, банківського сектору, питання необхідності пошуку інноваційних можливостей скорочення операційних витрат банків, при підвищенні рівня загального обслуговування клієнтів та конкурентоспроможності, постає більш гостро. Активізація діяльності комерційних банків у напрямку інновацій є невід'ємною реальністю і об'єктивною необхідністю прибуткового функціонування на ринку.

ВИСНОВКИ

В умовах нестабільної економічної ситуації, зростання конкуренції та очікувань споживачів, пошук та застосування нових альтернативних засобів ведення банківської справи є ефективним способом становлення та розвитку банківської системи України. На основі проведеного дослідження доречно відмітити, що найбільш актуальними інноваційними перетвореннями для вітчизняного банківського бізнесу є активізація дистанційного обслуговування клієнтів та поширення технологій безконтактних платежів, що забезпечить скорочення операційних витрат банку. Дуже перспективним вбачається застосування «блокчейн-технології» – спрощення розрахунків за міжнародними торговельними операціями, як спосіб реалізації конкурентних переваг на світовому фінансовому ринку.

Проте враховуючи складні і часом непередбачувані умови функціонування вітчизняної банківської системи, важливим фактором є раціональність потенційних витрат на впровадження інноваційних технологій, що потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Казанська Е.А. Інновації в банківській сфері/ Е.А. Казанська // Молодий вчений. – 2016. – №15. – С. 297 – 301.

2. What will the bank of the future look like? [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://www.weforum.org/agenda/2016/02/what-will-the-bank-of-the-future-look-like_

3. Юхименко Т.В. Сучасні вектори розвитку банківського сектору в Україні та світі/ Т.В. Юхименко// Економіка та держава. – 2015. – № 10. – С. 130 – 133.

4. Великі дані [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енцикл. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Большие_данные.

5. Digital Trade Chain (DTC). Финансовые услуги, инвестиции и аудит [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.tadviser.ru/index.php/Продукт:Digital_Trade_Chain_\(DTC\)](http://www.tadviser.ru/index.php/Продукт:Digital_Trade_Chain_(DTC)).

6. Кльоба Л.Г. Оцінювання рівня інноваційності банківських продуктів і послуг/ Л.Г. Кльоба // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5024>.

7. Шуба М.В. Світові тренди банківських інновацій / М.В. Шуба, А.О. Рудник // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=4638>.

8. Матвійчук Н.М. Розвиток інновацій у сучасній банківській сфері України / Н.М. Матвійчук, Н.Ю. Бурлачук, Ж.В. Гарбар // Молодий вчений. – 2015. – № 5 (20). – Ч. 2.

9. Трудова М.С. Інноваційні перспективи розвитку в банківській системі України/ М.С. Трудова// Економіка і суспільство. – 2016. – №3. – С. 485 – 490.

10. Золотарьова О.В. Інноваційні банківські продукти та специфіка їх впровадження в Україні / О.В. Золотарьова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2016. – №16. – С. 112 – 115.

11. Мошенець О. Інноваційні продукти і технології на ринку банківських послуг / О. Мошенець // Україна фінансова: інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/168.htm.

12. Врятувати майбутнє: перший рейтинг інноваційних компаній України / Forbes Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/magazine/forbes/1416757-vryatuvati-majbutne-pershij-rejting-innovacijnih-kompanij-ukrayini>.

13. Майбутнє банку: гібрид між банком та IT-компанією [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://forbes.net.ua/ua/business/1395014-majbutne-banku-gibrid-mizh-bankom-ta-it-kompanieyu_

14. Офіційний сайт «ПриватБанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/>

МАНЖУРА

Олександр Васильович
Manzhura11@ukr.net

УДК 330.3 (477)

д.е.н., Проректор з науково-педагогічної роботи, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

СТРУКТУРНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: МЕХАНІЗМ, ЕЛЕМЕНТИ, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ

MECHANISM, ELEMENTS, RELATIONSHIPS OF THE NATIONAL ECONOMY'S STRUCTURAL DEVELOPMENT

У статті розкрито особливості механізму структурного розвитку національної економічної системи. Запропоновано схему взаємодії елементів структурного розвитку національної економіки для удосконалення інструментарію державного регулювання структурної перебудови.

В статье раскрыты особенности механизма структурного развития национальной экономической системы. Предложена схема взаимодействия элементов структурного развития национальной экономики для совершенствования инструментария государственного регулирования структурной перестройки.

In the article the structural features of the mechanism of the national economic system. The scheme of interaction between structural elements of national economic instruments to improve state regulation of restructuring.

Ключові слова: структурний розвиток, механізм структурного розвитку, національна економіка, структурна політика

Ключевые слова: структурное развитие, механизм структурного развития, национальная экономика, структурная политика

Keywords: structural development, the mechanism of structural development, national economy, structural policies

ВСТУП

Одним з найважливіших завдань економічного розвитку нашої країни є формування раціональної та ефективної структури національної економіки, що відповідає соціально орієнтованій моделі розвитку і ґрунтується на використанні конкурентних переваг країни, є гарантом їх незалежності.

Структура економіки України, незважаючи на довготривалі структурні реформи, і досі не відповідає стандартам розвинених країн, характеризується низьким рівнем технологічного розвитку, високими показниками матеріалоємності та енергоємності виробничої діяльності. В той час, як структурні трансформації в розвинених країнах сприяли їх переходу до стадії постіндустріального розвитку. Необхідність удосконалення структурних пропорцій вітчизняної економіки потребує поглибленого дослідження теоретико-методологічних основ та механізму структурного розвитку національної економіки.

Проблематиці структури економіки приділяли велику увагу Нобелівські лауреати С. Кузнець, Л. Канторович, В. Леонтьєв, серед вітчизняних науковців цими проблемами переймалися: А. Амоша, Ю. Бажал, В. Бодрова, В. Вишне夫斯基, А. Гальчинський, С. Гасанова, В. Геєць, М. Герасимчук, П. Єщенко, Б. Кваснюк, Ю. Кіндзерський, П. Кухта, С. Мочерний, О. Мельниченко, Л. Потравка, І. Стеблянок, Ю. Чайка, А. Чухно та інші.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є дослідження елементів та діалектики їх взаємозв'язку в механізмі структурного розвитку національної економіки.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вирішення поставлених у статті завдань базується на діалектичному підході та загальнонаукових методах пізнання. Інформаційною базою дослідження є наукові праці, матеріали періодичних видань, Internet ресурси.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основною метою функціонування економічної системи є досягнення економічного зростання. Вітчизняна та світова економічна думка одноставна в тому, що зміни структурних пропорцій економіки є закономірними процесами будь-якої країни, що здатні забезпечити її економічне зростання та добробут населення. Суть економічного зростання полягає не стільки у накопиченні основного капіталу та залученні додаткової робочої сили (інтенсивних чинниках), скільки у перерозподілі ресурсів з менш ефективних сфер економічної діяльності до більш ефективних, що забезпечує поживлення економічної динаміки в країні та вирішує багато соціальних проблем.

Відмінності таких понять як «економічне зростання» та «економічний розвиток» дають підстави стверджувати, що й механізми досягнення

цих процесів мають бути різними. Економічне зростання передбачає збільшення за кількісними параметрами, а розвиток робить наголос на покращенні або зміні якості, а також на розширенні або реалізації потенційних можливостей. Враховуючи, що економічний механізм – це спосіб здійснення певного виду діяльності, система, сукупність елементів та взаємозв'язків між ними, що забезпечують її розвиток внаслідок певних причинно-наслідкових зв'язків. За характером динаміки доцільно розділити механізми функціонування та розвитку. Механізм функціонування системи характеризує цілеорієнтовану поведінку, відображає її відносно статичний стан, а також економічні процеси в межах незмінних характеристик. Механізм розвитку системи – багатовекторне поняття, яке залежно від цілей аналізу може бути представлено різними варіантами. Згідно зі структурним підходом, це спосіб змін елементів системи та зв'язків між ними, що відображають зникнення старих і появу нових рис, властивостей та відносин [1.с.75].

Структурний розвитку - рух до оптимальної структури економіки, що відбувається під впливом механізмів самоорганізаційного розвитку національного рівня (механізмів економічного циклу, ціноутворення, конкуренції, нагромадження та переливу капіталу), самоорганізаційних механізмів загальносвітового рівня (механізмів загальносвітових криз, валютного регулювання, міжнародної конкуренції, міжнародного переливу капіталу), механізму державного регулювання, механізмів регулювання світових організацій та інтеграційних об'єднань [2.с.5].

Особливості механізму структурного розвитку економічної системи вимагають дослідження елементів механізму, взаємозв'язків між ними та проведення адекватної структурної політики. Найбільш поширеним трактуванням структурної політики вважають обґрунтування цілей та характеру структурних перетворень в економіці, визначення її пріоритетних ланок та оптимального співвідношення між ними, спрямоване на забезпечення оптимальних пропорцій в економіці завдяки збалансованому поєднанню заходів цінової, грошово-кредитної, податкової, бюджетної, галузевої, інституційної та інноваційної політик [3].

Механізм функціонування структури національної економіки характеризує спосіб взаємодії та взаємозв'язків, що виникають між основними структурними елементами за умови незмінних цілей, внутрішніх та зовнішніх факторів їхньої взаємодії. У сучасних умовах глобальних трансформацій потребує перегляду система пріоритетів структурної політики. Ця необхідність викликана макроекономічними факторами, що проявляються у вичерпності можливостей інтенсивного розвитку існуючої структури, зниженні рівня рентабельності та інвестиційної привабливості провідних секторів економіки, зростанні цін на ресурси з одночасним падінням цін на виготовлену продукцію. Технологічні фактори структурної політики обумовлюються початком нового етапу технологічного розвитку світової економічної системи. У цьому контексті пере-

орієнтація потребує спрямування державної підтримки в наукові розробки та їх впровадження, що має сприяти підвищенню ефективності виробництва пріоритетних галузей. Соціальні фактори впливу на перебіг структурної політики полягають у стійкому збільшенні кількості бідного населення та деградації людського потенціалу. Причиною тому є нестабільність соціально-економічної політики, негативний вплив наслідків фінансово-економічної кризи та зростаючий обсяг зовнішніх заборгованостей держави. Інституційні фактори обумовлені відсутністю відповідного інституційного забезпечення розвитку економіки в цілому та окремих її галузей, що потребує вдосконалення законодавчої бази перебігу трансформаційних процесів [4].

Головна метою структурної політики – збалансування національної економіки, підтримання такої пропорційності, за якої досягається найбільш динамічний, стійкий і безкризовий розвиток національного господарства та забезпечується органічне включення у світогосподарську економічну систему.

Світова практика виокремлює два типи структурної політики: пасивну (де основний акцент робиться на дії ринкового механізму, який через попит формує структуру економіки, а держава створює лише правову базу для вільного переливання капіталу) і активну (де структурні пропорції економіки формуються під впливом коригувальних заходів уряду).

У сучасній економічній науці прийнято поділяти структурну політику на кілька видів. Селективна політика (вертикальна або «жорстка») передбачає прямий державний перерозподіл ресурсів країни на користь певних галузей і видів діяльності. У розвинутих країнах активно застосовується інший вид структурної політики – функціональна (горизонтальна або «м'яка»), який полягає у стимулюванні економічної активності через створення сприятливого бізнес-клімату. Цей вид не передбачає особливого ставлення до окремих галузей, а націлений на створення інститутів, які забезпечують сприятливе інституційне і економічне середовище для розвитку національної економіки, людського капіталу, підприємницької ініціативи та інновацій. Сьогодні значної популярності набула так звана «Матрична структурна політика», яка одночасно використовує інструменти селективного та функціонального втручання. Головним її завданням є – формування інноваційної моделі розвитку національного господарства. На кожній стадії розвитку національної економіки доцільно використовувати свій вид структурної політики. Отже, чим більшого економічного розвитку досягає країна, тим «м'якшу» структурну політику вона проводить [5].

Механізм реалізації державної структурної політики не має універсальних форм, а охоплює цілу систему методів та інструментів. Причому характер і склад інструментів залежать: від типу формування ринкової економіки; економічної стратегії суспільства; фази економічного циклу; загальноекономічної ситуації, що склалася на той чи інший момент розвитку; ступеню інтегрованості у світове господарство тощо.

Стратегічні і тактичні програмні документи уряду України визначають наступні завдання структурної політики: встановлення оптимальних макроекономічних пропорцій та формування раціональної структури національної економіки; формування інноваційної моделі економічного розвитку; підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва та збільшення експортного потенціалу країни; розвиток виробництв, які здатні на внутрішньому ринку замінити імпорту продукцію; зниження ресурсомісткості і насамперед енергоємності виробництва; розвиток конкуренції через реструктуризацію та диверсифікацію виробництва. Для їх реалізації необхідно сформувати дієве інституційне середовище, яке сприятиме розвитку підприємництва, конкуренції та стимулюватиме інвестиції, забезпечити макроекономічну стабільність, створити умови для підтримки та розвитку людського потенціалу, визначити пріоритетні напрямки розвитку окремих видів виробництв, галузей, регіонів.

В пріоритеті мають бути наукомісткі і високотехнологічні виробництва з експортним потенціалом, розвиток інфраструктури: автодоріг, портів, телекомунікацій. Політика пріоритетів має базуватися на мінімізації залежності від імпорту сировини, енергії, зниження ресурсомісткості виробництва та перспективи попиту на продукцію галузі на внутрішньому ринку. Однозначно мають бути враховані позитивні побічні ефекти (наприклад, наскільки прискорений розвиток галузі сприяє підвищенню ефективності в інших секторах економіки), можливість вирішення соціальних та екологічних проблем, гарантування безпеки країни, забезпечення зростання наукового та інтелектуального потенціалу.

Реалізація пріоритетів може досягатися за допомогою методів прямого регулювання (надання фінансової допомоги у вигляді інвестиційних надбавок, субсидій, дотацій, позичок на розвиток окремих галузей, виробництв, регіонів) та методами опосередкованого впливу через податкові і кредитні пільги з диференціацією за відповідними галузями й виробництвами.

Регуляторні заходи держави мають бути конкретизовані до рівня застосування певних інструментів у відповідності з метою та завданнями структурної політики. Ефективним інструментом реалізації структурних змін є система державних цільових

програм. Хоча у вітчизняній практиці цей інструмент скомпроментований безсистемним формуванням переліку програм; великою кількістю програм і відсутністю жорстких критеріїв їх відбору; декларативністю, надмірною широтою запланованих заходів; необґрунтованістю результатів; відсутністю ефективних механізмів фінансування, планування і розподілу фінансових ресурсів у рамках програм. Інші економічні інструменти державного регулювання структури економіки передбачають: кредитні пільги; фінансування у формі дотацій, субсидій, інвестиційних надбавок, бюджетні позики; пільгове оподаткування; митну політику спрямовану на регулювання закордонних джерел та залучення іноземних коштів для структурної перебудови.

Механізм структурного розвитку має чітко визначати послідовність структурних зрушень, враховувати всі елементи структурного розвитку та взаємозв'язки між ними. Використання запропонованого цілісного підходу сприятиме формуванню адекватної викликам державної структурної політики, визначенню пріоритетів, удосконаленню інструментів державного регулювання структурної перебудови та формуванню комплексу заходів для позитивних структурних зрушень (рис.1).

ВИСНОВКИ

Структурний розвитку – це рух до оптимальної структури економіки через взаємодії та взаємозв'язки, що виникають між основними структурними елементами. Механізм розвитку – це спосіб змін елементів системи та зв'язків між ними, що відображають зникнення старих і появу нових рис, властивостей та відносин.

Для досягнення позитивних структурних змін необхідний детальний аналіз факторів впливу на структуру економічної системи, вибір адекватної структурної політики та механізму її реалізації. Механізм реалізації державної структурної політики не має універсальних форм, а охоплює цілу систему методів та інструментів.

Запропонована схема взаємодії елементів структурного розвитку національної економіки дасть змогу удосконалити інструментарій державного регулювання структурної перебудови та сформувати комплекс заходів для позитивних структурних зрушень.

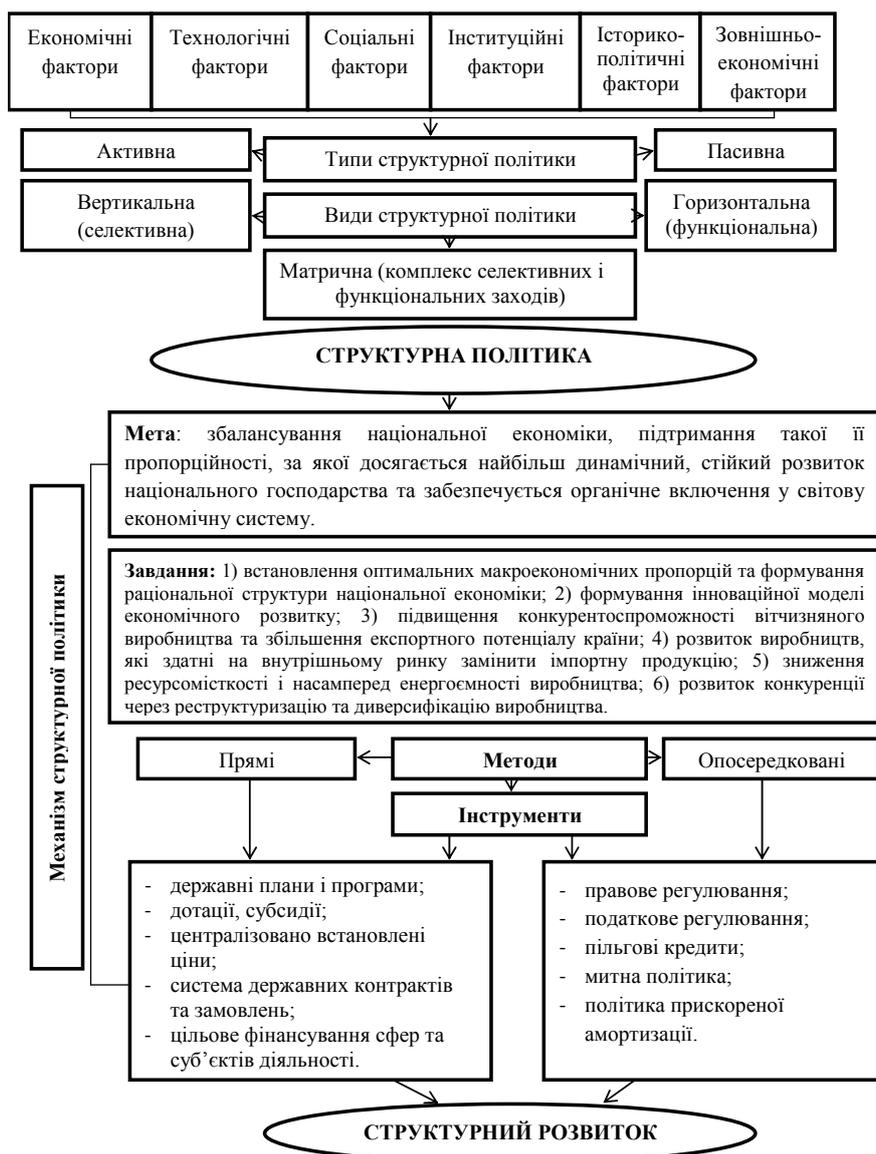

Рис. 1. Елементи структурного розвитку національної економіки та їх взаємозв'язки

Список використаних джерел

1. Стеблянко І.О. Механізми структурного розвитку національної економіки та діалектика їх взаємозв'язку / І.О.Стеблянко // Бізнес інформ – 2016. - №4. – С.74-78.
 2. Чайка Ю.М. Структурний розвиток національної економіки: автореф. дис... кан. екон. наук: 08.00.01 / Ю.М. Чайка; Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет» – Дніпропетровськ, 2012. – 22с.
 3. Національна економіка: навч. посіб. / В.І. Мельникова, О.П. Мельникова, Т.В. Сідляру та

ін. – 2-ге вид. перероб. та доповн. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
 4. Потравка Л.О. Напрями покращання структурної політики сільського господарства України / Л.О. Поправка // Науковий вісник Ужгородського національного університету – 2016. – Випуск 6, частина 2. - С 171-175.
 5. Бодров В. Структурна політика в умовах загострення міжнародної конкуренції / В. Бодров, Р. Шепетько// Міжнародна економічна політика – 2014.- № 2 (21) – С. 78-98.

ПАВЛОВ

УДК 657.62

Владислав Владиславович
pavlovvt@ukr.net

к.е.н., доцент, КНУТД

СУТНІСТЬ ТА СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ «ДЬЮ ДІЛІДЖЕНС» ЯК
ІНСТРУМЕНТУ ПЕРЕДІНВЕСТИЦІЙНОГО АНАЛІЗУESSENCE AND SCOPE OF "DUE DILIGENCE" AS A TOOL OF
PREINVESTMENT ANALYSIS

Стаття присвячена дослідженню сутності, порядку, специфіки та сфери застосування «дью ділідженс» як сучасного інструменту передінвестиційного аналізу в контексті перспектив його використання в вітчизняній аудиторській та інвестиційній практиці. В статті актуалізовано необхідність узгодження при проведенні процедури «дью ділідженс» основних цілей її замовників щодо функцій даної процедури, інструментального наповнення, специфіки об'єкту дослідження та середовища, в якому він функціонує, в тому числі, – країни розміщення об'єкта дослідження.

Статья посвящена исследованию сущности, порядка, специфики и сферы применения «дью дилідженс» как современного инструмента перединвестиционного анализа в контексте перспектив его использования в отечественной аудиторской и инвестиционной практике. В статье актуализирована необходимость согласования при проведении процедуры «дью дилідженс» основных целей ее заказчиков относительно функций данной процедуры, инструментального наполнения, специфики объекта исследования и среды, в которой он функционирует, в том числе - страны размещения объекта исследования.

The article researches the nature, manner, specificity and scope of the "due diligence" as a modern tool of preinvest analysis in contest of prospects for its use in domestic investment and auditing practice. The article actualizes necessity of coordination during the main objectives of "due diligence" procedure, and customers objectives concerning the functioning, tool filling, object specifics of research and the environment in which it operates, including – countries of study object.

Ключові слова: «дью ділідженс», аудит, інвестиції, аналіз підприємства, передінвестиційний аналіз, аудиторські процедури

Ключевые слова: «дью дилідженс», аудит, інвестиції, аналіз підприємства, передінвестиційний аналіз, аудиторские процедури

Keywords: "Due diligence", audit, investment, enterprise analysis, pre-investment analysis, audit procedures

ВСТУП

В сучасній світовій практиці аудиторської діяльності значного розвитку набули інвестиційні процеси, пов'язані з суттєвою зміною форм організації бізнесу, зміни власності чи форми господарювання, масштабів діяльності підприємств (злиття, поглинання), за яких підприємство як об'єкт інвестування потребує якісної, професійної оцінки, комплексної передінвестиційної перевірки, що передбачає дослідження широкого спектру питань організаційного, юридичного та економічного характеру. Ефективним та поширеним інструментом вирішення подібних завдань є здійснення спеціальної експертизи «дью ділідженс» (з англ. – *due diligence* «забезпечення належної сумлінності», аббревіатура: *DueD, DDG*),

що дозволяє при здійсненні продажу бізнесу і залученні інвестицій проаналізувати діяльність підприємства, оцінити юридичні, фінансові і податкові ризики, а також розробити план заходів з їх зниження [3; 8]. Дана процедура здійснюється від імені інвесторів для формування в них об'єктивного уявлення про підприємство як об'єкт інвестування.

Слід відзначити, що, поряд з широким поширенням в зарубіжній практиці, «дью ділідженс» являє суттєвий інтерес як об'єкт дослідження зарубіжних вчених, зокрема, серед зарубіжних дослідників, які вивчають проблематику «дью ділідженс» слід виділити Джастінга Кемпа, Гордона Бінга, Луїса Гілмана, Мішель Хадсон, Роберта Мерріка. Водночас, в сучасній вітчизняній науковій літературі питання прикладного застосування «дью

ділідженс» як практичного інструмента вітчизняного аудитора висвітлюється вкрай обмежено. Основна увага приділяється загальнотеоретичним понятійним узагальненням, актуалізації даного інструменту як важливого для української інвестиційної практики, проте, значною мірою з огляду і на нерозвиненість інвестиційного ринку в Україні, який і є основним «споживчим» фактором розвитку «дью ділідженс» в нашій країні, зазначена проблематика все ще не набула належного висвітлення в публікаціях та має суттєвий потенціал наукового та практичного розвитку. Саме тому питання дослідження сутності, порядку та сфери застосування «дью ділідженс» як сучасного інструменту передінвестиційного аналізу в контексті перспектив його використання в вітчизняній аудиторській та інвестиційній практиці, потребує детального дослідження.

МЕТА РОБОТИ полягає у характеристиці змісту, сутності, сфери та порядку застосування «дью ділідженс» як інструменту передінвестиційного аналізу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, нормативно-правові акти, Міжнародні стандарти та процедури аудиту та інвестиційного аналізу. Дослідження базувалось на використанні методів системного, структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення теоретичних та методичних положень стосовно використання «дью ділідженс» як інструменту передінвестиційного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

У широкому розумінні сучасне міжнародне фінансово-інвестиційне середовище є системою фінансових та юридичних інструментів, інвестиційних та інституційних рішень, що обумовлюють міжнародний монетарний порядок, а також функціонування взаємопов'язаних фінансових, інвестиційних, валютних і грошових ринків в глобальному масштабі та масштабі окремої держави.

Характеризуючи сучасний глобальний інвестиційний ринок слід відзначити, що він являє собою міцно інтегрований механізм, котрий забезпечує вільний рух капіталів, а також інвестицій, що його супроводжують. Даний ринок є основним місцем отримання капіталів від підприємств і корпорацій, а також забезпечує задоволення попиту в інвестиційних ресурсах на рівні окремої країни та її економічних суб'єктів.

Сучасний інвестиційний ринок може бути охарактеризований з точки зору його базових функцій, таких як:

- інвестування (*proprietary trading*);
- управління ризиком (*hedging*);
- корпоративне і державне фінансування

(*corporate and sovereign finance*).

На сьогоднішній день процедура «дью ділідженс» вважається міжнародним стандартом, відомим і застосовуваним у більшості країн світу, в різних господарських умовах. Даний інструмент є важливим

та доцільним для використання у вирішенні конкретних практичних завдань, пов'язаних кожною з перелічених вище характеристик функціонування інвестиційного ринку. Він має історію розвитку в понад століття, власну специфіку та порядок застосування щодо певних сфер (що обумовлює виокремлення конкретних різновидів «дью ділідженс» в теорії та практиці аудиту та передінвестиційного аналізу) [3; 8].

Так, вперше поняття «due diligence» з'явилося в законодавстві США про цінні папери в 1933 р., але на той час саме поняття не було прямо визначеном, так само як і в прийнятому пізніше Законі про фондові біржі (1934 р.), оскільки, як наголошувалося судами штатів, неможливо встановити єдиний об'єм вимог по проведенню «Due diligence» різних компаній. В загальному вигляді він дозволяв послатися на проведену «з належною турботою» (Due Diligence) незалежну перевірку інформації про компанію-емітента цінних паперів на предмет можливих порушень законодавства при наданні позовів. Надалі означена процедура набула певного практичного поширення, проте стала більш активно застосовуватись після впровадження сучасних стандартів, сформованих в Швейцарії в 1970-х роках з метою уникнути жорсткого державного регулювання і контролю за діяльністю банків [6].

В українській фінансовій і юридичній літературі «due diligence» перекладається як «перевірка належної сумлінності», «правовий аналіз історії юридичної особи», «вивчення діяльності компанії», «дослідження бізнесу» тощо [5]. На даний момент дана процедура частіше за все асоціюється з аудиторською практикою, натомість, зокрема, на думку І. Назаренко [4], або І. Ткачука [7] повною мірою ототожнювати «дью ділідженс» з аудитом є не доречним, оскільки ««дью ділідженс»» не пропонує висловлення думки про фінансову звітність, як в аудиті.

Головна функція «дью ділідженс» – збирання інформації про об'єкт та оцінка потенціальних ризиків, пов'язаних з ним [2], тому «дью ділідженс» можна вважати супутньою послугою аудиту, оскільки дана перевірка передбачає збір, підготовку та аналіз інформації, а, відповідно до Міжнародних стандартів аудиту, супутні послуги охоплюють погоджені процедури та підготовку інформації [4].

Система «дью ділідженс» включає комплекс організаційних та аналітичних заходів для перевірки законності функціонування та інвестиційної привабливості планованої операції, інвестиційного проекту, процедури, шляхом вивчення діяльності підприємства, пошуку, обробки та аналізу будь-якої інформації про підприємство, як правило, через офіційні джерела (Інтернет-сайти, публікації в пресі). Застосування «дью ділідженс» доцільне з моменту, коли покупець (інвестор) планує можливу покупку (процес інвестування) [1].

Мета «дью ділідженс» для покупця (інвестора) – уникнути або максимально знизити існуючі підприємницькі ризики (економічні, правові, податкові, політичні, маркетингові).

Реалізація «дью ділідженс» в практиці сучасних

західних компаній передбачає аналіз найважливіших сфер діяльності господарської одиниці, до яких слід зарахувати:

- людські ресурси (знання і вміння, діловий і галузевий досвід, мотивація та стимулювання, бачення цілей та вміння їх реалізовувати, менеджерські здібності і потенціал колективної роботи тощо);

- технологія (інноваційність, конкурентні переваги, конкуренція на рівні технологій, охорона інтелектуальної власності тощо)

- ринок і маркетинг (розмір і перспективи ринку в розрізі макро- і мікросередовища, бізнес-модель компанії, конкурентоспроможність і ринкова ніша, зв'язок маркетингової стратегії з бізнес-моделлю тощо);

- право (юридичний статус компанії, зобов'язання власників, права власності тощо);

- фінанси (реальність і раціональність фінансових оцінок, ресурси в наявності та потреба в капіталі, визначення межі доходності, ставки повернення інвестованих ресурсів тощо).

В залежності від того, на яких питаннях зосереджується процедура «дью ділідженс» (які сфери є предметом інтересу замовників даної процедури), вона має такі різновиди:

- загальний «дью ділідженс» (*general due diligence*) – охоплює всі аспекти діяльності підприємства – об'єкта дослідження, включаючи юридичні, фінансові, оподаткування, людські ресурси, якість менеджменту, маркетинг;

- операційний «дью ділідженс» (*operational due diligence*) – зосереджується на виробничій діяльності компанії, зокрема, на аналізі можливостей для зростання обсягів виробництва, внутрішньому потенціалі розвитку, якості продукції та інноваціях, впроваджених на підприємстві;

- фінансовий «дью ділідженс» (*financial due diligence*) – готує інформацію для оцінки фінансового стану аналізованого підприємства, що передбачає облік його активів та зобов'язань, їх співставлення та аналіз з точки зору їх якості та реальної оцінки (враховується наявність незареєстрованих зобов'язань або завищення вартості активів, що може суттєво погіршити фінансовий стан у майбутньому);

- юридичний «дью ділідженс» (*legal due diligence*) – передбачає аналіз юридичних аспектів діяльності підприємства: законність приватизації, юридичний статус, наявність та актуальність ліцензій, якість контрактів та ступінь їх виконання, питання дотримання законодавства тощо;

- податковий «дью ділідженс» (*tax due diligence*) – має на меті детальний аналіз податкових ризиків.

В світовій практиці нормою є те, що для кожної сфери відповідний аналіз (фінансовий, юридичний, кадровий тощо) здійснюють незалежні один від одного професійні суб'єкти.

Процес «дью ділідженс» досить часто ототожнюється з передінвестиційним аналізом або передінвестиційним аудитом. Цей термін пов'язаний безпосередньо з призначенням і обставинами, в яких аналіз проведений. Так, у сучасній інвестиційній

практиці саме дослідження «дью ділідженс» безпосередньо пов'язується з транзакціями злиття і поглинання підприємств, головним чином, тому, що цей аналіз вперше був використовуваний саме для цього, і надалі також найчастіше застосовувався в цій сфері [8]. Натомість, слід визначити, що функціональна сфера «дью ділідженс» є досить широкою і залежить передусім від потреб зацікавлених сторін а також від умов оточення, в якому діє об'єкт дослідження. Отже, сфера застосування та інструментарій «дью ділідженс» повинні спиратися на докладні завдання та вимоги, які ставить замовник даної процедури. Тому «дью ділідженс» не є процесом, який може бути в повній мірі детально формалізованим, стандартизованим та нормованим для всіх його ініціаторів, суттєво залежить від контексту: середовища застосування, конкретних завдань та специфіки діяльності конкретного об'єкта аналізу. В цьому сенсі важливо поставити питання про те, які знання і який запас інформації (сфера і можливість використання) має реалізуватися в межах конкретного дослідження «дью ділідженс»? Чи є інформація яка отримується з інформаційних джерел настільки достовірною та актуальною, щоб застосувати якісні критерії дослідження, що вимагаються?

Практика реалізації «дью ділідженс», таким чином, показує, що спираючись на реалізацію закладених в ньому процедур, він повинен дати відповіді на питання, що стосуються:

- достовірності та своєчасності інформації, переданої потенційним об'єктом інвестування (продажу), на основі якої потенційний інвестор (покупець) обґрунтовує свої інвестиційні рішення;

- визначення того, чи існують вигоди від діяльності аналізованого підприємства є стабільними, і якими є потенційні вигоди у майбутньому;

- передумов, що свідчать, що вигоди досить легко трансформуються в готівку (ліквідність);

- можливостей отримання синергетичного ефекту при приєднанні аналізованого об'єкта до діяльності в межах загальної бізнес-моделі потенційного інвестора (покупця);

- раціональності суми інвестиційних ресурсів (або вартості компаній у продажу), беручи до уваги результати проведеного дослідження;

- поточних та потенційних трансакційних витрат, пов'язаних із інвестуванням в аналізований об'єкт (або його придбанням);

- чинників, які можуть негативно вплинути на транзакції, а також які дії слід здійснити для їх запобігання або мінімізації їх впливу.

В основі вирішення даних питань є отримання достовірної і максимально повної інформації стосовно діяльності підприємства, а також ідентифікація і квантифікація ризиків і загроз в об'єкті дослідження. Це може бути реалізовано за сучасних умов, як показує практика, лише спираючись на новітні інформаційні технології.

В умовах прогресуючої глобалізації, яка суттєво відображається на процесах руху інвестиційного капіталу, потрібно, водночас, пам'ятати, що незвичайно важливу роль відіграють фінансово-

юридичні аспекти регулювання, а також специфіка функціонування фінансового та інвестиційного ринку, аудиторської практики конкретної країни. Так, в умовах України процедура «дью ділідженс» не набула широкого розповсюдження значною мірою через недосконалість та нестабільність податкового законодавства, недостатню поширеність міжнародних стандартів у практиці фінансового та бухгалтерського обліку, аудиту, наявність на вітчизняних підприємствах значної кількості «безнадійних» активів, нецікавих інвесторам, низька ділова культура ведення бізнесу та практична відсутність стандартизації етики професійної діяльності аудиторів, інвестиційних аналітиків. Найпоширенішими в вітчизняній оціночній практиці різновидами «дью ділідженс» є юридичний (правовий) і фінансовий, а найбільш актуальними проблемами – відмова продавця підприємства (менеджменту об'єкта інвестування) представити необхідну для належної перевірки документацію.

ВИСНОВКИ

Важливою проблемою проведення процедури «Due diligence» в Україні є також те, що її дуже часто приймають за всім нам знайомий аудит. Основна різниця між цими схожими на перший погляд процедурами полягає в тому, що процедура «дью ділідженс» оцінює не тільки основні засоби компанії, наявність у неї якого-небудь майна і ліквідності, але і позицію організації на ринку, її «брендовість», перспективи розвитку, здатність приносити реальні доходи.

Також важливою проблемою проведення «Due diligence» в Україні є високі витрати всіх задіяних ресурсів: фінансових, трудових, матеріальних і так далі. Можливі напрями зниження цих витрат: точне визначення областей дослідження; накопичений досвід; правильна організація робіт.

Як показує світовий досвід, вивчення різних аспектів діяльності підприємства, технічна, ринкова і юридична оцінка, за допомогою процедури «дью ділідженс» має особливо важливе значення для ухвалення раціональних та зважених інвестиційних рішень, рішень стосовно придбання підприємств (злиття, поглинання тощо). Як інструмент передінвестиційного аналізу «дью ділідженс» слугує для формування незаангажованого уявлення про потенційний об'єкт інвестування.

Водночас, зважаючи на успішний досвід застосування «дью ділідженс» в закордонній практиці та на потребу залучення суттєвих інвестиційних ресурсів в розвиток підприємств України за

допомогою євроінтеграційних перетворень, лібералізації економіки, підвищення відкритості та ефективності ринків (в тому числі – капіталу) як важливу умову не лише стабілізації та розвитку економіки країни, але й виживання вітчизняних економічних суб'єктів в сучасних умовах, процедура «дью ділідженс» має досить значні перспективи для поширення в вітчизняній інвестиційній та аудиторській практиці. Вона має особливе значення в забезпеченні прозорості та ефективності приватизаційних процесів в Україні, при приватизації саме найбільших, потенційно цікавих інвесторам об'єктів.

Список використаних джерел

1. Бондар В. Методичні засади експертизи правового та фінансового становища компанії при складанні звіту Due Diligence / В. Бондар // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. - № 8. – С. 23 – 28.
2. Ермоленко О. Особенности Vendor Due Diligence сельскохозяйственных предприятий [Электронный ресурс] / О. Ермоленко // Финансовый директор. – 2010. – № 7/8. – Режим доступа: <http://gaap.ru/articles/81293/>. – Название с экрана.
3. Лиховчук В.М. «Due Diligence» (Дью Дилидженс) в Украине: понятие, основные проблемы и возможные перспективы развития / В.М. Лиховчук [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/8_NND_2010/Economics/60324.doc.html
4. Назаренко, І.М. «Дью ділідженс»: сутність, призначення та послідовність проведення / І.М. Назаренко, А.І. Орехова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр. – Кіровоград: КНТУ, 2011. – Вип. 20, ч. 1. – С. 360-366.
5. Полищук А. Дью Дилидженс (Due Diligence) в Украине. Перспективы развития // Научный журнал «Наука и образование». — №5. – 2008. – С.54-65.
6. Сілічева Н.Є. Сутність Due Diligence (Дью Ділідженс) і можливі перспективи розвитку в Україні / Н.Є. Сілічева // Економічний простір. – 2011. – №45. – С. 288-291.
7. Ткачук І.М. Чи є дью ділідженс юридичним аудитом? / І.М. Ткачук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2012_9_3/55.pdf
8. Due diligence for global deal making: the definitive guide to cross-border mergers and acquisitions, joint ventures, financings and strategic alliances / Arthur H. Rosenbloom. – Bloomberg Press, 2002. – 343 p.

ПЕТИНА

Олександра Миколаївна
sasha17925@mail.ruаспірант, Центрально-
український національний
технічний університет

УДК 336.73(477):330.341.1

КРЕДИТУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОТРЕБ МОЛОДІ ЯК ЗАСІБ
СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУLENDING OF SOCIAL NEEDS OF YOUTH AS A MEANS OF
PROMOTING THE DEVELOPMENT INNOVATION POTENTIAL

Стаття присвячена дослідженню питань соціального кредитування талановитої молоді. Автором запропоновано комплексну програму кредитування у розрізі основних потреб молоді. Розроблено ряд пропозицій для підвищення рівня розвитку молодіжного інноваційного потенціалу.

Статья посвящена исследованию вопросов социального кредитования талантливой молодежи. Автором предложена комплексная программа кредитования в разрезе основных потребностей молодежи. Разработан ряд предложений для повышения уровня развития молодежного инновационного потенциала.

The article considers the issues of social lending talented youth. The author is offered of the comprehensive program of lending in the context of the basic needs of youth. Designed a number of incentive measures to development of youth innovation potential.

Ключові слова: кредитування, молодь, соціальні потреби, інноваційний потенціал

Ключевые слова: кредитование, молодёжь, социальные нужды, инновационный потенциал

Keywords: lending, youth, social needs, innovation potential

ВСТУП

Молодь безперечно є рушійною силою соціально-економічного прогресу, запорукою розвитку суспільства, передачі духовно-матеріальних цінностей від покоління до покоління. Важливість і постійну актуальність вивчення молоді як соціально-демографічної групи з її проблемами, потребами, бажаннями самореалізації, самоствердження та економічної самостійності важко переоцінити. Крім того, молодь виступає носієм інноваційного потенціалу. Від здатності молоді активно проявляти творчу силу значною мірою залежить економічне зростання країни. Розвинені держави на практиці показали, що інвестиції в молодь є передумовою конкурентоспроможної економіки. Однак тільки здорові, освічені, високоморальні, матеріально забезпечені, щасливі молоді громадяни здатні принести максимальну користь державі та суспільству, тому на останніх покладається велика відповідальність за створення гідних стартових умов для молоді та її подальшого розвитку.

Різноманітні проблеми молоді на рівні освіти, виховання, працевлаштування, соціального становлення, участі у суспільному житті перебувають у центрі уваги багатьох науковців. Так, у своїх працях аспектам соціального становлення і розвитку молоді приділяли увагу такі вчені, як: М.О. Мельник, О.Т. Смух, І.М. Гузенко, М.Ф. Головатий, В.А. Ребквал, В.В. Терличка, М.П. Перепелиця, В.С. Баглик, М.В. Канавець та інші. Аналіз проблем

соціалізації сучасної молоді представлений у працях О.О. Яременко, О.М. Балакіревої, М.П. Лукашевича, А.К. Ташенко, Н.М. Юрій та інших. У наукових працях Д.П. Богині, М.В. Семикіної, В.В. Онікієнка, О.А. Грішнєвої, Е. М. Лібанової, М.І. Долішнього висвітлено основні проблеми молодіжного сегменту ринку праці. Н.С. Красножон, Ю.О. Гвоздович та О.В. Чуб досліджують інноваційний потенціал молоді. Відзначаючи практичну необхідність одержаних наукових результатів вище згаданих авторів, потрібно відмітити недостатню кількість комплексних досліджень у сфері розвитку інноваційного потенціалу молоді з погляду мотивації та соціальної підтримки талановитої молоді, що свідчить про актуальність теми обраного дослідження.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні потреб молоді, впливу кредитування молоді на розвиток її інноваційного потенціалу та розробці ефективних напрямів кредитування соціальних потреб молоді, спрямованих на розвиток інноваційного потенціалу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною базою наукового дослідження є наукові праці вітчизняних вчених, матеріали періодичних видань, дані Державної служби статистики, результати соціологічних досліджень Міністерства молоді та спорту України, ресурси Internet.

Автором використано такі методи дослідження, як: логічний, системний, економіко-статистичний, графічний, метод аналізу та синтезу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Прийнята 28 червня 1996 р. Конституція України проголосила нашу державу соціальною. Це, перш за все, означає наявність державного пріоритету щодо забезпечення соціальних та економічних прав громадян. Однак існуюча економічна ситуація в Україні, незбалансованість і нерозвиненість діючої системи соціального захисту та соціального забезпечення не дозволяють перетворити цю декларацію на реальність [1, с. 6]. Безумовно, що молодь як соціальна група, завжди була однією з самих незахищених категорій населення. Відповідно, українській молоді з її наявним інноваційним потенціалом, сьогодні вкрай необхідні підтримка й надання соціальних гарантій.

Відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», до молоді відносяться громадяни України віком від 14 до 35 років. Цим Законом визначаються загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молоді, основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні [2]. Проте, ні даний документ, ні базові законодавчі акти державної молодіжної політики не дають визначення поняттю «обдарована молодь», що говорить про недостатню кількість теоретичних та методологічних напрацювань стосовно цієї категорії молоді. Суттєвим недоліком також є недостатня увага до питань створення умов для реалізації здібностей талановитої молоді. Оскільки, основна увага приділяється проблемі пошуку і розвитку здібностей, однак бракує розуміння необхідності розширення можливостей молоді знайти втілення її ідей, розробок, інновацій, тобто можливостей реалізуватися у науці, творчості, виробництві. У першу чергу, це стосується забезпечення відповідним робочим місцем, підтримки у здійсненні наукових пошуків, продовженні, стажування та ін.

Провідні фахівці Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи переконані, що існує тісний зв'язок між станом суспільства, перспективами його розвитку та ставленням соціуму до своїх молодих поколінь, їх стартовими можливостями. Становище молоді, її якісні характеристики, ціннісні орієнтації та життєві плани – це те дзеркало, в якому будь-яке суспільство може побачити своє майбутнє. Молодь є специфічною соціально-демографічною спільнотою, суттєві характеристики і риси якої знаходяться, на відміну від представників старших поколінь, у процесі становлення [3, с. 237]. Чисельність молодих людей віком 15–34 роки у нашій країні становить понад 15,7 млн. осіб, що складає близько 36,7% всього населення країни [4, с. 7, 26–27]. Тому, молодь дійсно є тією категорією населення, від якої безпосередньо залежить майбутній розвиток нашої країни. Проте, на сьогоднішній день існує ряд проблем, що мають

вплив на важливі аспекти життєдіяльності молодого покоління.

Переважає більшість проблем молоді – це складові загальних потреб нашого суспільства. Повсякчас актуальними і невирішеними лишаються питання доступної і якісної освіти, безробіття, неможливість започаткування власної справи, придбання житла, недоступні банківські кредити. Крім того, доволі часто молоді відводиться другорядне місце у сфері праці, що посилює її матеріальну та психологічну залежність від старшого покоління.

Із соціологічного дослідження «Молодь України-2015» [5], яке було представлено на Всеукраїнському форумі «Інновації та реформи молодіжної політики» можна побачити, що пріоритетними сферами, які потребують уваги з боку держави, на думку опитаної молоді, є зайнятість молоді, забезпечення її житлом, підтримка талановитої молоді, популяризація здорового та безпечного способу життя.

Все вищесказане підтверджують і результати соціологічного опитування молодіжних контингентів [6], проведеного Центром незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА» на замовлення Міністерства молоді та спорту України у 2016 р. Так, оцінюючи свої цінності у найближчі три роки, молодь віддає переваги майже тим самим життєвим цінностям, однак здоров'я (55,8%), матеріальне становище, гроші (53,8%) та досягнення поставленої мети (44,3%) мають домінативну цінність. Окрім цього, молодь вважає найважливішим для себе у найближчі три роки підвищити кваліфікацію/отримати перекваліфікацію, приділити увагу релігійному або духовного розвитку, громадській активності, захисту національних інтересів України, а також зробити щось значуще для свого народу, волі та єдності українського суспільства, майбутнього країни (рис. 1).

Оцінюючи своє матеріальне становище, 49% молоді зазначили, що в цілому на життя їм вистачає, але придбання речей тривалого вжитку (таких як меблі, холодильник, телевизор) уже викликає труднощі (рис. 2).

Та молодь, яка не задоволена своїм теперішнім матеріальним становищем (72,3%), вважає, що для його поліпшення необхідно, в першу чергу, вимагати від уряду підвищення зарплати, зниження цін, зниження податків (60,7%), в другу чергу – змінити роботу на більш оплачувану (34,3%), в третю чергу – поїхати з країни (17,4%) [6, с. 46].

Відповідно до цього, держава та суспільство мають забезпечити випереджальну та інноваційну участь у державотворчих процесах, забезпечити духовні і культурні потреби молоді, рівні можливості для розкриття творчого, професійного, інтелектуального потенціалу молоді, набуття молоддю соціального досвіду, формування вміння жити в громадянському суспільстві, підтримку сімей, конкурентноздатність на ринку праці, якісну освіту, формування загальнолюдських ціннісних орієнтацій, патріотизму, національної і громадської свідомості серед молоді, яка б могла забезпечити безперервність розвитку держави Україна, базуючись на державних і

національних цінностях. Необхідно нарешті розпочати розглядати молодь як активну суспільну силу і стратегічний ресурс розвитку країни. Це в сучасних умовах вимагає виділення молодіжної політики як одного з основних загальнонаціональних пріоритетів. Необхідно чітко фіксувати: існує дві зони молодіжної політики, які є для нас пріоритетними. Це робота із двома протилежними групами – талановитою й важкою молоддю [7].

Діяльність держави в сфері соціального становлення та розвитку молоді полягає у: всебічному сприянні задоволенню молодими громадянами своїх потреб; створенні умов для саморозвитку, самореалізації особистості, досягнення нею самостійності; сприянні інтеграції молоді в життєдіяльність суспільства як системи [8, с. 218].

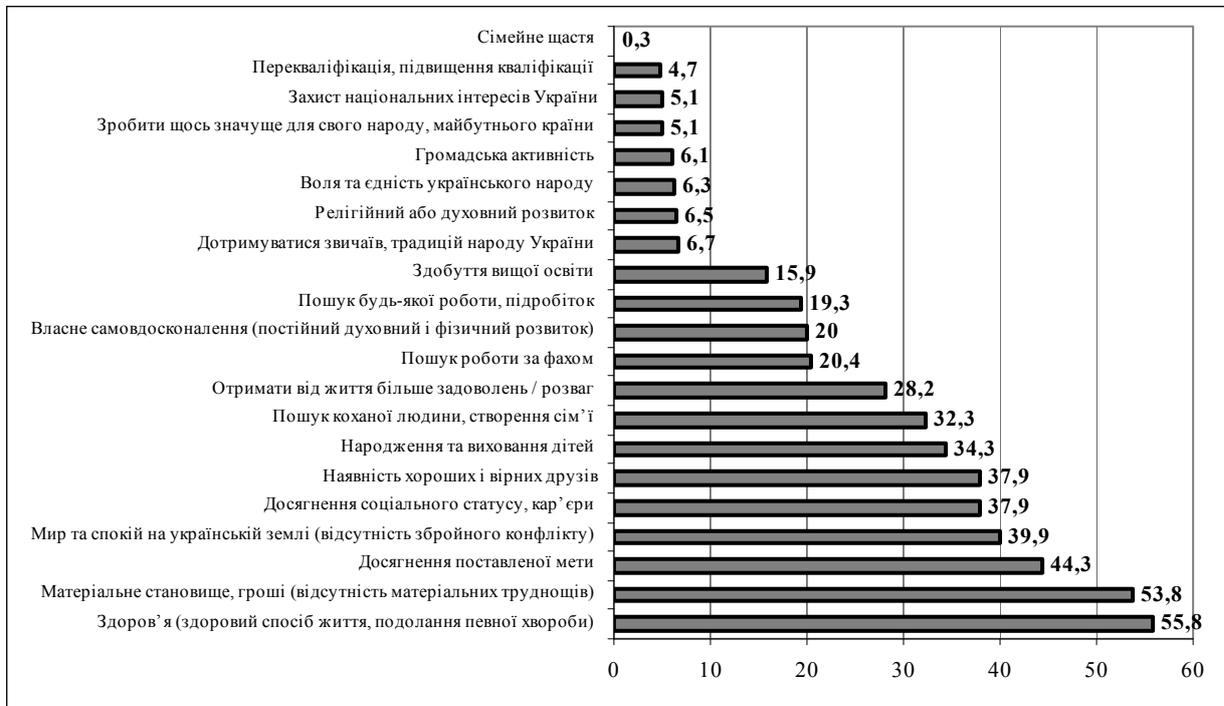

Рис. 1. Розподіл відповідей на питання «Що з переліченого нижче є для Вас найважливішим зараз?» (серед усіх респондентів, N=1200), % [6, с. 8]

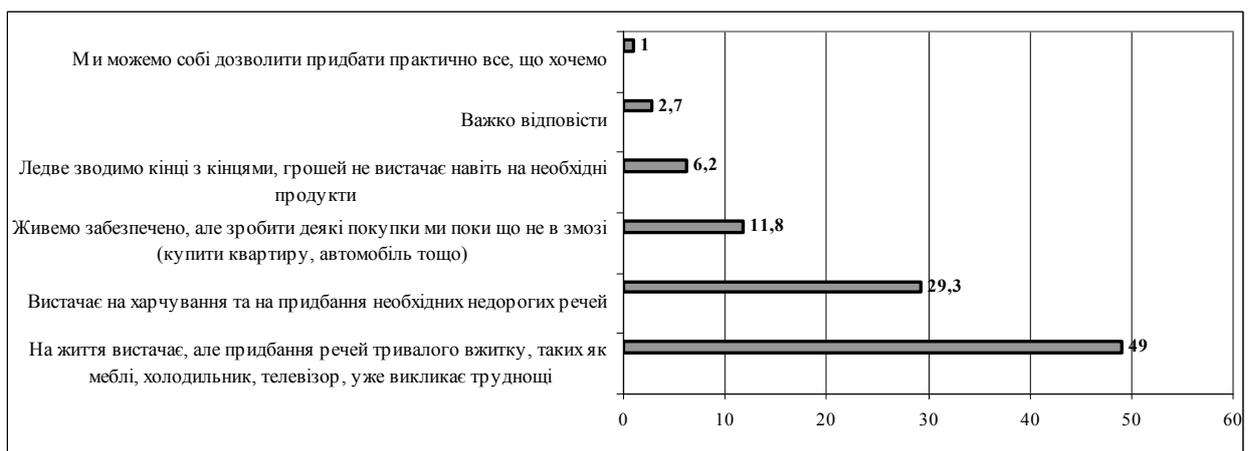

Рис. 2. Розподіл відповідей на запитання «Яке в цілому матеріальне становище Вашої сім'ї?» (серед усіх респондентів, N=1200), % [6, с. 45]

Слід мати на увазі, що молодь суттєво відрізняється своїми ціннісними орієнтаціями від інших категорій населення, у неї є специфічні соціально-економічні проблеми та потреби, які є вирішальними при виборі напрямку навчання, розвитку і трудової діяльності. В першу чергу,

головна проблема – відсутність стартових можливостей для становлення стійкої позиції в житті. В силу цього, молода людина, на нашу думку, буде належати до інструментально мотивованої особистості, для якої важливим є грошовий еквівалент заробітку та інші матеріалізовані

еквіваленти благ: житло, земельна ділянка, автомобіль тощо. Такий працівник здатен працювати з високою віддачею на будь-якій роботі, якщо його праця справедливо й високо оплачується [9, с. 49].

Враховуючи все вищезгадане, вбачаємо стимулом для розвитку інноваційного потенціалу молоді у наданні соціальних кредитів. Оскільки, завдяки кредитуванню населення задовольняється потреба у промислових товарах, предметах побутового призначення, послугах, покращуються житлові умови, зростає ефективність проведення демографічної політики [10, с. 93]. Оскільки переконані, що важливим фактором формування та

розвитку інноваційного потенціалу є сприятливий вплив соціального середовища, в якому проживає молода людина.

В широкому розумінні, соціальний кредит являє собою допомогу людям, які через невеликий рівень доходів не можуть отримати кредит на звичайних умовах. Соціальний кредит може бути направлений також і на здобуття вищої або середньої спеціальної освіти, медичну або професійну реабілітацію, відкриття власної справи. Відповідно до цього, напрямки та пропозиції щодо кредитування молоді представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Пропозиції по задоволенню потреб молоді як носія інноваційного потенціалу за рахунок використання комплексної програми кредитування за напрямками [розробка автора]

Напрямок кредитування	Зміст пропозицій
Рівень життя та матеріальне забезпечення	1) Сприяти реалізації ст. 9 ЗУ «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», у якій йдеться про підвищення рівня життя молоді, зокрема, за рахунок різного роду соціальних виплат. 2) Надавати стипендії, гранти та премії для обдарованої молоді, які є одним із основних напрямів державного заохочення та стимулювання здібної молоді.
Житло	1) Сприяти реалізації ст. 10 ЗУ «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», де зазначено порядок погашення кредитів на житло. 2) Доцільно внести зміни до Статуту Державної спеціалізованої фінансової установи «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» щодо порядку оформлення черги на молодіжні іпотечні кредити у напрямку збільшення ваги таким кандидатам на отримання позики, як «науковий співробітник», «кандидат наук», «доктор наук» і т.п. 3) Відновити механізми державної підтримки для будівництва житла (30/70), оскільки у 2015 р. фінансування укладання нових договорів не передбачено Державним бюджетом України. 4) Встановити відповідність цін на житло до рівня купівельної спроможності молоді. 5) Відновити програму здешевлення вартості іпотечних кредитів для забезпечення доступним житлом громадян, які потребують поліпшення житлових умов, фінансування якої з 2015 р. не передбачено Державним бюджетом.
Освіта, культурний розвиток	1) Сприяти реалізації ст. 11 ЗУ «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» щодо надання можливості отримання молодими громадянами України пільгових довгострокових кредитів на здобуття освіти у вищих навчальних закладах за різними формами навчання, незалежно від форм власності за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів. 2) Разом з державним пільговим кредитуванням в Україні повинно активно функціонувати банківське кредитування освіти комерційними банками. 3) Частково фінансувати стажування у кращих вітчизняних і закордонних навчальних та наукових закладах.
Здоров'я	1) Запровадити обов'язкове соціальне медичне страхування. 2) Відновити медичне обслуговування за рахунок бюджету.
Самозайнятість, молодіжне підприємництво	1) Сприяти реалізації ст. 8 ЗУ «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», яким передбачено, що держава підтримує і сприяє розвитку підприємницької ініціативи та діяльності молоді. 2) Створити систему фінансування молодих підприємців-початківців, що займаються інноваційною діяльністю. 3) Утворити молодіжний фонд підтримки підприємництва.

За нашим переконанням, реалізація наведених пропозицій дозволить:

- поліпшити економічне становище, соціально-побутові й житлові умови молоді і молодих родин;
- зміцнити інститут молоді родини;
- підвищити духовно-моральний, інтелектуальний і творчий потенціал молодих громадян;
- удосконалити систему соціальної підтримки й правового захисту молоді;
- підвищити рівень ділової й підприємницької активності молоді;
- підвищити рівень поінформованості молодих громадян про їх права й обов'язки щодо можливостей реалізації своїх прав на охорону здоров'я, збори, соціальне обслуговування, професійну орієнтацію, працевлаштування, відпочинок.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що соціальні проблеми молоді проявляються надзвичайно гостро, і на їх вирішення мають перш за все сконцентруватися зусилля державної та регіональної молодіжної політики, оскільки потребують абсолютно конкретних і адекватних до ситуації підходів у їхньому вирішенні. Крім того, незважаючи на різноманітні потреби молоді, у наш час значно розширилися можливості для власного вибору життєвого шляху, стилю життя, системи ідеалів і цінностей. Одночасно зростає індивідуальна відповідальність за власний вибір, потреба в самопізнанні та самоутвердженні.

ВИСНОВКИ

Отже, сформулюємо такі основні висновки та рекомендації. По-перше, важливо створювати умови для самореалізації молоді і включення молоді в процеси розвитку України як на державному, так і на регіональному рівнях. Сутність таких умов має полягати у забезпеченні правової й соціальної захищеності молоді, наданні молодому громадянину гарантованого державою мінімуму соціальних послуг з навчання, виховання, духовного і фізичного розвитку, охорони здоров'я, професійної підготовки й працевлаштування шляхом кредитування. По-друге, держава та суспільство мають забезпечити рівні можливості для розкриття творчого, професійного, інтелектуального потенціалу молоді, набуття молоддю соціального досвіду, формування вміння жити в громадянському суспільстві, підтримку сімей, конкурентноздатність на ринку праці, якісну освіту, формування загальнолюдських ціннісних орієнтацій,

патріотизму, національної і громадської свідомості серед молоді, яка б могла забезпечити безперервність соціально-економічного, інноваційного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. – К.: Центр громадської експертизи, 2009. – 104 с.
2. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>.
3. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. – 248 с.
4. Розподіл постійного населення України за статтю та віком: стат. збірник / Відп. за вип. М. Б. Тімоніна. – Київ: Державна служба статистики України, 2016. – 348 с.
5. Молодь України – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/dyna_content/UA / Molod_ Ukraine_2015_UA.pdf.
6. Результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді «Цінності української молоді», 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dsmsu.gov.ua/media/2016/11/03/23/Zvit_doslidjennya_2016.pdf.
7. Молодь України як основа інноваційного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=41454.
8. Мельник М.О. Процес соціального становлення та розвитку молоді як об'єкт державної політики / М.О. Мельник // Ефективність державного управління. – 2013. – Вип. 35. – С. 212–219.
9. Petina O.M. Youth housing loans as a motivational tool for the development of innovative potential of youth / O.M. Petina // Economics, management, law: realities and perspectives: Collection of scientific articles. – Les Editions L'Originale, Paris, France. – 2016. – P. 48–55.
10. Стопчак А.Ю. Стан і перспективи соціального кредитування в Україні / А.Ю. Стопчак // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. – 2010. – № 4(2). – С. 93–97.

САННИКОВА

Світлана Федорівна
fsannikova@mail.ru

УДК 330.341.1

НАУКОВЕ ПІДґРУНТЯ ТА ОСНОВНІ
ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ
УКРАЇНИ

ІВАНОВА

Марина Володимирівна
marina_i-r@mail.ruк.т.н., доцент кафедри
менеджменту виробничої
сфери, ДВНЗ «Національний
гірничий університет»SCIENTIFIC BACKGROUND AND MAJOR
TRENDS OF THE INNOVATIVE ACTIVITY
OF UKRAINE INDUSTRIAL ENTERPRISESк.х.н., доцент кафедри
економіки промисловості та
організації виробництва,
ДВНЗ «Український
державний хіміко-
технологічний університет»

У статті встановлені негативні тенденції в розвитку наукової і науково-технічної та інноваційної сфер в Україні. Обґрунтовано, що найбільш впливовим стимулом підвищення інноваційної активності є отримання реального ефекту від інновацій, тому слід ретельно добирати прийнятні інноваційні проекти, які забезпечують суттєві конкурентні переваги та найбільшу ефективність в реальних умовах діяльності конкретного підприємства.

В статье установлены негативные тенденции в развитии научной и научно-технической и инновационной сферах в Украине. Обосновано, что наиболее влиятельным стимулом повышения инновационной активности является получение реального эффекта от инноваций, поэтому следует тщательно подбирать приемлемые инновационные проекты, которые обеспечивают существенные конкурентные преимущества и наибольшую эффективность в реальных условиях деятельности конкретного предприятия.

The article sets the negative trends in the development of scientific and technical and innovation spheres in Ukraine. It is proved that the real effect from innovation is the most powerful incentive of increasing the innovation activity, so enterprises should carefully choose the appropriate innovative projects that provide significant competitive advantages and the highest efficiency in real activity conditions of a particular company.

Ключові слова: інноваційна активність, науково-технічна діяльність, ефективність, розвиток, тенденції

Ключевые слова: инновационная активность, научно-техническая деятельность, эффективность, развитие, тенденции

Keywords: innovative activity, scientific and technical activities, efficiency, development, trends

ВСТУП

Інноваційна діяльність є основою розвитку економіки. Однак інноваційні процеси в економіці України не набули вагомих масштабів. В Україні менше 20 % промислових підприємств займаються інноваційною діяльністю, що значно нижче порогового значення (25 %) і аналогічного показника провідних індустріальних країн (Німеччина – 81,6%, Бельгія – 67,4, Ірландія – 66,0, Швеція і Нідерланди – 60,3, Австрія – 60,2, Фінляндія – 59,2 %). Проблемами інноваційного розвитку є: несформований з боку промисловості попит на інновації, висока його якість та слабкі ринкові стимули для розвитку наукоємного виробництва, неіснуюча система стимулювання інноваційної діяльності, наукові розробки не доводяться до їх комерційного використання, фінансування науки в Україні не досягає того рівня (понад 0,9 % ВВП), починаючи з якого наука може істотно впливати на розвиток економіки, слабкими є зв'язки науки з промисловістю, низька зацікавленість керівників промислових підприємств у фінансуванні

наукової сфери і в подальшому використанні її розробок у виробництві, нерозуміння промисловцями вигідності інноваційної діяльності [1]. Країна і досі не стала на інноваційний шлях руху економіки, тому питання аналізу тенденцій та перспектив розвитку інноваційної діяльності залишаються і надалі актуальними.

Питанням інноваційної діяльності підприємств в аспектах її оцінки, активізації, стимулювання, проблем розвитку присвячені праці таких вчених як О.І. Амоша, Ю.М. Бажал, П.Т. Бубенко, В.М. Геєць, А.В. Гриньов, Н.П. Гончарова, В.І. Захарченко, С.М. Ілляшенко, Ю.В. Кіндзерський, Н.В. Краснокутська, Д.О. Куліков, І.Г. Манцуров, М.М. Меркулов, В.П. Семиноженко, Л.І. Федулова, Д.М. Черванов, А.І. Яковлев.

Науковцями проведено багато досліджень стосовно інноваційної діяльності підприємств, але проблеми забезпечення наукового підґрунтя інноваційної діяльності не до кінця вивчені. Також залишаються недостатньо опрацьованими питання

прийнятних на сьогодні напрямів активізації інноваційної діяльності та результативних способів їх практичної реалізації.

МЕТА РОБОТИ

полягає у встановленні наукового підґрунтя та основних тенденцій інноваційної активності промислових підприємств України і визначенні сучасних прийнятних напрямків активізації інноваційної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є матеріали періодичних видань та дані Державної служби статистики України. При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного, графічного аналізу, наукового узагальнення, порівняння, трендового аналізу – для виявлення тенденцій розвитку наукової і інноваційної

активності вітчизняних суб'єктів наукової та підприємницької діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Лише прискорений розвиток інноваційних процесів, який спирається на ефективне використання науково-технічного потенціалу, є основним фактором економічного зростання країни, тому досить актуальною стає проблема реалізації досягнень науково-технічного прогресу у підприємницькій діяльності [2]. Підґрунтям впровадження інновацій є розвиток науки та здійснення науково-технічних робіт. Загальний обсяг наукових та науково-технічних робіт (ННТР), виконаних власними силами наукових організацій України, з 2000 р. до 2015 р. у вартісному виразі мав тенденцію до зростання з високим рівнем достовірності апроксимації ($R^2 = 0,9738$), зростання відбулося за цей період і за всіма його складовими (рис. 1).

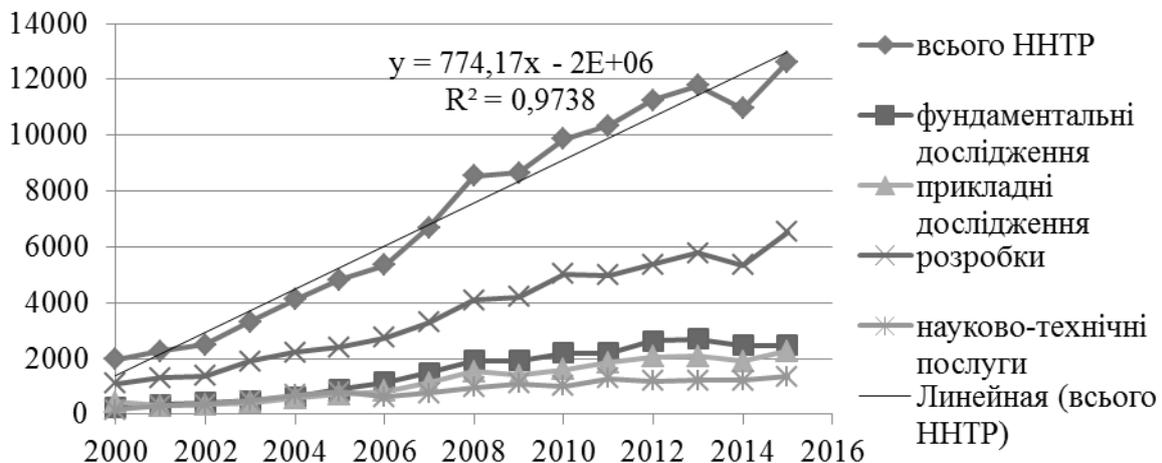

Рис. 1. Динаміка обсягу наукових та науково-технічних робіт, млн. грн. [розроблено авторами за даними [3]]

На основі статистичних даних [3] з'ясовано, що з 2000 р. по 2015 р. обсяг науково-технічних розробок зріс у 5,9 раза, обсяг фундаментальних досліджень збільшився у 9,2 раза, прикладних досліджень – у 5,2 раза, обсяг науково-технічних послуг – у 8 разів. Але якщо виключити фактор зростання цін, то обсяг наукових та науково-технічних робіт 2015 року у вартісному виразі у цінах 2010 р. майже не змінився: з 2010 р. по 2015 р. обсяг науково-технічних розробок збільшився у 1,08 раза, обсяг досліджень зріс у 1,06 раза, обсяг науково-технічних послуг збільшився у 1,11 раза (розраховано за даними [4, С. 99]). Це пов'язано з тим, що за період з 2010 р. по 2015 р кількість виконаних наукових та науково-технічних робіт в натуральному виразі зменшилася з 52037 од. до 41070 од., з них кількість робіт зі створення нових видів техніки і технологій зменшилася з 8024 од. до 4776 од. (в 1,68 раза) [4, С. 103]. Розподіл фінансування внутрішніх витрат на виконання ННТР у 2015 р. за джерелами фінансування склав: кошти бюджету – 35,1 %, власні кошти – 24,6 %, кошти вітчизняних замовників – 20,1 %, кошти іноземних джерел – 18,2 %, інших джерел – 2 % [4, С. 65]. У розвинутих країнах частка державних коштів набагато вища, тому позитивним було б збільшити

фінансування наукової і науково-технічної діяльності за рахунок бюджету, а також у більшому обсязі залучати іноземні кошти та кошти вітчизняних інвесторів. Науковий потенціал України ще не втрачений, але необхідно працювати в напрямку активного залучення інвестицій для здійснення НДДКР, а для цього безупинно та переконливо доводити конкурентоспроможність вітчизняної науки та наукових досліджень.

Щоб зменшити вплив таких факторів як зростання чи уповільнення економічного розвитку економіки країни, інфляційних процесів на обсяги ННТР дослідимо наукомісткість ВВП, розраховану як відношення витрат на наукові і науково-технічні роботи до ВВП за даними [3, 5]. ВВП зріс з 170070 млн. грн. у 2000 р. до 1979458 млн. грн. у 2015 р. [5], тобто в 11,64 раза. Динаміка наукомісткості ВВП за період з 2000 р. по 2015 р. свідчить, що питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП мала тенденцію до зменшення з високим рівнем достовірності апроксимації ($R^2 = 0,8856$); за видами робіт спостерігається стрімке зменшення частки розробок у ВВП, а в останні 4 роки більш повільними темпами зменшуються частки і

досліджень, і науково-технічних послуг у ВВП України (рис. 2).

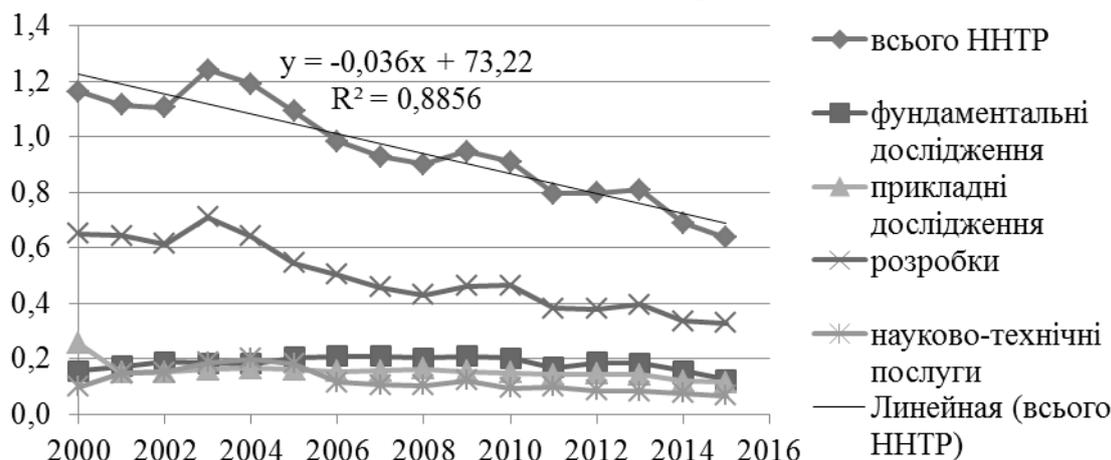

Рис. 2. Динаміка питомої ваги обсягу наукових та науково-технічних робіт за видами робіт у ВВП, %

[розроблено авторами за даними [3,5]]

Так, якщо, питома вага витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у ВВП в Україні у 2014 р. складала 0,69 %, то у Фінляндії цей показник дорівнював 3,17 %, у Швеції – 3,16 %, у Данії – 3,05 %, у Німеччині – 2,87 %, у Чеській республіці – 2 %, у Польщі – 0,94 %, у Чорногорії, Румунії, Кіпрі, Латвії та Сербії – від 0,36% до 0,77%, тобто показник України нижче, ніж у більшості країн ЄС [4, С. 132]

Такі протилежні направленості щодо постійно зростаючих видатків на виконання науково-технічних робіт та зменшення наукомісткості ВВП відображають негативні тенденції в розвитку науково-технічної сфери України. Ці негативні обставини свідчать про відсутність необхідного підґрунтя для впровадження інновацій, зумовлюють неінноваційний розвиток української промисловості, відображаються на інноваційній активності вітчизняних підприємств та економічному стані країни.

Масштаби інноваційної діяльності в Україні характеризуються кількістю суб'єктів господарювання, що мають справу з інноваціями в процесі своєї діяльності, обсягами витрат на інновації, кількістю реалізованих інноваційних процесів, впроваджених у виробництво нових технологій, інноваційних видів машин, устаткування, апаратів, приладів, освоєних нових видів продукції чи вдосконалених наявних, обсягами реалізованої інноваційної продукції, робіт, послуг та ін. Обсяг витрат на інновації з 2006 р. зазнає значних коливань (рис. 3). Падіння рівня інноваційних витрат спостерігалось протягом 2009-2010 рр. і 2012-2014 рр. Однак позитивним є зростання витрат на інновації у 2015 р. до 13813,7 млн. грн., в основному за рахунок придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (11141,3 млн. грн., 80,65 % від загальних витрат на інновації).

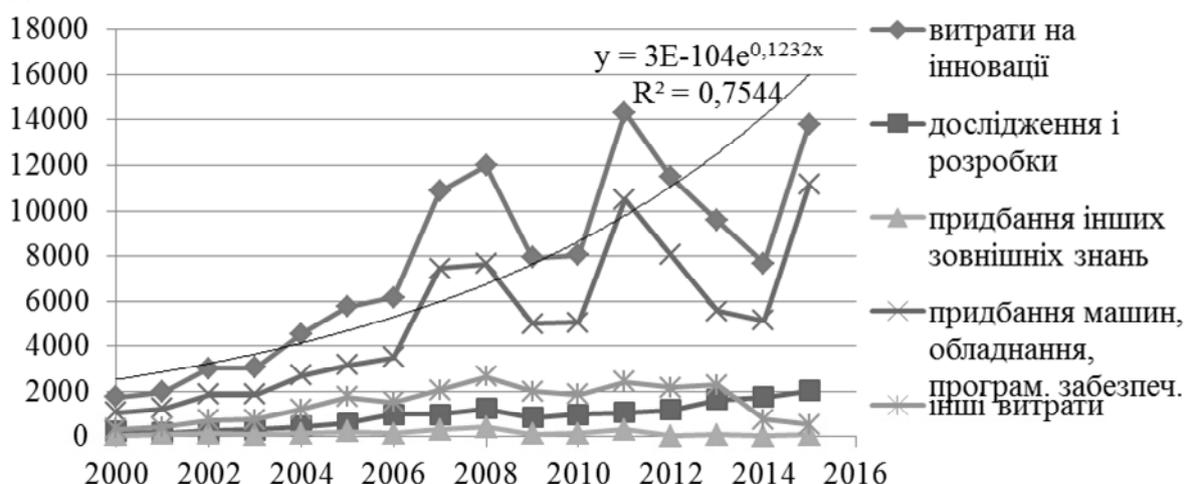

Рис. 3. Динаміка витрат на інновації, млн. грн. [розроблено авторами за даними [3]]

Основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств – 13427 млн. грн (або 97,2% загального обсягу витрат на інновації). Кошти державного та місцевих бюджетів становили 589,8 млн. грн. (0,7%); кошти

вітчизняних інвесторів склали 132,9 млн. грн. (1,9%); обсяг кредитів становив 113,7 млн. грн. (0,8%) [4].

Спираючись на вітчизняний і закордонний досвід інноваційної діяльності позитивним було б підвищення рівня державного фінансування

інноваційних витрат та збільшення обсягів придбання нових технологій як досить перспективних заходів для отримання конкурентних переваг.

Результати кореляційно-регресійного аналізу залежності ВВП та обсягів реалізованої промислової продукції від витрат на інновації показали, що зв'язок між витратами на інновації та економічним результатом функціонування всієї економіки (ВВП) досить тісний ($R^2 = 0,821$). Зміна обсягів реалізованої продукції на 80,91 % залежить від варіації витрат на інновації ($R^2 = 0,8091$). При збільшенні витрат на інновації, темпи реалізації продукції зростають менше, ніж валовий внутрішній продукт [6]. Аналізуючи з 2000 р., витрати на інновації виявляють загальну тенденцію до зростання з рівнем достовірності апроксимації $R^2 = 0,7544$. Щоб зменшити вплив інфляційних факторів та проявів

зростання чи спаду виробництва співставимо обсяги витрат на інновації з рівнями ВВП (рис. 4).

Динаміка питомої ваги витрат на інновації у ВВП виявляє тенденцію до зменшення, тобто відносно результату економічної діяльності країни величина вкладень коштів у інновації зменшується, що відображає негативні тенденції в розвитку інноваційної сфери України.

Відносно 2000-2002 рр. за останні 16 років зрушень у бік підвищення інноваційної активності, крім зростаючих витрат на інновації, не відбулося. Навпаки, знизилася частка реалізованої інноваційної продукції у промисловій (рис. 5). Частки підприємств, що займалися і впроваджували інновації, після падіння у 2005-2006 рр. тільки у 2012 р. наблизилися до рівня 2000 р.

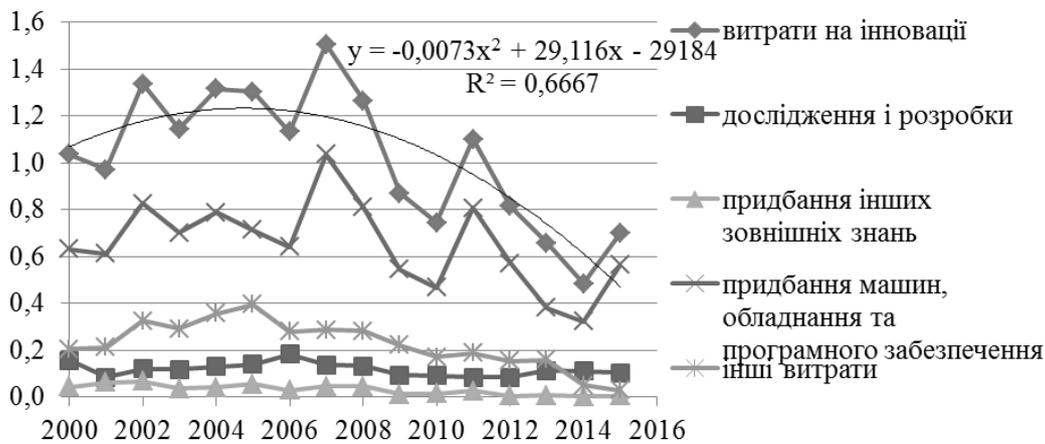

Рис. 4. Динаміка питомої ваги витрат на інновації у ВВП, % [розроблено авторами за даними [3,5]]

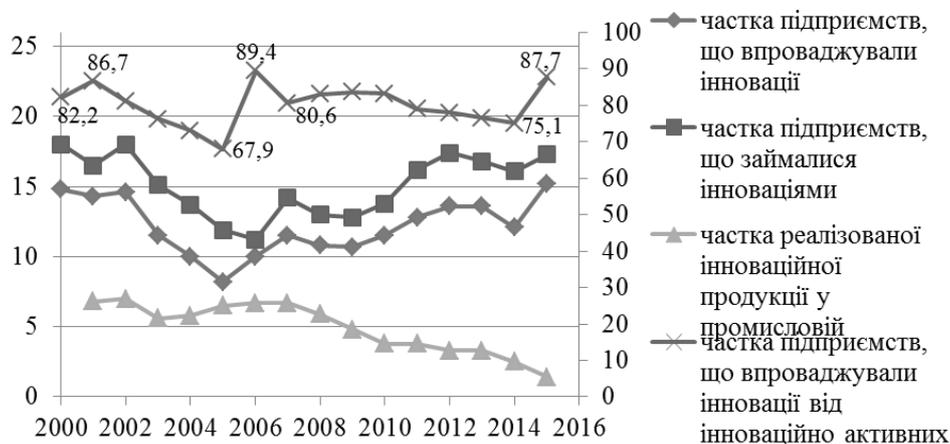

Рис. 5. Динаміка питомої ваги підприємств, що займаються інноваціями, впроваджували інновації від загальної кількості та від кількості інноваційно активних підприємств, реалізованої інноваційної продукції у промисловій частці підприємств, що впроваджували інновації від інноваційно активних [розроблено авторами за даними [3]]

Результатом роботи підприємств, що впроваджували інновації, є реалізація інноваційної продукції, інноваційних процесів, освоєння нових видів продукції та ін. Результати діяльності інноваційно активних підприємств свідчать, що обсяги реалізованої інноваційної продукції зменшилися з 42,4 млрд. грн. у 2011 р. до 23,1 млрд. грн. у 2015 р., за цей період кількість впроваджених нових технологічних процесів зменшилася з 2510 од. до 1217 од. Зростання освоєння нових видів продукції з 2408 од. у 2010 р. до

3661 од. у 2014 р. не набуло подальшого збільшення і у 2015 р. склало 3136 од. [3]. Суттєвих позитивних зрушень у результатах інноваційної діяльності промислових підприємств за останні роки не відбулося.

В масштабах країни реалізацію інноваційних процесів ускладнюють: неефективність нормативно-правової бази; нерозвинутість інноваційної інфраструктури; неясність економічної вигоди від використання інтелектуальної власності, недостатня

увага до просування інновацій з боку держави. Стримуючими факторами активізації інноваційної діяльності для підприємств є брак власних фінансових ресурсів, висока вартість нововведень, економічні ризики, тривалі строки окупності, недостатня бюджетна підтримка інновацій, відсутність сучасних фахівців [7].

У зв'язку із малоімовірним посиленням участі держави та слабкою надією на збільшення участі іноземних інвесторів у фінансуванні інноваційних проектів в найближчі роки, підприємствам, як і завжди, коли фінансування інноваційної діяльності відбувалося в основному за рахунок власних коштів, слід сподіватися на власну підприємливість. Незважаючи на великий ризик, інноваційна діяльність характеризується високою прибутковістю. Проте досі більшістю промислових підприємств інноваційна діяльність не сприймалася як основний шлях створення конкурентних переваг для отримання прибутку. Однак, певна кількість підприємств у країні є інноваційно активними, тому що їх керівництво зуміло зрозуміти певний зиск у використанні інновацій, і, незважаючи на велику ризикованість інноваційної діяльності, знайшли вдалі для них інноваційні проекти, які дозволяють отримати значний ефект у разі їх реалізації та здобути довгострокові конкурентні переваги. Доступною, невитратною та актуальною на даний час є пропаганда вигід інноваційної діяльності на прикладі успішних підприємств, зисків від зацікавленості керівників промислових підприємств у фінансуванні наукової сфери і в подальшому використанні її розробок у виробництві.

Суб'єкти господарювання зараз знаходяться у жорсткій конкурентній боротьбі, тому, на нашу думку, кількість підприємств, які будуть в більшому чи меншому ступені використовувати інновації у своїй діяльності та ставати інноваційно активними, зростатиме, так як, хоча б, через здорожчання всіх видів ресурсів, особливо паливно-енергетичних та трудових, вони будуть вимушені шукати нові технології, використовувати нову техніку та застосовувати нові організаційні рішення, щоб зменшити поточні витрати.

З метою пошуку доцільних для підприємств напрямів інноваційного розвитку суб'єктам господарювання необхідно здійснювати аналіз окремих видів інновацій щодо результатів від їх впровадження – підвищення якості, конкурентоспроможності, ефективності діяльності тощо та обґрунтовувати інноваційні інвестиції виходячи з джерел їх фінансування, оцінювати їх ефективність. Таке обґрунтування знизить ризикованість інноваційних заходів і дозволить в подальшому розширяти масштаби інноваційної діяльності. Отримання реального ефекту від інновацій – це найбільш впливовий стимул підвищувати інноваційну активність. Тому слід ретельно обирати прийнятні інноваційні проекти, максимально досконало прогнозувати їх економічну ефективність та можливі конкурентні переваги. У виборі варіантів інноваційних напрямків розвитку на підприємстві

повинні розглядатися можливості і доцільність освоєння нових видів продукції; впровадження нових технологій, вдосконалення організаційної структури та обирати серед них найбільш прийнятні і ефективні для реальних умов діяльності конкретного підприємства.

ВИСНОВКИ

Дослідження динаміки обсягів наукових та науково-технічних робіт, наукоємності ВВП, показників інноваційної діяльності промислових підприємств виявило негативні тенденції в розвитку наукової і науково-технічної та інноваційної сфер в Україні. У зв'язку із малоімовірним збільшенням участі держави та іноземних інвесторів у фінансуванні інноваційних проектів в найближчі роки підприємствам слід і надалі в основному розраховувати на самостійний пошук коштів і сподіватися на власну підприємливість, для цього здійснювати глибокий аналіз результативності впровадження інновацій щодо підвищення якості, конкурентоспроможності, ефективності діяльності тощо. Отримання реального ефекту від інновацій – це найбільш впливовий стимул підвищувати інноваційну активність. Суб'єктам господарювання слід ретельно добирати прийнятні інноваційні проекти, які забезпечують суттєві конкурентні переваги та найбільшу ефективність в реальних умовах діяльності конкретного підприємства.

Список використаних джерел

1. Підричева І.Ю. Інноваційна діяльність в промисловості України: проблеми, ризики, напрями активізації / І.Ю. Підричева // Наука та інновації. – 2014. – Т. 10, № 5. – С. 61-68.
2. Сосова Т.К. Інноваційна діяльність як ключовий фактор розвитку підприємництва в Україні / Т.К. Сосова // International scientific journal. – 2016. – № 4(2). – С. 99-103.
3. Наукова та інноваційна діяльність / Наука, технології та інновації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Наукова та інноваційна діяльність України [Електронний ресурс] // Статистичний збірник. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України». – 2016. – 257 с. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Валовий внутрішній продукт / Національні рахунки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Саннікова С.Ф. Напрямки підвищення інноваційно-інвестиційної активності промислових підприємств регіонів України / С.Ф. Саннікова, М.В. Іванова // Інноваційно-інвестиційна політика сталого розвитку регіонів України: від теорії до практики. Колективна монографія. За заг. ред. К.Ф. Ковальчука. – Дн-ськ: ІМА-прес, 2012. – Т. 2. – С. 109-125.
7. Федулова Л.І. Інноваційний вектор розвитку промисловості України / Л.І. Федулова // Економіка України". – 2013. – 5. – С. 30-37.

СТОРОЖЧУК

УДК 330.82:334

Володимир Миколайович
svnjazz1977@gmail.com

ЕКОНОМІЧНА ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ: СИСТЕМНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

ECONOMIC LIBERALIZATION: SYSTEM ANALYSIS RESEARCH

аспірант кафедри
міжнародних відносин
Київського національного
торговельно-економічного
університету, Державна
фіскальна служба України

У статті обґрунтовано доцільність розгляду економічної лібералізації як системного об'єкту дослідження. Визначено елементи системи управління лібералізацією. За результатами змістового аналізу підходів до трактування поняття «економічна лібералізація» встановлено основні складові управління економічною лібералізацією як системи. Запропоновано визначення економічної лібералізації з точки зору системного підходу.

В статье обоснована целесообразность рассмотрения экономической либерализации как системного объекта исследования. Определены элементы системы управления либерализацией. На основе результатов содержательного анализа подходов к трактовке понятия «экономическая либерализация» установлены основные составляющие управления экономической либерализацией как системы. Предложено определение экономической либерализации с точки зрения системного подхода.

In the article the expediency of consideration economic liberalization as the system research object is grounded. The elements of liberalization management system are defined. The basic components of economic liberalization management as the system based on the result of semantic analysis of approaches to the interpretation of the "economic liberalization" concept are identified. The definition of economic liberalization is proposed from a systems perspective is proposed.

Ключові слова: економічна лібералізація, системний підхід, система управління, обмеження

Ключевые слова: экономическая либерализация, системный подход, система управления, ограничения

Keywords: economic liberalization, system approach, management system, restrictions

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин і світової економічної системи лібералізація і як суспільно-політичне, і як економічне явище набуває характеру глобальної світової тенденції. Прагнення до усунення або мінімізації будь-яких штучних обмежень (національних, ментальних, гендерних, релігійних) в усіх сферах людської діяльності відкриває нові можливості для реалізації потенціалу окремих громадян, етнічних угруповань, націй та, зрештою, держав як суб'єктів міжнародних економічних відносин. Особливе значення у контексті забезпечення економічного розвитку держави набуває лібералізація економічних процесів, яка є загальновизнаною тенденцією сьогодення. Слід зазначити, що оперуючи поняттям «економічна лібералізація» у найрізноманітніших його контекстах [4, 7, 11, 13, 15], дослідники залишають поза увагою питання чіткого тлумачення його семантичної сутності. В кінцевому підсумку, нехтування апаратом термінологічного аналізу призводить до невизначеності причинно-наслідкових зв'язків у перебігу лібералізаційних процесів та неможливості чітко окреслити їх очікувані результати та потенційні наслідки. Підвищенню обґрунтованості дослідження

лібералізаційних процесів в економіці сприятиме, зокрема, установлення сутності економічної лібералізації з точки зору системного підходу.

МЕТА РОБОТИ

полягає у визначенні сутності економічної лібералізації з точки зору системного підходу та установлення її особливостей як системного об'єкту дослідження.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань та ресурси Internet.

При проведенні дослідження використано методи системного аналізу, порівняння та узагальнення, структурно-логічного аналізу та графічного моделювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

У загальному випадку термін «лібералізація» (англ. liberalisation, фр. libéralisation, лат. liberalis – вільний, _libera-lis – такий, що стосується свободи) трактується як: надання більших свобод в усіх сферах суспільного життя [5]; зняття та послаблення обмежень, надання свободи дій [7]; надання більшої свободи, вивільнення [6]; зняття обмежень, надання

свободи [18]; процес розширення певних прав та свобод й усунення відповідних обмежень [17]; пом'якшення державного або державно-бюрократичного тиску (контролю) на різні сфери суспільного життя – політику, економіку, право тощо [12].

Узагальнюючи словникові визначення терміну «лібералізація», можна побачити, що ключовими визначальними категоріями при його трактуванні є надання свободи та зняття (усунення, послаблення) обмежень. На наш погляд, між цими категоріями існує причинно-наслідковий зв'язок, на якому слід наголосити при визначенні сутності процесу лібералізації незалежно від сфери, у якій він відбувається. А саме – оскільки надання свободи власне й реалізується шляхом усунення обмежень, можемо вважати метою лібералізації надання свободи, а засобом досягнення цієї мети – зняття або зменшення відповідних обмежень. Зрозуміло, що незалежно від сфери наявності обмежень, правом їх установлення (та, відповідно, усунення) володіють певні суб'єкти управління – інституції, органи управління, посадові особи та ін. Результатом прийняття відповідних рішень щодо лібералізації буде набуття об'єктами управління прав та свобод у певній сфері їх діяльності. Відповідно, під лібералізацією у загальному сенсі можемо розуміти процес усунення суб'єктом управління встановлених обмежень з метою надання об'єкту управління свободи у відповідній сфері діяльності. Наявність суб'єкта управління, об'єкта управління, мети та засобу їх взаємодії створює підґрунтя для розгляду процесу лібералізації з точки зору системного підходу. В якості суб'єкта управління (керуючого органу), що здійснює управлінський вплив, виступають органи управління та інституції, наділені повноваженнями щодо накладання та усунення обмежень у відповідній сфері. В якості об'єкта управління (керованого органу) виступають отримувачі відповідних прав і свобод, сутність та перелік яких конкретизуються залежно від сфери діяльності. Зв'язок між керуючим та керованим органами (т. зв. прямий зв'язок) представляє собою управлінський вплив, який чинить керуючий орган на керований з метою досягнення мети функціонування системи. В даному випадку управлінський вплив являє собою конкретні дії щодо усунення обмежень, наслідок яких відчуває об'єкт управління у своїй діяльності. Протилежний за напрямом дії зв'язок (від керованого органу до керуючого) називається зворотним зв'язком та є необхідною умовою ефективного функціонування будь-якої системи. Наявність зворотного зв'язку дозволяє керуючому органу, на основі аналізу реакції керованого органу, оцінити дієвість управлінського впливу та, у разі

необхідності, відкоригувати його інтенсивність та інші характеристики.

Керуючись загальними уявленнями про складові системи управління та їх взаємозв'язок [10], можемо графічно зобразити систему управління лібералізацією (рис. 1).

Наступний рівень конкретизації дослідження передбачає встановлення сутності лібералізації як економічного явища.

Лібералізація економіки (економічна лібералізація, лібералізація економічних процесів, лібералізація економічної діяльності та ін.) трактується як:

розширення свободи економічних дій господарюючих суб'єктів, зняття [14, 20, 9] або зменшення [20, 9] обмежень на економічну діяльність, розкріпачення підприємництва [14, 20, 9];

усунення або послаблення державного контролю над економічною активністю комерційних суб'єктів, галузей та секторів економіки [1];

скасування або послаблення державного контролю над економічною діяльністю та економічними параметрами (ціною, заробітною платою, відсотковою ставкою, обмінним курсом) [19];

процес розширення волі економічних дій суб'єктів підприємницької діяльності, зняття обмежень на фінансово-економічну діяльність, розкріпачення підприємництва [12];

усунення обмежень, скасування або послаблення державного контролю, розширення свободи діяльності для економічних суб'єктів [16];

зняття кількісних та якісних обмежень на економічну діяльність [2];

процес ослаблення обмежень на здійснення ринкової діяльності і операцій [4];

процес звільнення економіки від зайвого управлінського впливу державної влади на ринкові механізми [3].

Як свідчить навіть поверхневий аналіз наведених визначень, у трактуваннях поняття «економічна лібералізація», знову-ж таки, відсутнім є наголошення на наявності причинно-наслідкового зв'язку між наданням економічної свободи (мета) та зняттям / послабленням обмежень (інструмент, механізм). Змістовий аналіз визначень економічної лібералізації у системних координатах, результати якого подано у табл. 1, дозволяє визначити основні складові процесу управління економічною лібералізацією з точки зору системного підходу та надати таке її визначення: економічна лібералізація (лібералізація економіки) – це процес усунення / послаблення державами та міжнародними інституціями контролю та встановлених обмежень на економічні параметри з метою надання господарюючим суб'єктам свободи економічної діяльності.

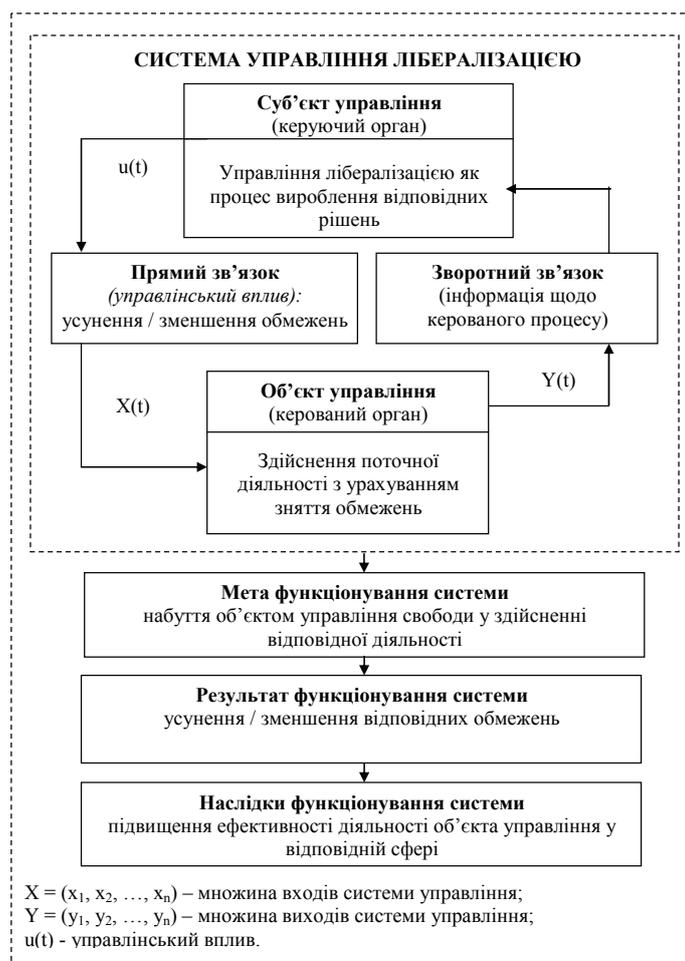

Рис. 1. Управління лібералізацією як система (складено автором)

Таблиця 1

Результати змістового аналізу визначень поняття «економічна лібералізація» з точки зору системного підходу [складено автором]

Елемент системи	Сутність елементів системи					
Суб'єкт управління	Держави, інтеграційні утворення, міжнародні інституції					
Об'єкт управління	Господарюючі (комерційні) суб'єкти, галузі та сектори економіки (види економічної діяльності)					
Сенс діяльності об'єкта управління	Економічна активність (діяльність)					
Мета та цілі функціонування системи	Надання свободи економічної діяльності суб'єктам господарювання					
	Скорочення трансакційних витрат	Посилення господарської підприємницької мотивації			Легалізація «тіньової» діяльності	
Напрями реалізації управлінського впливу	Оптимізація державного контролю			Оптимізація системи обмежень на економічну діяльність		
	Скасування	Послаблення	кількісні обмеження		якісні обмеження	
			Усунення	Зменшення	Усунення	Зменшення
Форми реалізації управлінського впливу	Адміністративні заходи			Пряме державне регулювання		
Предмет лібералізації	Економічна діяльність	Економічні параметри				
		Ціна	Заробітна плата	Відсоткова ставка	Обмінний курс	Митний тариф
Результат	Підвищення ефективності функціонування економічної системи внаслідок скасування / послаблення державного контролю та встановлених обмежень					

ВИСНОВКИ

Установлення сутності економічної лібералізації з точки зору системного підходу сприятиме підвищенню обґрунтованості дослідження лібералізаційних процесів в економіці. Зокрема, визначення елементів системи управління економічною лібералізацією дозволяє оцінювати ефективність відповідних заходів з точки зору досягнення бажаного результату – підвищення ефективності функціонування економічної системи внаслідок усунення встановлених обмежень на діяльність суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Eionet GEMET Thesaurus [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.eionet.europa.eu/gemet/alphabetic?langcode=en>
2. Вікіпедія. Україномовний розділ відкритої багатомовної мережевої енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/>.
3. Економіко-математичний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economic_mathematics.academic.ru/.
4. Економічна свобода і завдання лібералізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econhouse.ru/ekonomichna-teorija/6/232-ekonomichna-svoboda-i-zavdannya-liberalizaci>.
5. Епишкин Н.И. Исторический словарь галлицизмов русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ets.ru/pg/r/dict/gall_dict.htm
6. Комлев Н.Г. Словарь иностранных слов / Н.Г. Комлев. – М.: Эксмо-Пресс, 2006. – 1308 с.
7. Королевська Н.Ю. Напрями розвитку та лібералізації підприємницької діяльності в Україні / Н.Ю. Королевська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/39/11/knurdu.pdf>
8. Крысин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов. – 2-е изд., доп. – М.: Рус. яз., 2000. – 856 с.
9. Кураков Л.П. Экономика и право: словарь-справочник / Л.П. Кураков, В.Л. Кураков, А.Л. Кураков. – М.: Вуз и школа, 2004 – 1072 с.
10. Мухин В.И. Исследование систем управления. Анализ и синтез систем управления: [учебн.] / В. И. Мухин. – М. : Экзамен, 2003. – 384 с.
11. Плахотна К.Є. Митно-тарифне регулювання в умовах лібералізації торгівлі / К.Є. Плахотна // Економічний часопис-XXI. – 2012. – №5-6. – С. 44–45.
12. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І.О. Поліщук та ін.; За ред. М. П. Требіна. – Х.: Право, 2015. – 816 с.
13. Пугачевська К.С. Сучасні тенденції лібералізації зовнішньої торгівлі / К.С. Пугачевська // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2013. – №3. – С. 70-77.
14. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – 2-е изд., испр. М.: ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
15. Сазонець О.М. Напрями лібералізації підприємницької діяльності в Україні в контексті вдосконалення системи пенсійного забезпечення / О.М. Сазонець, Н.В. Куряча // Проблеми економіки. – 2015. – №4. – С. 164-169.
16. Словарь бизнес-терминов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/business/>.
17. Социология: Энциклопедия / [А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькин, Г.Н. Соколова, О.В. Терещенко]. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1312 с.
18. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / [Ожегов С.И., Шведова Н.Ю.]. – 4-е изд., доп. – М.: Азбуковник, 1999. – 944 с.
19. Энциклопедия права [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://encyclopediya_prava.academic.ru/.
20. Юридическая энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://yuridicheskaya_encyclopediya.academic.ru/.

АДВОКАТИ ОБГОВОРILI МОЖЛИВОСТІ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ ВИЗНАННІ НЕДІЙСНИМИ КРЕДИТНИХ УГОД

23 лютого у Ліга Бізнес Інформ відбувся семінар-практикум на тему: «Можливості застосування експертного психологічного та економічного дослідження у судових справах про визнання недійсними кредитних угод».

Організатором заходу виступила Експертно-правова група «Незалежний інститут судових експертиз» (www.nise.com.ua).

Захід зібрав більш ніж 70 юристів, адвокатів та представників юридичної преси, з'їхались з різних куточків України.

Тема зустрічі була обрана не випадково, адже наразі кількість судових справ, що стосуються визнання недійсними правочинів, у тому числі, у сфері фінансово-кредитних операцій, зростає регулярно. При цьому далеко не останнім аргументом на користь визнання угоди недійсною є висновок судової психологічної експертизи у разі, якщо правочин вчиняється особою під впливом тяжких для неї обставин і тому не вважається вільним.

На цьому наголосив експерт-психолог НІСЕ, який виступив у якості лектора заходу. Він підкреслив, що експертне психологічне дослідження у справах про визнання недійсними угод, укладених дієздатною особою, є одним із найскладніших видів судово-психологічної експертизи.

Аналізуючи питання застосування психологічної експертизи при визнанні недійсними угод, лектор заходу (судовий експерт НІСЕ) зазначила, що у разі наявності обґрунтованих сумнівів у можливості особи вірно сприймати будь-які суттєві елементи при її укладанні угоди, доцільним стає оцінка психологічних чинників (пам'яті, уваги, мислення, емоційного стану), які впливають на характер

сприйняття людиною (частіше, похилою, як свідчить експертна практика) особливостей та реального змісту ситуації, що розглядається по справі. У таких випадках можливе проведення експертного психологічного дослідження (у вигляді складання висновку судово-психологічної експертизи чи висновку спеціаліста).

Другий модуль семінару НІСЕ був присвячений питанням застосування **економічної експертизи в кредитних спорах**. Серед іншого, експерти обговорили питання доведення обставин, що зумовлюють недійсність кредитних та іпотечних договорів.

Окремою темою заходу стало питання вирішення спорів щодо визнання недійсними правочинів у **міжнародному комерційному арбітражі**. Зокрема, про європейську практику застосування експертизи в арбітражному процесі розповів **президент Європейської арбітражної палати Геннадій Пампуха**.

Під час заходу юристи та адвокати охоче ділилися своїм практичним досвідом, задавали питання експертам та одразу отримували кваліфіковану відповідь або пораду, як діяти в тій чи іншій ситуації, пов'язаній з необхідністю проведення експертизи.

ОРГАНІЗАТОРИ ТА ПАРТНЕРИ

Організатор заходу - Експертно-правова група «Незалежний інститут судових експертиз» (www.nise.com.ua) за підтримки партнерів - Європейської арбітражної палати (м. Брюссель, Бельгія, www.chea-taic.be) та Міжнародного освітнього центру «GeorgelandCompany» (м. Ополе, Польща, www.george-company.eu).

ВИЗНАЧИЛАСЬ ТРІЙКА ФІНАЛІСТІВ ІV МІЖНАРОДНОГО КОНКУРСУ З КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ!

Post-reliz

Захід: ІV МІЖНАРОДНИЙ КОНКУРС З КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

Організатор: Європейська арбітражна палата (м. Брюссель, Бельгія) та її представництво в Україні
Телефон: 044 581 30 80, 050 360 16 82, 067 5555 222
e-mail: secretary@chea-taic.be, web-site: www.chea-taic.be

У Києві відбувся Відбірковий тур ІV Міжнародного конкурсу з комерційного арбітражу, який проводиться під егідою Міжнародної неприбуткової асоціації «Європейська арбітражна палата» (м. Брюссель, Бельгія). Генеральним партнером конкурсу цього року виступила Українська іноземна юридична колегія та «Cai&Lenard».

За місце у фіналі конкурсу змагалися команди шістьох українських університетів в парах, визначених жеребкуванням у такому складі:

- Тернопільський національний економічний університет VS. Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка;
- Національний університет «Острозька академія» VS. Національна академія внутрішніх справ;
- ДВНЗ «Ужгородський національний університет» VS. Київський національний торговельно-економічний університет;

Студентам було запропоновано вирішити імпровізований спір між сторонами, який виник на підставі договору купівлі-продажу та підлягав розгляду в Міжнародному комерційному арбітражному суді при Європейській арбітражній палаті. В ході усних дебатів команди по черзі представляли позицію позивача та відповідача у міжнародному арбітражі, використовуючи підготовлені для заочного туру конкурсу меморандуми.

Журі змагання оцінювало виступи конкурсантів за такими критеріями, як знання права і його застосування до фактів, здатність відповідати на питання, переконливість і володіння ораторським мистецтвом, а також манера поведінки перед арбітражним судом. Окрім того, також враховувались бали, які команди отримали за письмові роботи.

Дебати оцінювали:

- Костянтин Миколайович Пільков, (управляючий партнер ЮК «Caiand Lenard».)
- Тетяна Іванівна Лежух, (партнер юридичної фірми «Лежух та партнери»)
- Микола Олександрович Павлов (президент Української іноземної юридичної колегії)
- Дегтярьова Ольга Вікторівна (суддя Окружного адміністративного суду міста Києва)
- Боярський Євген Дмитрович (юрист міжнародної юридичної групи «Етерна Лоу»)
- Заруднев Євген Олегович (директор ЮФ «ЗІЛБЕР»)

За результатами усних дебатів у фінал вийшли три команди:

- Київський національний торговельно-економічний університет (з відривом 37,8 бала)
- Національний університет «Острозька академія» (з відривом 19,7 бала)
- Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка (з відривом 13,6 бала)

Окрім того, журі визначило кращих спікерів сьогодення конкурсного дня. Ними стали:

- Вікторія Іванюк (Тернопільський національний економічний університет)
- Вікторія Савочка (Тернопільський національний економічний університет)
- Ліна Макачук (Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка)
- Вікторія Дубецька (Національний університет «Острозька академія»)
- Ростислав Тютюнник (Національна академія внутрішніх справ)
- Махама Худу Гбагма (Київський національний торговельно-економічний університет)
- Тарас Ільницький (ДВНЗ «Ужгородський національний університет»)

Ім'я ж переможця стане відомо 5 квітня 2017 р.

Учасники конкурсу отримають можливість пройти стажування в провідних українських та зарубіжних юридичних компаніях. Так, місця для стажування конкурсантів у своїх юридичних компаніях готові надати партнери ЄАП у проведенні конкурсу, а саме: «Україноколегія», «Лежух та партнери», «Eterna Law», юридична компанія «Zilver».

